T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BOZOVA (ŞANLIURFA) İLÇESİ'NİN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

Tansu KARAÇİZMELİ

ŞANLIURFA - 2023

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BOZOVA (ŞANLIURFA) İLÇESİ'NİN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

Tansu KARAÇİZMELİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKBIYIK

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

ŞANLIURFA - 2023

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKBIYIK danışmanlığında, Tansu KARAÇİZMELİ'nin hazırladığı **"Bozova (Şanlıurfa) İlçesi'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler"** konulu **yüksek lisans** tezi 26/ 05/ 2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

✕ Oybirliğiyle / Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKBIYIK	……..
Üye	: Prof. Dr. Emin TOROĞLU	……..
Üye	: Doc. Dr. Abdülkadir GÜZEL	……..

Bu tezin Coğrafya Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

	T.C. **HARRAN ÜNİVERSİTESİ** **TEZLİ YÜKSEK LİSANS** **ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU**	**Doküman No:** HRÜ-KYS-FRM-015 **Yayın Tarihi** : 26/ 05/ 2023 **Revizyon No** : **Revizyon Tarihi :** 26/ 05/ 2023 **Sayfa No** : 1 / 1

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	205225009
Adı / Soyadı	Tansu KARAÇİZMELİ
Anabilim Dalı/Programı	Coğrafya / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Bozova (Şanlıurfa) İlçesi'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler

HARRAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen "Bozova (Şanlıurfa) İlçesi'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler" çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 181 sayfalık kısmına ilişkin, 04/ 05/ 2023 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %18'dir. Ayrıca tez çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:
1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü "Bozova (Şanlıurfa) İlçesi'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler" çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum. Gereğini saygılarımla arz ederim.

26/ 05/ 2023
Hazırlayan Öğrencinin İmzası
Tansu KARAÇİZMELİ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım.

26/ 05/ 2023
Danışman İmzası
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKBIYIK

ÖZET

BOZOVA (ŞANLIURFA) İLÇESİ'NİN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

KARAÇİZMELİ, Tansu

Yüksek Lisans Tezi

Coğrafya Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKBIYIK

Mayıs, 2023, 170 sayfa

"Bozova (Şanlıurfa) İlçesi'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler" adlı araştırma konumuz, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şanlıurfa ili Bozova ilçesinin potansiyel turizminin belirlenmesi nedeniyle alandan elde edilen veriler çerçevesinde planlamaya yönelik önerilerle değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bozova ilçesi sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel kaynakları bakımından kültür turizmi potansiyeli ile önemli destinasyona sahiptir. Ancak bu araştırma alanı, coğrafi sınırlılıklar nedeniyle sosyal ve ekonomik göstergeler açısından Türkiye ortalamasının oldukça gerisinde kalmıştır. Oysa önemli bir tarihsel geçmişe sahip olan ilçe, birçok medeniyetin uğrak noktası olmuştur. Ancak zaman içerisinde bu özelliğini yitirerek yerel faktörlerden kaynaklı sorunlar nedeniyle bugünkü durumuna gelmiştir. Bu sorunların başlıcaları ilçenin gelişmiş bölgelere uzak olması, ekonomik nedenlerden kaynaklanan gerileme, sosyo-kültürel nedenler, hızlı nüfus artışı ve yine bunun sonucu olarak genç nüfusun göç etmesi, savaş ve siyasi istikrarsızlık yaşayan ülkelere yakınlıktan kaynaklı mülteci göçü olarak sıralanabilir. Ancak tez konusu seçilirken hareket edilen nokta ilçede var olan doğal, kültürel ve tarihi çekiciliklerin kültürel turizm ve turizm planlaması çerçevesinde ele alınarak önerilerle desteklenmesini göstermektir.

Bu bağlamda ilçede çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel göstergeleri dikkate alan bir turizm planlaması ile gelir elde etmeye yönelik turizm etkinliği, Bozova'da gelişmenin bir aracı olarak düşünülmektedir. Öyle ki bu durum ilçede var olan turizm potansiyelinin doğru belirlenmesi ve bu sektörün doğru bir şekilde planlanarak ele alınmasını gerektirmektedir. Zira hem yöre halkı için hem de ülke geneli için başta

ekonomik katkı olmayacağı gibi bir takım yapısal, sosyal ve doğal çevreyle ilişkili olan önemli kayıpların oluşmasına da fırsat verilmiş olacaktır. Bu kapsamda birçok doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklere sahip olan Bozova ilçesi maalesef bunları kullanma noktasında oldukça etkisiz kalmıştır. Bu etkinin çeşitli nedenleri söz konusudur. Özellikle bir turizm politikasının geliştirilmemiş olması, diğer turizm arzlarının eksik ve yetersiz olması, bölgede yaşanan sosyal huzursuzluk gibi etkiler turizmin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak turizmin önemli bir motive edici unsuru yörede yapılabilecek çalışmalar, bir nebze de olsa olumsuzlukların giderilmesi noktasında etkili olacaktır. Bu bağlamda bu çalışma, turizm potansiyelinin belirlenmesi sürdürülebilir turizm ve planlama ile Bozova yöresinin ekonomik kalkınmasına yeni bir bakış kazandırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Şanlıurfa- Bozova, turizm, kültür turizmi, planlama, doğal ve beşeri çekicilikler.

ABSTRACT

DETERMINING THE TOURISM POTENTIAL OF BOZOVA (SANLIURFA) DISTRICT AND RECOMMENDATIONS FOR PLANNING

KARACIZMELI, Tansu

Master's Thesis

Department of Geography

Advisor: Asst. Prof. Mehmet AKBIYIK

May, 2023, 170 page

"Proposals for Determining and Planning the Tourism Potential of Bozova (Sanliurfa) District" covers the evaluation of Sanliurfa province of Bozova in Southeastern Anatolia with recommendations for planning within the framework of data obtained from the area due to identification of potential tourism. Bozova county has significant destination with potential for cultural tourism in terms of its natural, historical and cultural resources. However, this field of research has fallen well behind the Turkish average in terms of social and economic indicators due to geographical limitations. Whereas the district, which has a significant historical background, has been a haunt of many civilizations. Over time, however, it has lost this trait, becoming its present state due to problems arising from local factors. The main problems may be that the district is distant to developed regions, the decline due to economic reasons, socio-cultural reasons, rapid population growth and, as a result, the migration of young populations, refugee migration due to proximity to countries experiencing war and political instability. However, when selecting a thesis, the point of action is to demonstrate that the natural, cultural and historical attractions that exist in the district should be addressed within the framework of cultural tourism and tourism planning and supported by proposals.

In this regard, tourism activity to generate revenue is considered as a means of development in Bozova with tourism planning taking into account environmental, economic and socio-cultural indicators in the district. So much so that this requires correctly identifying the tourism potential that exists in the county and properly planning for this sector to be addressed. Because there will be no economic

contribution for the local people and the country at large, there will also be an opportunity for significant losses related to the structural, social and natural environment. The Bozova district, which has many natural, historical and cultural attractions within this scope, has unfortunately been quite ineffective at the point of using them. There are various reasons for this effect. In particular, the lack of development of a tourism policy, lack of other tourism supplies, and social unrest in the region have negatively affected tourism development. However, a key motivator of tourism will be the work that can be done in the region and will be effective to address the negatives. In this context, this work aims to provide a new perspective on the economic development of the Bozova region through the identification of tourism potential, sustainable tourism and planning.

Keywords: Sanlıurfa- Bozova, tourism, cultural tourism, planning, natural and human attractions.

BOZOVA (ŞANLIURFA) İLÇESİ'NİN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II
ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU III
ÖZET IV
ABSTRACT VI
İÇİNDEKİLER VIII
KISALTMALAR XII
TABLOLAR LİSTESİ XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ XIV
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ XV
HARİTALAR LİSTESİ XX
EKLER LİSTESİ XXI
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI 3
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 4
1.3. ARAŞTIRMA ALANININ KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI 9
1.4. BOZOVA İLÇESİ ÖZELİNDE LİTERATÜRDE YER ALAN ÇALIŞMALAR 11

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. TURİZM VE TURİZME İLİŞKİN KAVRAMLAR 17
2.2. TURİZMİN ETKİLERİ 21
2.2.1. Turizmin Ekonomik Etkileri 21

2.2.2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri 22
2.2.3. Turizmin Çevresel Etkileri 23
2.3. TURİZM PLANLAMASI 25
2.3.1. Turizm Planlaması Amaç ve Nedenleri 26
2.3.2. Turizm Planlamasının Sağladığı Yararlar 27
2.3.3. Turizm Planlama Süreci ve Yaşanan Sorunlar 29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BOZOVA İLÇESİNE YÖNELİK BULGULAR

3.1. BOZOVA İLÇESİ'NİN DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ 31
3.1.1. Bozova İlçesinin Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri 31
3.1.2. İklim Özellikleri 33
3.1.2.1. Sıcaklık Özellikleri 34
3.1.2.2. Yağış Özellikleri 35
3.1.2.3. Hidromorfik Özellikleri 36
3.1.2.4. Toprak Özellikleri 37
3.1.2.5. Bitki Örtüsü Özellikleri 40
3.2. BOZOVA İLÇESİ'NİN BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ 41
3.2.1. Bozova İlçesi Tarihsel Geçmişi 41
3.2.2. Yerleşme Özellikleri 42
3.2.3. Nüfus Özellikleri 44
3.2.4. Ekonomik Coğrafya Özellikleri 46
3.3. BOZOVA İLÇESİ'NİN POTANSİYEL TURİZMİNE YÖNELİK DOĞAL ÇEKİCİLİKLER 50
3.3.1. Mağaralar 50
3.3.1.1. Küçük Göl Mağaraları (Çoban Mağaraları) 51
3.3.1.2. İnbaşı Mağaraları 52
3.3.2. Kaptaş Mesire Alanı 54
3.3.3. Büyük Göl ve Küçük Göl 57
3.3.4. Kaplan Dağı ve Asırlık Anıt Ağaçlar 59
3.3.5. Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası 62
3.3.6. Bozova Çoban Köpeği (Gureh) 64

3.4. BOZOVA İLÇESİ'NİN POTANSİYEL TURİZMİNE YÖNELİK BEŞERİ ÇEKİCİLİKLER 67
3.4.1. Tarihi Çekicilikler 67
3.4.1.1. Şeyh Ahmet Türbesi 67
3.4.1.2. Seyidede Türbesi 69
3.4.1.3. Şeyh Muhammed El Horasani Türbesi 70
3.4.1.4. Yaylak Ulu Cami (Karasungur Cami) 71
3.4.1.5. Kırmızı Pınar Cami 73
3.4.1.6. Büyükhan Çarmelik Cami 77
3.4.1.7. Höyükler 80
3.4.1.8. Arkeolojik Sit Alanı 85
3.4.1.9. Nekropol 88
3.4.2. Kültürel Değerler 89
3.4.2.1. Dil ve Dinsel Yapı 90
3.4.2.2. Yemek Kültürü 91
3.4.2.3. Yöresel El Sanatları 93
3.4.2.4. Geleneksel Evler 96
3.4.2.5. Geleneksel Kıyafet 98
3.4.2.6. Geleneksel Müzik 101
3.4.2.7. Çarmelik Tarım Müzesi 103
3.4.2.8. Atatürk Barajı Şehitler Anıtı 109
3.4.3. Eğlence ve Dinlenmeye Yönelik Çekicilikler 111
3.4.3.1. Atatürk Barajı ve Seyir Tepesi 111
3.4.3.2. Çatak Sosyal Tesisleri 113
3.4.3.3. Kano Sporu 118
3.5. BOZOVA İLÇESİ'NİN TURİZM ALTYAPISI 119
3.5.1. Ulaşım 120
3.5.2. Konaklama Hizmeti 121
3.5.2.1. Otel ve Tesisler 122
3.5.2.2. Pansiyon ve Lojmanlar 124
3.5.2.3. Kamplar ve Kamping Alanları 126
3.5.2.4. Bungalov Evleri 128
3.5.3. Sağlık 132
3.5.4. Eğitim 133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOYUTLARI, ETKİLERİ VE ALGILANMASI BAKIMINDAN BOZOVA TURİZMİ

4.1. BOZOVA İLÇESİ GELEN TURİST SAYISI VE TURİST ÖZELLİKLERİ 136
4.2. BOZOVA İLÇESİ TURİZMİNİN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ 138
4.3. BOZOVA HALKINA UYGULANAN ANKETİN GEREKÇESİ VE AMACI 140
4.3.1. Demografik ve Sosyal Analiz Sonuçları 142
4.3.2. Bozova Halkının Turiste ve Turizme Bakışı 146

BEŞİNCİ BÖLÜM

PLANLAMA VE PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

SONUÇ 160
KAYNAKÇA 163
EKLER

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AIEST	Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği
BKZ	Bakınız
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
EN	Tehlike Altında
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
MGM	Meteoroloji Genel Müdürlüğü
MTA	Maden Tetkik ve Arama
HES	Hidroelektrik Santrali
HGM	Harita Genel Müdürlüğü
IUCN	Dünya Doğa ve Doğal Kaynaklar Koruma Birliği
UN	Birleşmiş Milletler
VB	Ve Benzeri
VS	Vesaire
WTO	Dünya Turizm Örgütü
YİBO	Yatılı İlköğretim Bölge Okulu
YY	Yüzyıl

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Turizmin Çevresel Etkileri 25

Tablo 2: Şanlıurfa Bozova İlçesinin Yıllara Göre Nüfusu (2007- 2022) 44

Tablo 3: 2015-2020 Yılları Arası Şanlıurfa İlçeleri Antep Fıstığı Üretim Miktarı (ton) 47

Tablo 4: Turizm Endüstrisini Oluşturan Sektör ve Faaliyet Dalları 120

Tablo 5: Bozova İlçesinde Yer Alan Kamu ve Özel Hastaneleri 132

Tablo 6: 2007- 2023 Yılları Arası Şanlıurfa İli Geceleme Sayıları ve Gelen Turist Sayısı 136

Tablo 7: Ankete Katılan Bozova Halkının Cinsiyet, Eğitim Durumu, Meslek ve Bozova İlçesi veya Bozova İlçesi Dışına Göre Dağılımı 142

Tablo 8: Yöre Halkına Uygulanan Anketin Soru ve Yanıtların Dağılımı 144

Tablo 9: Bozova Halkının Turiste ve Turizme Bakışına göre yanıtların dağılımı 147

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Şanlıurfa Bozova Nüfusu Çizgi Grafiği (2007- 2021) 46

Şekil 2: Bozova İlçesi Konaklama Tesislerine Giriş Yapan Geceleyen Sayısı 138

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Urfa Fıstığı 48

Fotoğraf 2: Fıstık Ağacı 48

Fotoğraf 3: Çoban Mağaraları 52

Fotoğraf 4: İnbaşı Mağaraları İçeriden Bir Görünüm 53

Fotoğraf 5: İnbaşı Mağaraları (1) 53

Fotoğraf 6: İnbaşı Mağaraları (2) 53

Fotoğraf 7: İnbaşı Mağarası Dış Kısmı 54

Fotoğraf 8: İnbaşı Mağarası Fırat Nehri Kıyı Sınırı 54

Fotoğraf 9: Kaptaş Mesire Alanı 56

Fotoğraf 10: Kaptaş Mesire Bölgesi (1) 56

Fotoğraf 11: Kaptaş Mesire Bölgesi (2) 56

Fotoğraf 12: Kaptaş Mesire Bölgesi Doğal Bir Coğrafi Oluşum 57

Fotoğraf 13: Büyük Göl 58

Fotoğraf 14: Küçük Göl Mesire Alanı 59

Fotoğraf 15: Küçük Göl Mesire Alanı 59

Fotoğraf 16: Kaplan Dağı Saplı Meşe Anıt Ağacı 60

Fotoğraf 17: Kaplan Dağı İran Palamut Meşesi 61

Fotoğraf 18: Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası (Rafetus Euphraticus) 63

Fotoğraf 19: Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası 64

Fotoğraf 20: Bozova Çoban Köpeği (Gureh) 66

Fotoğraf 21: Bozova Çoban Köpeği (Gureh) Boy Uzunluğu 66

Fotoğraf 22: Şeyh Ahmet Türbesi 69

Fotoğraf 23: Seyidede Türbesi 70

Fotoğraf 24: Seyidede Türbesi İbadet Edilen Mescidi 70

Fotoğraf 25: Muhammed El Horasani Türbesi 71

Fotoğraf 26: Yaylak Ulu Cami (Karasungur Camisi) 72

Fotoğraf 27: Karasungur Camisi (Yaylak Ulu Cami) giriş kapısı 73

Fotoğraf 28: Karasungur Camisi (Yaylak Ulu Cami) tarihi minaresi 73

Fotoğraf 29: Kırmızı Pınar Camisi giriş kısmı 74

Fotoğraf 30: Kırmızı Pınar Cami onarımı tamamlanmış cami minaresi 75

Fotoğraf 31: Kırmızı Pınar Cami ibadet edilen alan (1) 75

Fotoğraf 32: Kırmızı Pınar Cami ibadet edilen alan (2) 76

Fotoğraf 33: İsimsiz mezarlar 76

Fotoğraf 34: Büyükhan Çarmelik Cami Tepeden Görünümü 78

Fotoğraf 35: Büyükhan Çarmelik Cami Girişi 79

Fotoğraf 36: Büyükhan Çarmelik Cami 79

Fotoğraf 37: Çarmelik Cami İbadet Edilen Alan Girişi 80

Fotoğraf 38: Titriş Höyük 82

Fotoğraf 39: Titriş Höyük Mezarlığı 83

Fotoğraf 40: Titriş Höyük Arkeolojik Yerleşmesi'nin kuzeybatısından Höyük ve Titriş Çayı 83

Fotoğraf 41: Höyük üzerinden Titriş Höyük Arkeolojik Yerleşmesi'nin Kuzeydoğusu 84

Fotoğraf 42: Yeşiltepe Höyüğü I. Derece Arkeolojik Sit Alanı (1) 86

Fotoğraf 43: Yeşiltepe Höyüğü I. Derece Arkeolojik Sit Alanı (2) 86

Fotoğraf 44: Büyükhan (Çarmelik) Höyüğü II. Derece Arkeolojik Sit Alanı 87

Fotoğraf 45: Dutluca Nekropol Alanı I. Derece Arkeolojik Sit Alanı 89

Fotoğraf 46: Patlıcan Kebabı 91

Fotoğraf 47: Lahmacun 91

Fotoğraf 48: Çiğ Köfte 92

Fotoğraf 49: İçli Köfte 92

Fotoğraf 50: Külünçe (ince) 92

Fotoğraf 51: Külünçe 92

Fotoğraf 52: Yöresel El Sanatları (1) 93

Fotoğraf 53: Yöresel El Sanatları (2) 94

Fotoğraf 54: Yöresel El Sanatları (3) 94

Fotoğraf 55: Yöresel El Sanatları (4) 94

Fotoğraf 56: Yöresel El Sanatları (5) 95

Fotoğraf 57: Yöresel El Sanatları (6) 95

Fotoğraf 58: Yöresel El Sanatları (7) 96

Fotoğraf 59: Geleneksel Tarzda Döşenmiş "Oda" Giriş Kısmı 97

Fotoğraf 60: Geleneksel Tarzda Döşenmiş "Oda" İç Kısmı 97

Fotoğraf 61: "Oda" da Yer Alan Geleneksel Su Sebili 98

Fotoğraf 62: Geleneksel Kıyafet (1) 99

Fotoğraf 63: Geleneksel Kıyafet (2) 99

Fotoğraf 64: Geleneksel Kıyafet (3) 100

Fotoğraf 65: Geleneksel Kıyafet (4) 100

Fotoğraf 66: Geleneksel Kıyafet (5) 101

Fotoğraf 67: Çarmelik Han Kervansarayı Dışarıdan Görünümü 104

Fotoğraf 68: Çarmelik Han/ Kervansarayı (1) 105

Fotoğraf 69: Çarmelik Han/ Kervansarayı (2) 105

Fotoğraf 70: Tarımsal Araç Gereçler (1) 106

Fotoğraf 71: Tarımsal Araç Gereçler (2) 106

Fotoğraf 72: Çarmelik Tarım Müzesi (3) 107

Fotoğraf 73: Çarmelik Tarım Müzesi (4) 107

Fotoğraf 74: Çarmelik Tarım Müzesi (5) 108

Fotoğraf 75: Çarmelik Tarım Müzesi (6) 108

Fotoğraf 76: Çarmelik Tarım Müzesi (7) 109

Fotoğraf 77: Atatürk Barajı Şehitler Anıtı (1) 110

Fotoğraf 78: Atatürk Barajı Şehitler Anıtı (2) 110

Fotoğraf 79: Atatürk Baraj Gölü 111

Fotoğraf 80: Seyir Tepesinden Farklı Açılar İle Baraj Gölü Manzarası (1) 112

Fotoğraf 81: Seyir Tepesinden Farklı Açılar İle Baraj Gölü Manzarası (2) 112

Fotoğraf 82: Atatürk Barajı Seyir Yeri/ Tepesi (1) 113

Fotoğraf 83: Atatürk Barajı Seyir Yeri/ Tepesi (2) 113

Fotoğraf 84: Çatak Sosyal Tesisi 115

Fotoğraf 85: Fırat Nehri Kıyısı Çatak Sahilleri 116

Fotoğraf 86: Kullanımı Durdurulmuş Tekneler 117

Fotoğraf 87: Faaliyete Geçirilmeyi BekleyenTekneler 117

Fotoğraf 88: Çatak Sosyal Tesisinde Tekne Turları 118

Fotoğraf 89: Çatak Sosyal Tesisinde Sosyal Faaliyet Alanı (düğün, nişan, kına, nikah vs.) 118

Fotoğraf 90: Fırat Nehri Üzerinde Yapılan Kano Sporu 119

Fotoğraf 91: Yaslıca Mahallesi Ay Dinlenme Tesisi 123

Fotoğraf 92: İnceler Pansiyon (1) 124

Fotoğraf 93: İnceler Pansiyon (2) 124

Fotoğraf 94: Atatürk HES İşletme Müdürlüğü Misafirhanesi (Atatürk Barajı Lojmanları) (1) 125

Fotoğraf 95: Atatürk HES İşletme Müdürlüğü Misafirhanesi (Atatürk Barajı Lojmanları) (2) 125

Fotoğraf 96: Atatürk HES İşletme Müdürlüğü Misafirhanesi (Atatürk Barajı Lojmanları) (3) 125

Fotoğraf 97: Fırat Nehri Kamp ve Kamping Alanları 127

Fotoğraf 98: Atatürk Barajı Kamp ve Kamping Alanı 127

Fotoğraf 99: Şanlıurfa Bozova İlçesi Bungalov Evleri 128

Fotoğraf 100: Şanlıurfa Bozova İlçesi Bungalov Evleri 129

Fotoğraf 101: Bungalov Evler Dıştan Görünüm (1) 130

Fotoğraf 102: Bungalov Evler Dıştan Görünüm (2) 130

Fotoğraf 103: Bungalov Evler Gece Görünüm (3) 131

Fotoğraf 104: Bungalov Evler İçten Görünüm (1) 131

Fotoğraf 105: Bungalov Evler İçten Görünüm (2) 131

Fotoğraf 106: Bozova Sağlık Birimleri 132

Fotoğraf 107: Harran Üniversitesi Bozova Meslek Yüksekokulu 134

Fotoğraf 108: Harran Üniversitesi Bozova Meslek Yüksekokulu 135

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Şanlıurfa Bozova Lokasyon Haritası 9

Harita 2: Şanlıurfa Bozova İlçesi Jeoloji Haritası 32

Harita 3: Şanlıurfa Bozova İlçesi Sıcaklık Haritası 35

Harita 4: Şanlıurfa Bozova İlçesi Yağış Haritası 36

Harita 5: Şanlıurfa Bozova İlçesi Topoğrafya Haritası 39

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Gönüllü Katılım Formu ve Anket Soruları ek s.1

Ek 2: Etik Kurul Başvuru Değerlendirme Sonucu ek s.8

Ek 3: Etik Kurul Raporu ek s.9

GİRİŞ

Turizm, dünyanın en hızlı gelişen sektörlerinin başında gelmektedir. Bu özelliği, ülkelerin turizmin sağlamış olduğu ekonomik pastadan pay alma isteklerini arttırmaktadır. 20. yüzyılın sonlarına doğru olgunlaşan turizm sektörü, yeni pazar arayışlarına girilmesinin yolunu açmaktadır. Bunun sonucunda çeşitli turizm tiplerinin varlığı kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu çeşitlilik zaman içerisinde farklı adlandırmalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda turizm çeşitlerini şu şekilde sıralamak anlamlı olacaktır. Özel ilgi turizmi, meraca turizmi, kültürel turizm ve ekoturizm olarak ele alınmaktadır (Günal, 2013, s. 92).

Çeşitli turizm alanlarının oluşması insanların yeni yerleri tanıma isteğini artırmaktadır. İnsanoğlunun yeni yerleri tanıma, gezme, keşfetme isteği sosyal olguları ön plana çıkarmaktadır. Bu sosyal olgular arasında turizm de yer almaktadır. Turizm, günümüz ülkelerinin hem yerel hem de ulusal anlamda ekonomik olarak gelir kapısı durumu teşkil eden bir potansiyeli haline gelmektedir (Zengin, 2006, s. 7).

Bu gelir kapısı teşkil eden potansiyelin çerçevesini, aynı zamanda tanımlamasını, bilim insanları çeşitli şekillerde açıklama gereği duymuşlardır. Bu kapsamda genel geçer bir turizm tanımı yapmak oldukça güçtür. Turizm kavramı, tarihsel süreç içerisinde çeşitli alanların varlığıyla geniş bir kavrama dönüşmektedir. Kimi araştırmacılar turizmi "ulaştırma", "turistik yer," "turizm coğrafyası", "geçici yer değiştirme", "konaklama" olarak da ele almaya çalışmaktadır. Ancak yine de bir tanımlama yapmak gerekirse turizm; insanların bulundukları yerden başka bir yere seyahat, dinlenme, eğlenme ve boş zamanlarını değerlendirme amacıyla konaklamalarından doğan ihtiyaçlarını karşılayarak gittikleri olguların toplamından oluşan bir ağırlama sanatını ifade etmektedir (Gürdal, 2014, s. 10- 11).

Bu ağırlama sanatının keyifli ve konforlu geçmesi oldukça önemlidir. Genellikle insanlar konaklama, yeme-içme, eğlenme, dinlenme, spor gibi gereksinimlerini karşılayan turistik alan ve mekânları tercih etmektedir. Turistik mekânların yoğun talep görmesinde elbette ki bu unsurlar kadar gidilen yerin doğal ve beşeri çekicilikleri de ön plandadır. Bir yerin veya yörenin, bölgenin doğal ve beşeri çekiciliklerinin ön plana çıkarılması, altyapı olanaklarının işlevinin etkin olması veya bir yörenin doğrudan doğruya turizme katma değer kazandırması, planlı ve özenli bir

turizm planlamasıyla mümkün görünmektedir. Böylelikle planlama, kontrolsüz gelişecek turizmin kendi dayandığı kaynakları tahrip etmesini önlemeyi amaç edinecektir (Özgüç, 2017, s. 182). Bu kontrolsüz gelişme hem turizme hem de yöre halkına en az hasarı vermelidir. Bu nedenle turizm planlaması bu konuda oldukça önemlidir.

Bu çalışma da işte tam bu noktada Bozova yöresinin kontrolsüz gelişen turizmini, var olan kaynaklarını tahrip etmeden ve bu kaynakların turizm açısından önemli değerler arasında olduğunu kanıtlama çabası içerisindedir. Böylelikle hem sosyo-kültürel anlamda hem de ekonomik anlamda Bozova turizminin bir potansiyele sahip olup olmadığı tartışılmaktadır. Öyle ki yapılan bu çalışmada Bozova'da kültür turizmi için kaynak oluşturan çekiciliklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amaç edinilmektedir.

Araştırma sahamız Şanlıurfa'nın Bozova ilçesidir. İlçe merkezi, köy ve mahallelerinde yapılan saha çalışmasında çeşitli verilere ulaşılmıştır. Araştırmacı tarafından sahadan elde edilen bulgular çerçevesinde Bozova'nın genel özellikleri, doğal ve beşeri çevre özelliklerine değinilmiştir. Aynı zamanda kültür turizmi çekicilikleri belirlenerek bu kaynakların özellikleri belirlenmiştir. Bu çekiciliklerin kültür turizminin sürdürülebilir olması yönünde planlama yapılarak öneriler geliştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

1.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Binlerce yıllık geçmişe sahip olan Şanlıurfa ili, hem ilçe hem de köylerde önemli doğa ve tarihi çekiciliğe sahiptir. Bu çekicilikler içerisinde yer alan Bozova ilçesi, doğal güzellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Gerek yer altı su mağaraları gerekse çevre köylerde bulunan cami, kilise ve kervansaraylarla önemli beşeri özelliklere sahip turistik bir alanı oluşturmaktadır. Bozova ilçesinde bulunan tarihi, dini, kültürel, doğal ve beşeri turizm alanlarının varlığı, turizm gelirlerini tüm yıla yayabilmek ve yöre halkının kalkınmasına katkı sağlamak adına önemli araçlar arasında sayılmaktadır.

Çalışma sahamızı oluşturan Bozova ilçesinin, beşeri coğrafya özellikleri bu destinasyon açısından önemli bir potansiyel olarak görülmektedir. Daha sonra detaylandıracağımız Bozova ilçesi turizm potansiyelinin varlığına yönelik alan araştırmasında elde ettiğimiz bulgularla ilçenin kültür turizmi açısından bir değere sahip olduğu, aynı zamanda doğal ve beşeri kaynakların varlığı araştırmaya değer bir konu olarak görülmektedir. Bozova ilçesinin turizme yönelik altyapı koşullarının iyileştirildiği takdirde önemli bir turizm potansiyeline sahip olduğu, böylelikle ekonomik açıdan da dikkate değer bir katkı sunan sektör haline geleceği öngörülmektedir. Bu çalışmanın yapılmasındaki asıl amaç ise tam da bu noktalara katkı sunmaktır.

Türkiye'de yer alan birçok turistik ilin yanı sıra Şanlıurfa iline bağlı Bozova ilçesinin gelişmişlik indeksi her ne kadar gerilerde olsa da sosyo-ekonomik kalkınma noktasında turizm sektöründe önemli duraklar arasında sayılabileceği düşünülmektedir. Bozova ilçesinin doğal ve beşeri kaynaklarından sürdürülebilir bir şekilde faydalanabilmenin bilinçli bir turizm planlamasıyla mümkün olacağı gözler önündedir. Bu bağlamda bu araştırma içerisinde öncelikle saha çalışmasının gerçekleştirilmesiyle durum tespiti yapılmaktadır. Bozova ilçesinde yer alan bu turizm kaynaklarını ziyaret eden ziyaretçilerin ve yöre halkının memnuniyet dereceleri,

beklentileri hem saha çalışmasında elde edilen bulgularla hem de gerçekleştirilen anket yöntemiyle tespit edilerek daha iyi bir hizmet üretme konusunda neler yapılabileceği tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın yapılmasındaki bir başka amaç da Bozova ilçesinin turizm planlamasıyla desteklenerek turizm gelirine katkı sağlamaktır. Aynı zamanda ilçenin turizm pazarında pay alabilmesi ve diğer çevre il ve ilçelerle rekabet gücünün arttırılmasına yönelik yeni tesis, konaklama ve cazibe merkezlerinin oluşmasına katkı sağlamaktır. Böylelikle hem yeni istihdam alanlarının oluşması desteklenirken hem de ülke turizmine önemli katkıların sunulması amaçlanmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilimsel araştırmalarda nicel ve nitel olmak üzere birçok veri toplama aracı kullanılmaktadır. Nitel araştırmalar gözlem, görüşme, doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin değerlendirilip toplandığı bilimsel araştırma sürecidir. Genellikle bu tekniklerin kullanılması olay, durumlar ve olguların kendi doğal ortamında gerçekçi ve bir bütün olarak ortaya konması ve bu sürecin izlendiği araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 39).

Nitel araştırma yöntemleri bilimsel bir bakış açısı kullanılarak araştırma evrenini yorumlayıcı bir açıdan inceleyen teknik olarak ele alınmaktadır. Çoğu zaman üzerinde araştırma yapılan olay veya durumlar ile olgular, kendi çapında ele alınarak araştırmacı ve katılımcıların bunlara yüklediği manalar bakımından değerlendirilmektedir. Nitel araştırmalarda kullanılan bazı bilimsel araştırma teknikleri vardır. Bunlar; kaynak taraması, görüşme, gözlem, anket gibi veri toplama teknikleridir (Coşkun, Altunışık, & Yıldırım, 2010, s. 302). Kullanılan bu tekniklerle mevcut araştırmalar anlamlandırılmakta ve araştırma süreci detaylandırılmaktadır.

Bu çalışmada ise nitel araştırma yöntemleri arasında görüşme ve anket teknikleri kullanılmaktadır. Anket, belirli bir alan, yer, konu, düşünce ve fikirlerin insanlardan çeşitli sorular ve teknikler yoluyla deneyim ve tecrübelerini aktarmasını amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu nitel araştırma yöntemi, insanlara yazılı veya dijital ortamlarda çeşitli sorular yöneltilerek karşılığında verdikleri yanıtlarla bir analiz oluşturmayı hedeflemektedir. Diğer araştırma tekniklerine göre daha ekonomik ve daha çok sayıda insana ulaşma kolaylığı sağladığından sıklıkla

kullanılan bir nitel araştırma yöntemi olarak ön planda tutulmaktadır. Çalışmada kullanılan bir başka teknik ise görüşme tekniğidir. Bu çalışmada görüşme türlerinden yapılandırılmamış görüşme tekniği ile katılımcıların özellikleri bakımından bireysel görüşmeler, iletişim ve kayıt biçimi bakımından sözel görüşmeler kullanılmıştır (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel, & Kılıç, 2013, s. 129- 130).

Nitel araştırma yöntemlerinden olan anket ve görüşme tekniğinin kullanılmasındaki asıl neden, saha çalışması sırasında doğal ve beşeri kaynakların hikâyelerini duymak, tarihsel ve dinsel arka planı detaylandırmaktır. Böylelikle araştırmanın, doğa-insan ilişkisini ele alan Coğrafya disiplininin işlevselliğini de ön planda tutarak bilimsel dayanaklarla desteklenmesini sağlamaktır. Bu bağlamda Bozova ilçesinde bulunan doğal ve beşeri turistik kaynakların yöre halkı tarafından nasıl anlamlandırıldığını görmek son derece önemli bir veri olarak değerlendirilmektedir.

Toplamda 300 kişiye anket uygulanmıştır. Uygulanan anket aracılığıyla toplanılan veriler istatistik programları ile analiz edilmiştir. Bozova ilçesinde yer alan doğal, beşeri kaynaklar ve kültürel değerlerin varlığından yöre halkının haberdar olup olmadığı konusunda veriler elde etme, ilçeye gelen yerli ve yabancı turist sayısının niteliği ve sayısı hakkında fikir sahibi olma ve daha iyi hizmet üretme konusunda nelerin yapılabileceği adına fikirler sunulmuştur. Aynı zamanda anket sorularında da yer alan konaklama ve piknik, sosyal tesis gibi alanların fiziksel yeterlilik ve eksiklik durumlarının ve başlıca sorunların tespit edilmesi sağlanmıştır. Genel olarak bu fiziksel yeterlilik ve eksiklikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle anket sonrası yapılan analizler sonucu elde edilen veriler grafiklerle desteklenerek görsel bir şekilde anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Öyle ki çalışmanın ilk aşamasında araştırmanın önemi, amacı, kapsamı, sınırlılıkları belirlenmiştir. İkinci aşamasında ise konuya ilişkin yerli ve yabancı literatür taranarak bu alanlarda yapılan çalışmalar kapsamlı şekilde irdelenmekte ve gerekli bilgiler ile veriler toplanarak araştırmanın kavramsal çerçevesi şekillendirilmektedir. Aynı zamanda Bozova ilçesi ile ilgili yapılan bilimsel araştırma ve çalışmaların derlenmesiyle araştırma konusunun dikkate değer bir konu olduğuna dikkat çekilmektedir.

Üçüncü aşamada ise doğal ortam-insan ilişkilerini ele alan Coğrafya disiplininin bakış açısıyla doğal ve beşeri kaynaklardan meydana gelen turizme yönelik alanlarda saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Turizm potansiyeline sahip olduğu düşünülen birçok cami, türbe, kilise, kervansaray, müze, mağara, sosyal tesisler ve piknik alanları saha çalışması sırasında gezilerek fotoğraflandırılmıştır. Saha çalışması sırasında Bozova ilçesinde yer alan tarihi yapılarla ilgili halkın ileri gelen ihtiyarları tarafından sözlü hikâyeler, destanlar anlatılarak Bozova ilçesinin literatürde dahi yer almayan birçok saklı kalmış hikâyesine ulaşılmıştır. Aynı zamanda gözlem tekniği kullanılarak araştırma problemine yönelik sahada elde edilen bulgular ile katılımcıların tutum ve davranışları konuya derinlik kazandırmıştır.

Araştırma kapsamı içerisinde elde edilen tüm veriler, bulgular bilgisayar ortamına aktarılarak çeşitli bilgisayar programlarıyla değerlendirilerek bir takım sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sahada çekilen fotoğraflar çalışma içerisine alınarak araştırma görsellerle desteklenmiştir. Bulguların görselleştirilmesi hem harita, grafik, tablo hem de fotoğraflarla desteklenerek yorumlanmıştır. Sahadan elde edilen tüm veriler bir bütün olarak ele alınmıştır. Doğa-insan ilişkisini dikkate alan Coğrafya disipliniyle aralarında ilişki kurularak turizmin planlanmasına yönelik önerilerle ortaya konulmuştur. Böylelikle hem Bozova ilçesinde var olan turizm potansiyelinin keşfedilmesinin sağlanması hem de yöre ve ülke ekonomisine katkı sağlanması için çalışmanın önemli parçalarının birleştirilmesi gerektiği ön planda tutulmuştur.

Araştırma konusu olan "Bozova (Şanlıurfa) İlçesi'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler" adlı çalışma için, öncelikle alan ve konuyla alakalı kaynakların incelenmesi ve derlenmesi yapılmıştır. Bu çerçevede konunun genişliği ve boyutunun çokluğu birçok bilim dalını ilgilendiren turizm açısından yerli ve yabancı makale, bildiri, kitap, yüksek lisans ve doktora tezi aynı zamanda yerel, ulusal ve uluslararası web sitelerinden faydalanılarak ilgili kısımların derlemesi yapılmıştır. Bu çalışmada yer alan haritaların çizimi Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanılarak çizilmiştir. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA), Harita Genel Müdürlüğü (HGM), Şanlıurfa Meteoroloji Bölge Müdürlüğü tarafından elde edilen verilerin CBS ortamına aktarılması sağlanmıştır. Bu temel

verilerden üretilen Bozova ilçesi ve yakın çevresinin lokasyon haritası, jeoloji haritası, topografya haritası, sıcaklık ve yağış haritası oluşturulmuştur. Bununla beraber çalışmada kullanılan istatistiki veriler üç aşamada elde edilmeye çalışılmıştır. Birinci aşama araştırma konusuyla ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) merkezi kurum ve kuruluşlarından elde edilen veriler çerçevesinde oluşturulmuştur. İkinci ve üçüncü aşama ise araştırma alanından bizzat araştırmacı tarafından elde edilen verileri kapsamaktadır. Bu verilerin elde edildiği kurum ve kuruluşlar ise Şanlıurfa Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Şanlıurfa Bozova İlçe Sağlık Müdürlüğü, Şanlıurfa Bozova İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Harran Üniversitesi, Bozova Belediyesi, Bozova Kaymakamlığı, Bozova Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı şeklindedir. Üçüncü aşamada ise Bozova halkına uygulanan 300 kişilik anketten elde edilen veriler analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Beş bölümden oluşan araştırmamız her bölümü kendi içerisinde birbirini destekleyen ve tamamlayan bir bütün olarak ele alınmıştır. Çalışma, Şanlıurfa ili Bozova ilçesinin turizm potansiyelini belirlemek amacıyla sahadan elde edilen bulgular çerçevesinde değerlendirilmektedir. Araştırmanın alana dayalı kısmı Şanlıurfa ilinin Bozova ilçesinde gerçekleşmektedir. Bu kapsamda araştırma bütünlüğü içinde ilçenin turizmi destekleyen coğrafi özellikleri ve ilçede bulunan doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklere yer verilirken sonraki kısımlarda bu çekicilikleri destekleyen turizm alt yapısına dair bilgiler yer almaktadır. Son bölümde ise turizm planlamasına yönelik öneriler ve sonuç kısmı ile çalışma tamamlanmaktadır.

Bu kapsamda ele alınan başlıkta Bozova ilçesinin turist çekebilme unsurlarından bahsetmek anlamlı olacaktır. Bu başlık altında Bozova ilçesinin doğal ve beşeri çevre özelliklerinden bahsedilerek ilçenin hem doğal hem de beşeri çekicilikleri ele alınmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Bozova ilçesinin turizm alt yapısından bahsedilmiştir. Bu bağlamda Bozova ilçesinin doğal çevre özellikleri arasında jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri, iklim özellikleri açıklanmıştır. İklim özellikleri içerisinde sıcaklık, yağış, hidromorfik, toprak ve bitki örtüsü özellikleri yer almaktadır.

Bozova ilçesinin beşeri çevre özellikleri içerisinde ise Bozova ilçesinin tarihsel geçmişi, yerleşme, nüfus, ekonomik coğrafya özellikleri ele alınmaktadır. Bozova ilçesinde potansiyel turizmin gelişmesi ve değişmesi için ilçenin çekiciliklerini ele almak anlamı olacaktır. Bu sebeple bu başlık içerisinde doğal çekicilikler yer almaktadır. Bunlar arasında mağaralar, mesire alanı, göller, dağ ve doğal anıtlar yer alırken aynı zamanda Bozova ilçesiyle özdeşleşen Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası ve Bozova Çoban Köpeği (Gureh) yer almaktadır.

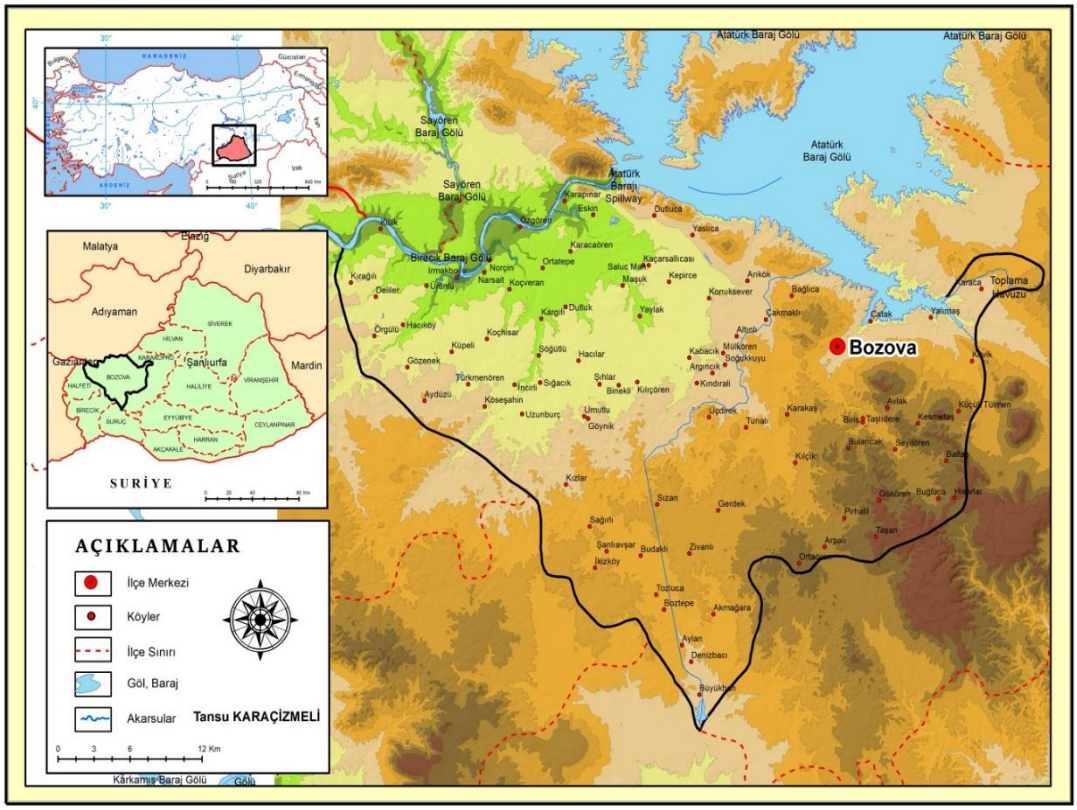
Bozova ilçesinde potansiyel turizmin belirlenmesindeki beşeri çekicilikler adlı başlıkta ise ilçenin tarihi çekicilikleri, türbe, cami, höyükler ve nekropol alanları yer alırken kültürel değerler, dinsel yapı, yemek kültürü, yöresel el sanatları, geleneksel kıyafet ve evler, Çarmelik Tarım Müzesi ve anıtlar yer almaktadır. Yine bu başlık altında eğlence ve dinlenmeye yönelik çekiciliklerden bahsedilmektedir. Turizm arzları olarak kabul edilen çekiciliklerden bahsedildikten sonra diğer turizm arzları olan konaklama ve altyapı ele alınmaktadır. Konaklama içerisinde Bozova ilçesinde yer alan konaklama tesisleri, otel, pansiyon ve lojmanlar, kamp ve kamping alanları, bungalov evlerden bahsedilmektedir. Elbette ki turizm arzları arasında tamamlayıcı unsur olan ulaşım göz ardı edilmemiştir. Bunun yanı sıra sağlık ve eğitim gibi başlıklara da yer verilmiştir.

Bir başka meselede ise her ne kadar Bozova ilçesinin turizm potansiyelinin belirlenmesi ve planlamaya yönelik öneriler geliştirilmek istense de bu çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak literatürde yapılan ilk çalışma özelliğini taşımaktadır. Bozova ilçesine yönelik birtakım akademik çalışmalar söz konusu olsa da potansiyel turizmine yönelik doğrudan doğruya literatürde bir çalışma söz konusu değildir. Bu bağlamda bu çalışma ile hem literatüre Bozova ilçesinin doğal ve beşeri kaynaklarından meydana gelen turizm potansiyelinin varlığını kanıtlamak hem de akademik alanda yapılan ilk çalışma olmasıyla diğer çalışmalardan farklılığını öne çıkarmaktır. Sahadan elde edilen bulgular ışığında doğal ve beşeri kaynaklar arasındaki zenginlik ortaya çıkarılarak turizm sektörünün bu alanda canlandırılması öngörülmektedir.

1.3. ARAŞTIRMA ALANININ KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışma Şanlıurfa ili Bozova ilçesi idari sınırlarını (Harita 1) kapsamaktadır. Söz konusu ilçe Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi' nin Orta-Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. Şanlıurfa'ya 38 km uzaklıkta olup yüz ölçümü 1550 km^2'dir. Batısında Halfeti, güneybatısında Birecik, güneyinde Suruç ilçeleri yer alırken güneydoğu ve doğusunda Şanlıurfa merkez bulunmaktadır. Kuzeydoğusunda Hilvan ilçesi yer alırken kuzeyinde ise Adıyaman ili yer almaktadır (Bozova İlçesi Coğrafi Bilgileri, 2022).

Harita 1: Şanlıurfa Bozova İlçesi Lokasyon Haritası

Araştırma Bozova ilçesinde gerçekleşmektedir. Bozova ilçesinin ele alınmasında elbette ki birçok sebebin varlığı söz konusudur. Şanlıurfa iline bağlı olan diğer 13 ilçeden biri olan Bozova, il merkezine yakınlık, ulaşımın kolaylığı yanı sıra turistik ve kültürel alanlarıyla dikkate değer bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Turizm sektörü göz önüne alındığında bu ilçenin turizm planlamasına yönelik yapılacak çalışmalarda sahanın bir bütün olarak ele alınması önem ifade etmektedir. Bozova ilçesi Şanlıurfa iline bağlı diğer birçok ilçeden farklı olarak kültürel özelliklerinin bulunması, tarihi, dini geçmişe sahip olması, morfolojik ve klimatolojik

özelliklerinin öne çıkmasıyla alan yazında önemli saha çalışması olarak görülmektedir. Öte yandan şüphesiz sahanın en önemli destinasyonlarından biri sayılan ve yerli - yabancı turistlerin akın ettiği "Çatak" piknik alanı, ilçenin önemli cazibe noktalarından yalnızca biridir. Bozova ilçe ve köylerinde yer alan cami, türbe, kervansaray, mağara ve piknik alanları ilçe turizminin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

Her ne kadar Bozova ilçesinin turizm potansiyelinin varlığına ilişkin çalışma planlansa da saha çalışmasından literatür tarama sürecine kadar çalışmanın ilerleyişinde bilimsel araştırmaya uygun verilerin elde edilmesinde çeşitli sorunlarla karşılaşılmıştır. Söz konusu bu sorunlar sınırlılıklar başlığı şeklinde şu şekilde sıralanmaktadır;

- Çalışmanın en önemli sınırlılığı bölge genelinde kültürel değerlere ilgisizlikten kaynaklı bilgi eksikliğinin olmasıdır.
- Anket çalışması sırasında soruları yanıtlayan bazı kişilerin anket uygulamasına önyargılı ve mesafeli yaklaşmış olmaları ve soruları yanıtlamaktan çekinmeleridir. Aynı zamanda ankete katılım gösteren kişilerin sorulara tutarsız, baştan savma yanıtlar verdiği görülmüştür. Yaşanan bu durum uygulanan anketin bir kısmının değerlendirilmesinde sorun oluşmasına neden olmuştur.
- Yeme-içme ve turizm harcamalarına yönelik doğrudan doğruya istatistiki verinin mevcut olmaması.
- Kamu kuruluşlarından veri temini sırasında yeterli altyapıya ve personele sahip olmayan kurumların verileri elde etme konusunda eksikliğinin olması ve bir takım prosedür engellerin yaşanması, verilerin elde edilmesini güçleştirmiştir hatta bazı verilerin elde edilmesi imkansızlaştırılmıştır.
- Bozova ilçesine özgü tarihi yapıların kim tarafından yapıldığı konusunda ittifakın olmaması
- Şanlıurfa ili Bozova ilçesine gelen turist sayısının paylaşılmasında kurumlar tarafından yasal prosedür engellerine takılması, anlamlı bir analizin oluşmamasına neden olmuştur.

- Bozova ilçesinde yer alan bazı köylere ulaşımın zorluğu hedeflenen köylere erişimde sorunlar yaşanmasına yol açmıştır.
- Bozova ilçesinde turizm potansiyelinin var olması ancak yeterli tanıtım ve çalışmalarla desteklenmemesi, resmi kurumlar tarafından verilerin özenli kaydının alınmaması, yaşanan diğer sınırlıkları oluşturmaktadır.

1.4. BOZOVA İLÇESİ ÖZELİNDE LİTERATÜRDE YER ALAN ÇALIŞMALAR

Şanlıurfa Bozova ilçesi özelinde ele alınan bu başlık çerçevesinde, literatürde ilçeye yönelik tüm araştırma ve çalışmalara yer verilmesi hem alan yazının doğru anlaşılmasında hem de Bozova ilçesinin diğer özelliklerinin öne çıkmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bozova ilçesinin kapsamlı bir turizm çalışma ve araştırmasında yer almaması yapılan bu çalışmanın önemini daha da ön plana çıkarmaktadır.

1990 yılında ilk olarak Sabit OYMAEL tarafından "Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) İçinde Şanlıurfa-Bozova'da Yapısal Tasarım Önerileri" adlı yüksek lisans tez çalışmasında GAP'la birlikte gelişen birçok il ve ilçe içerisinde Şanlıurfa'nın Bozova ilçesinin de yer alarak hem yöre halkının sosyal ve ekonomi durumu hem de yöre halkının yaşadığı konutların temel karakteristik özelliklerinden ve gereksinimlerinden bahsedilmektedir. Aynı zamanda araştırmada yöre halkının kendi evlerini kendi yapmaları ve kent planlaması konut tasarımı ve tarımsal yapılar arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır (Oymael, 1990).

1994 yılında Tülay KARTAL tarafından "Bozova Sulama Projesi Alanının Potansiyel Arazi Kullanım Planlaması" adlı yüksek lisans tez çalışmasında Bozova ilçesinin sulama sahası topraklarının potansiyel arazi kullanım planlaması haritalandırılmaktadır. Araştırma kapsamında Bozova ilçesinde yer alan toprakların daha çok bahçe bitkilerinden antep fıstığı, nar, erik, şeftali, kayısı, tarla bitkilerinden ise arpa, susam, buğday, mısır, ayçiçeği, mercimek ve nohut olduğu belirlenmektedir. Aynı zamanda lahana grubu sebzelerde ise karpuz, kavun, soğan-sarımsak, patlıcan, domatese uygun olduğu belirtilmektedir (Kartal, 1994).

1997 yılında Ahmet ÇELİK tarafından "Şanlıurfa-Bozova İlçesinde Bulunan Bir Paleosol Toprağın Bazı Fiziksel, Kimyasal ve Mineralojik Özellikleri" adlı yüksek

lisans tez çalışmasında Bozova ilçesinde yer alan toprak horizonlarının çeşitli yöntemlerle analizi yapılmakta ve bu özellikte toprakların nasıl meydana geldiğini araştırma çabası içinde olduğu görülmektedir. Böylelikle araştırmada Paleosol toprağın Bozova ilçesinde bulunmasındaki asıl nedenin çamur akıntıları ve erozyonun etkisiyle sürüklenerek geldiği tespiti yapılmaktadır. Bozova ilçesinde bulunan toprak yapısının fiziksel, kimyasal ve mineralojik özelliklerle ele alınması gerektiği ve çeşitli alanlarda kullanımının sağlanması öne sürülmektedir (Çelik, 1997).

1997 yılında Ömer Sait KILIÇ tarafından "Bozova 1 (Büyükgöl) ve Bozova 2 (Küçükgöl) Göletlerindeki Fauna ve Florabıb Sistemlerinin Yapılması" adlı yüksek lisans tez çalışmasında Bozova ilçesinde bulunan büyük ve küçük göl içerisinde alg, balık faunası, zooplankton faunası, su bitkileri florasına ait çeşitli türlerin tespiti araştırılmaktadır (Kılıç, 1997).

1997 yılında Ömer HACIKAMİLOĞLU tarafından "Bozova Sulu Koşullarında İkinci Ürün Olarak Üç Farklı Ekim Sıklığında Yetiştirilen Bazı Mısır (Zea mays.I.) Çeşitlerinde Yeşil Ot ve Tane Verimi ile Bazı Tarımsal Karakterlerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Araştırma Bozova ilçesinin sulu koşullarında üretilen üç farklı bitkinin ekim sıklığını ele almaktadır. Özellikle yetiştirilen bazı mısır çeşitlerinde yeşil ot ve tane verimi ile ilgili bazı tarımsal özelliklerin saptanması amacıyla saha çalışması yürütülmüştür. Araştırma kapsamında çeşitli ürünlerde artış görülürken bazı ürünlerde azalmaya rastlanmaktadır (Hacıkamiloğlu, 1997).

1997 yılında Sibel KANEMİR tarafından "Şanlıurfa İli Bozova İlçesi Yaslıca Köyü Doğal Meranın Ot Verimi, Kalitesi ve Botanik Kompozisyonu Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Yaslıca köyünde yürütülen saha çalışmasında otlatılan ve korunulan mera alanları üzerinde çalışılmıştır. Araştırma bu alan üzerinden olumlu ve olumsuz sonuçlara değinmektedir (Kanemir, 1997).

1988 yılında GÜÇÜK TİMUR tarafından "Bozova Sulu Koşullarında İkinci Ürün Olarak Yetiştirilen Silaj Mısır, Silaj Sorgum ve Sorgum-Sudanotu Melez Çeşitlerinde Hasat Zamanının Verim, Verim Unsurları ve Silaj Özelliklerine Etkisi Üzerine Araştırmalar" adlı doktora tez çalışması yapılmıştır. Araştırma 1994-1995 yılları arasında saha çalışması olarak Bozova İlçe Tarım Müdürlüğü ve Sulu Tarım

Uygulama ve Çiftçi Eğitim Alanında yürütülmektedir. Araştırma kapsamında belirlenen ürünlerin hasat zamanlarına etkisi araştırılmaktadır. Bu kapsamda Bozova ilçesinde silaj mısır, silaj sorgum ve sudax çeşitleri için en uygun hasat dönemi belirlenmektedir. Bu dönemin hamur olum dönemi olduğu sonucuna varılmaktadır (Timur, 1988).

1988 yılında Mehmet Emin SANLI tarafından "Bozova Büyükgöl'de yakalanan Gambusia Affinis (Baird ve Gerard, 1853)'lerin Akvaryuma Adaptasyonu Üzerine Bir Çalışma" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Bozova ilçesinde bulunan Büyükgöl'de görülen sivrisinek balığı olarak da bilinen balığa rastlanmıştır. Araştırma kapsamında sivrisinek balığının, göl içerisinde bulunan sivrisinek lavra ve yumurtaları ile beslendiği için biyolojik mücadelede kullanımı adına Sıtma Savaş Müdürlüğünce göle bırakıldığı belirtilmektedir. Aynı zamanda araştırma bu balıkların akvaryuma adaptasyonlarını sağlamak amacıyla sivrisinek balığını akvaryuma bırakarak gelişimlerini takip etmeye çalışmaktadır. Araştırma sonunda gerekli koşullar sağlandıktan sonra bu türün akvaryum ortamlarında gelişim sağlaması için canlı yemlerle beslenmeleri gerektiği kanaatine varılmaktadır (Sanlı, 1988).

2003 yılında Burhan İLHAN tarafından "Bozova (Urfa) Çevresinde Sulfid Mineral Oluşumlarının İncelenmesi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, sahadan elde edilen veriler değerlendirilerek Üst Maestrihtiyen ve yaşlı Alt Gernav Formasyonu aynı zamanda Üst Miyosen yaşlı Siverek Bazaltlarının yüzeylendiği tespit edilmektedir (İlhan, 2003).

2003 yılında Mahmut Ziya GÖRÜCÜ tarafından "Bozova (Urfa) Yöresinin Seimenter Özellikleri ve Bölgenin Jeoloji Evrimi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Arap Levhası ve Anadolu Levhası'nın çarpışma kuşağı içinde yer alan ön ülke havzası içerisindeki bölümü saha çalışmasının alanını oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında Bozova ilçesi ve çevresinin Paleoson-Eosen yaşlı birimlerin genel sedimentolojik özellikleri ve buna bağlı olarak gerçekleşen oluşumların ortak koşulları incelenmektedir. Aynı zamanda bölgenin jeolojik evrimi araştırılmaktadır (Görücü, 2003).

2010 yılında Çetin ŞEN tarafından "Şanlıurfa Bozova-Yaylak Pompaj Sulama Alanında Sulama Öncesi ve Sonrası Çiftçi Düzeyinde Tarım Makinalarında Ortak

Makine Kullanım Eğilimlerinin Araştırılması" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Bozova ilçesine bağlı 38 yerleşim yerinde sulamaya açılan ve üretim yapan işletmelerde makine kullanımı durumu ve çiftçilerin makine kullanımındaki eğilimleri araştırılmaktadır (Şen, 2010).

2011 yılında Melek Mehlika TONGA tarafından "Uncertainty Evalaluation Through Raking of Simulation Models for Bozova Oil Field" adlı yüksek lisans tez çalışması (İngilizce yazılmış), Bozova'nın sahasının 1995'ten bu yana üretilen ve yeniden değerlendirilmesi yapılacak olan bir petrol sahasına sahip olduğunu öne çıkaran bir çalışmayı ifade etmektedir. Araştırma kapsamında sahadan elde edilen verilerin akışkan özellikleri, kayaç fiziği fonksiyonları aynı zamanda su petrol kontağına yönelik belirsizlikler derinlemesine araştırılmaya çalışılmaktadır. Çeşitli veriler elde edilerek değerlendirilen çalışmada Bozova ilçesine ait tarihsel üretim ve basınç profilleri sunulmaya çalışılmaktadır. Araştırma aynı zamanda alanda ilgili olan çalışmalardan farkını da ön plana çıkarmaya çalışmaktadır (Tonga, 2011).

2012 yılında Muğdat YERTÜK ve Faruk BOZKAYA tarafından "Bozova Köpeklerinin (Gureh) Bazı Morfolojik Özellikleri" adlı makalesinde, Bozova ilçesinde yetiştirilen ve sayıca fazla olan Bozova köpeği (Gureh) olarak bilinen sürü köpeklerinin morfolojik özellikleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Öyle ki araştırma kapsamında 32 erkek 12 dişi olmak üzere toplamda 44 köpeğin vücut uzunluğu, sağrı yüksekliği, göğüs derinliği, incik çevresi ve baş uzunluk değerleri ölçülmektedir. Bu bağlamda Bozova köpeğinin (Gureh) Kangal ırkı köpekler ile benzerlik gösterdiği sonucuna varılmaktadır (Yertürk & Bozkaya, 2012).

2017 yılında Selami YETER tarafından "Bozova(Şanlıurfa) İlçesinde Zeytin Yetiştirilebilir Alanların Belirlenmesi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Bozova ilçesinde zeytin yetiştirilebilecek potansiyel alanların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle yapılan çalışma Bozova ilçesinde öncelikle zeytinin ekolojik isteklerini irdelemeye çalışılarak Fiziki Coğrafya özellikleri, zeytin bitkisinin ekolojisi ve ilçedeki zeytin yetiştirme potansiyeli yüksek verimli toprakların sınıflandırılmasını olanaklı kılmaktadır. Öyle ki çalışma Coğrafi ve ekolojik faktörlerin ele alınmasının ardından zeytin verimli bölgeleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Sahadan elde edilen

veriler kapsamında Bozova ilçesinde yer alan toprağın %95'lik gibi büyük bir oranı zeytin yetiştirilmesine uygun görülmektedir (Yeter, 2017).

2018 yılında Emine OYMAK tarafından "Bozova(Şanlıurfa) Halkının Doğal Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri" adlı yüksek lisans tez çalışmasında Bozova ilçesinde yaşayan yöre halkının geleneksel olarak faydalandığı doğal ve kültüre alınmış bitkileri belirlenerek bu bitkilerin kullanım çeşitlilikleri saptanmaya çalışılmaktadır. Öyle ki bu bitkilerin hem kullanım çeşitliliğinin saptanması hem de etnobotanik açıdan öneminin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında 171 farklı tür tespit edilmiştir (Oymak, 2018).

2019 yılında Pınar ÖZGÜLTEKİN tarafından "Toplulaştırma Sonrası Arazi Kullanım Değişimlerinin Uzaktan Algılama ve CBS Tekniği ile Belirlenmesi: Şanlıurfa Bozova Sulucakaçar Örneği" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, GAP'la beraber bölgede sulu tarım alanlarının artması ve bölgede toplulaştırma projelerinin başlatılmasıyla çeşitli ürün desenlerinin değişime uğraması konu edinmektedir. Bu bağlamda Bozova ilçesi Sulucakaçar mahallesinin toplulaştırma öncesi ve sonrası meydana gelen arazi değişimlerinden CBS teknikleriyle ayrıntılandırılarak bahsedilmektedir. Araştırma, aynı zamanda bu bölgede değişen ürünlere dikkat çekmektedir. Öyle ki ele alınan bölgede buğday alanlarının azlığı öne çıkarken fıstık ve pamuk gibi ürünlerde artış olduğu belirtilmektedir (Özgültekin, 2019).

2020 yılında Zeynep İZGÖRDÜ tarafından "Şanlıurfa-Bozova Arasında Kalan Bölgenin Yol Kenarı Bitkilerinin Floristik Açıdan Araştırılması" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, 300 bitki örneği toplanarak değerlendirmesi ve türleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Saha çalışması sırasında toplanan bitkilerin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı yer alırken bölge içerisinde İran-Turan elementlerinin yüzdesi fazla iken devamını Akdeniz ve Avrupa-Sibirya elementleri izlemektedir (İzgördü, 2020).

2021 yılında Büşra KARACA tarafından "Şanlıurfa Bozova Büyük ve Küçük Göllerin Su Kalitesinin Zamanla Değişiminin Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Bozova ilçesinde bulunan Büyük ve Küçük Göllerin yer altı su kaynaklarıyla beslendikleri aynı zamanda yağış ve kar sularıyla beslenen hidrolojik olarak birbirine bağlı olan iki doğal sığ gölü oldukları belirtilmektedir. Araştırma, bu iki sığ gölü bir yıl boyunca 10 farklı istasyondan takip ederek su kalitesini

değerlendirme, kirlilik seviyesini ölçme ve içinde bulunan elementleri tespit etmeye çalışmaktadır. Öyle ki araştırma kapsamında Büyük gölde alg, yosun, sazlık ve kamışların su yüzeyini kapladığı görülmektedir. Küçük gölde ise bu durumun yaşanmadığına yönelik tespitler yer almaktadır (Karaca, 2021).

2021 yılında Medya YÜCEDAĞ tarafından "Bazı Nohut (Cicer arietinum L.) Çeşitlerinin Şanlıurfa-Bozova Koşullarında Verim ve Bazı Verim Öğelerinin Belirlenmesi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Şanlıurfa-Bozova ilçesinin ekolojik koşulları araştırılarak nohut çeşitliliğinin tespiti ve verimiyle ilgili sahadan elde edilen veriler tespit edilmiştir. Bozova ilçesi özelinde nohut çeşitlerinden "Hasanbey"in tane verimine, "Arda" çeşidinin ise protein oranı bakımından ön plana çıktığı sonucuna varılmaktadır (Yücedağ, 2021).

2023 yılında Veysel ASLAN tarafından "Bozova Groundwater Quality Modeling and Evaluation Using Fuzzy AHP Metod Based on GIS Technique" adlı makalede (İngilizce yazılmış), Bozova havzası içerisinde yer alan içme, sulama ve kullanma suyu olarak tüketilmekte olan kuyu sularından elde edilen veriler çerçevesinde, İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkındaki Yönetmelik gereğince belirtilen kriterlere göre analizler yapılmıştır. Böylelikle araştırma Bozova'da yeraltı su kalitesi için bir model oluşturma ve yüksek su kalitesine sahip alanları belirleme çabası içerisine girmektedir. Araştırma kapsamında 16 kuyudan su örnekleri toplanmaktadır. Aynı zamanda toplanan bu örnekler CBS ve ÇKKV yöntemleriyle F-AHP tekniğiyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak Bozova'daki yer altı su kirliliği haritası oluşturulmuştur (Aslan, 2023).

Görüldüğü üzere Bozova ilçesi ve yakın çevresinde çeşitli araştırma ve çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırma ve çalışmaların varlığı birçok noktadan Bozova ilçesinin kaynaklarını yansıtmaktadır. Bu kaynaklar kimi zaman doğal çevreyi ilgilendirirken kimi zaman da beşeri çevreyi ilgilendirmektedir. Böylelikle Bozova ilçesinin literatürdeki önemine de dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda Bozova ilçesinin turizm potansiyelinin belirlenmesi noktası da bu çalışmalara ek olarak yeni bir akademik araştırma olarak katkı sunmayı amaçlamaktadır. Böylelikle eksik görülen bu kısmın bu çalışma ile giderilmesi ve literatürde yapılan ilk çalışma olması münasebetiyle son derece önemli bir katkı olarak görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. TURİZM VE TURİZME İLİŞKİN KAVRAMLAR

Turizmin, tarihsel geçmişi iki farklı başlangıcı beraberinde getirmektedir. Turizm yalnızca seyahat olayı olarak kabul edilirse tarihsel arka planı çok eskilere dayanır. Ancak seyahat olayı dışında toplumsal ve endüstri olayı olarak kabul edilirse işte tam bu noktada turizmin 20. yüzyılın başlarında bugünkü anlam ile ortaya çıkmış olduğunu belirtmek gerekmektedir. Öyle ki turizmin toplumsal ve endüstri olayına göre ele alınması bazı sonuçların varlığını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda bölgeler ve mekânların çeşitli plan ve politikalarla ele alınması ve faaliyetlerinin sürdürülmesi son derece önemli olacaktır (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 1).

Turizmin seyahat amaçlı yapıldığı başlangıç dönemlerinde tatil ve eğlence amacıyla yapılan ve seyahatler sırasında gerçekleşen sosyo-ekonomik faaliyetler, turizmin tanımının ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Bu bağlamda turizmin tanımlanması etimolojik açıdan ele alındığında Latince "Tornus" sözcüğünden gelen ve ilk kez 1905 yılında E. Guyer-Feular tarafından "seyahat faktörü" olarak tanımlanmıştır (Gürdal, 2014, s. 10). Buna göre; "turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinmeleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmasına olanak veren 'modern' çağa özgü bir olay" (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 1- 2) olarak ifade edilmektedir.

Zaman içerisinde bu kategorileştirme 1910 yılında Hermann von Schullern zu Schrattenhofen'nin "ekonomik yönlü" turizm tanımı ile devam etmiştir (Gürdal, 2014, s. 10). Avustralyalı ekonomist Hermann turizmi, "başka bir ülkeden, şehir veya bölgeden yabancıların gelmesi ve geçici süre kalmalarıyla ortaya çıkan hareketin ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetlerin tümü" (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 2) olarak tanımlanmaktadır. Turizm kavramı tarihsel süreç içerisinde çeşitli alanların varlığıyla geniş bir kavrama dönüşmektedir. Öyle ki ekonomi, sosyal, hukuk ve psikoloji gibi insan ihtiyaçlarını ilgilendiren sosyal bilim dallarının içerisinde kendine bir yer bulmaya başlamıştır. Kimi araştırmacılar turizmi; "ulaştırma", "turistik yer,"

“turizm coğrafyası”, “geçici yer değiştirme”, “konaklama” olarak da ele almaya çalışmıştır (Gürdal, 2014, s. 10).

Konaklama, seyahat faktörü, sürekli kalışa dönüşmeme, gelir elde etmeme, ekonomik ölçüt gibi kavramlar turizmin tanımlanmasında önemli dinamik unsurlar arasında yer almaktadır. Hangi seyahatlerin turizm hareketine dâhil edilip edilmediği “seyahat amacı” göz önüne alınarak karar verilen bir olgudur. Kimi zaman kısa seyahatler turizm hareketi olarak görülebilirken kimi zaman uzun seyahatler böyle bir etki oluşturmayabilir. Bu nedenle uzaklık yakınlık ilişkisi de turizmin tanımını etkilemektedir. Öyle ki Kanada Turizm Komisyonu, turizm kavramının değişkenlerini 80 km ve 12 ayı geçmemekle sınırlamaktadır. Ayrıca iş amaçlı seyahatler kavram dışında tutulmaktadır. Seyahat Endüstri Kurumu (ABD) da sınırı 80 mil olarak belirlemektedir. Tayvan Turizm Bürosu ise seyahat süresinin 12 ayı geçmemesi gerektiğini ve alışveriş, iş amacıyla yapılan seyahatleri kapsam dışında tutmaktadır. Ulusal Turizm Yönetimi (Çin), 6 ayı geçmemek amacıyla insanların sürekli olarak yaşadıkları mekânların dışına seyahat etmesi olarak ele alırken eğitim, geçici işçiler, askeri amaçlı seyahatler kapsam dışında yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu ise mekân değişikliği gerçekleştiren kişilerin 24 saat süreyle yapılan seyahatlerinin tümü olarak değerlendirmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı (Türkiye), ülke içindeki seyahatleri 6 ay, yurt dışı seyahatlerini ise 12 ay olarak sınırlamaktadır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 2- 4).

Turizm; ekonomik, iktisadi, ulaştırma, ziyaret edilen yörede oluşturduğu etki ve ilişkiler bakımından çeşitli tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlar elbette ki turizmin çok boyutlu yönüne dikkat çekmektedir. Böylece turizm kavramı değişerek ve yeni eklemeler yapılarak turistik faaliyetlerin toplum yaşamında arz ettiği öneme vurgu yapmaktadır (Zengin, 2006, s. 10). Kapsamlı bir turizm tanımı yapmak gerekirse Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanlar Birliği (AIEST) tarafından turizm; “insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki oluşan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buradaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü” (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 4- 5) şeklinde tanımlanmaktadır.

Elbette ki birçok araştırmacı ve bilim insanı tarafından çeşitli turizm tanımlamaları yapılmaktadır. Ancak araştırma kapsamında turizm kavramını temel olarak tanımlamak anlamlı görüldüğünden sadece bu kısımlara değinilmektedir. Bir başka nokta ise turizm olgusunun daha iyi anlaşılması için bazı turizm kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda araştırma çerçevesinde ilgili kavramlara yer verilmeye çalışılmaktadır.

Turist, "dinlenmek, eğlenmek, yeni yerler ve toplumlar görüp tanımak, bilgi ve görgüsünü geliştirmek gibi amaçlarla geziye (seyahate) çıkan bireyler" (Doğanay, 2001, s. 9) olarak tanımlanmaktadır. Bu turist kategorisi hem yerli hem de yabancı turist olarak ayrılmaktadır. Yerli turist, kendi ülke sınırları içinde seyahat eden turist olarak ifade edilmektedir. Yabancı turist ise kendi ülke sınırlarının dışına seyahat amacıyla çıkan ve gittiği ülkede 24 saatten az kalmayan ziyaretçi olarak bilinmektedir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 7).

Turistik, "turiste hizmet eden, turizm amacı ile hazırlanmış, düzenlenmiş veya yapılmış her şey (Doğanay, 2001, s. 10) olarak ele alınmaktadır.

Turistik Yer, turistlerin ziyaret amacıyla seyahat ettikleri, kaldıkları ve daha çok turistik mekân olarak tanıtıldığı turist çekiciliğine sahip alanları oluşturmaktadır (Akbıyık, 2014, s. 17).

Turistik Çekicilikler, genellikle turizmin yer değiştirme seçiminde rol oynayan coğrafi kaynaklar ve turistin bir yöreyi ziyaret etme isteğini doğuran doğal ve beşeri çekiciliklerin tümünü ifade etmektedir (Özgüç, 2017, s. 44).

Turizmde Arz, bir ülke, bölge, yöre ya da turizm amaçlı işletmelerin talebini yönlendiren, turist akışını etkileyen ve sağlayan faktörlerdir ve bunları oluşturan faktörlerin çekicilikleri hem yer (Balıklıgöl, Ürgüp, Pamukkale gibi) hem de olay (olimpiyat oyunları gibi) çekiciliği olarak tanımlanmaktadır (Alaeddinoğlu, 2006, s. 20).

Turistik Alan- Yöre, turizm yönünden önemli olan ve güçlü çekim elamanlarını içinde tutan aynı zamanda turistik donanımlara sahip, turizm varlıkları ve kaynakları nedeniyle önemli miktarlarda turizm hareketlerine hedef olan, alan ve yörelerin tümünü kapsamaktadır (Alaeddinoğlu, 2006, s. 27).

Turizm Endüstrisi, seyahat amacıyla yer değiştiren birey ve grupların gittikleri yörelerde istek ve ihtiyaçlarını karşılayan turizm ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili tüm kişileri, ticari örgütleri, ticari işletmeleri, kamu ve özel kurum, kuruluşların ilgili bağlantılı elemanlarını, seyahat amaçlı gezen ziyaretçilere mal ve hizmet üretimi ve tüketim faaliyetleriyle alakalı ticari mekanizma olarak ifade edilmektedir (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 1- 2).

Destinasyon, mevcut turizm kaynakları ile turist çeken ve yoğun bir şekilde turist ziyaretine ev sahipliği yapan aynı zamanda kurum ve kuruluşların sağladığı doğrudan veya dolaylı turizm hizmetlerinin tümünü içeren komplike bir ürünü ifade etmektedir. İngilizcede "destination" olarak bilinen ve Türkçeye "varış yeri" olarak çevrilen bu kavram birçok bilim dalında çeşitli tanımlamalarla yer almaktadır (Akın, 2018, s. 3).

Rekreasyon, tam anlamıyla bu kavramın tanımlanması yapılamasa da rekreasyon turizm ile yakından ilişkilidir. Yine de bir tanımlama yapmak gerekirse insanların yaşamını idame etmeleri için gerekli olan yeme içme ve çalışma (geçim, çocuklar için okul, işe gidiş geliş, vb.) için gerekli olanın dışında kalan boş zamanlar olarak ele alınan ve bu boş zamanlarda yapılan faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Öyle ki coğrafyacı Jean Gottman'ın tabir ettiği gibi "rekreasyon, insanın beden ve zihnini dinlendirmek, tazelemek ihtiyacı"dır (Özgüç, 2017, s. 3).

Sürdürülebilir Turizm, çevresel ve kültürel yıpranmayı ve bozulmayı en aza indirmeyi, tüketici tatminini yükseltmeyi ve turistik yöre için en uygun ekonomik faydaları amaç edinen bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir. Sürdürülebilir turizm,werty gelişmenin yanı sıra çevrenin korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır (Alaeddinoğlu, 2006, s. 24).

Kültür Turizmi, ilk kez 1980'li yılların başında ortaya atılmış bir kavramdır. Bu kavram Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Birliği'nin kültürel mirasını ve kültürel kimliğini ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalar esnasında ortaya atılmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve Birleşmiş Milletler (UN) kültür turizmini; insanların eğlence, çalışma ve diğer amaçlar için yaşadığı yöreden farklı bir yöreye seyahat etmesi ve konaklaması şeklinde tanımlamaktadır. Bu kapsamda kültür turizmini anlamanın önemli argümanlarından bazılarını sıralamak yerinde olacaktır. Bunlar; festivaller, fuarlar, müzeler ve sanat

galerileri, gösteriler ve konserler, zanaat ve sanat atölyeleri, stüdyolar, tarihi yerler, kültürel miras ve anıtlar, binalar, ziyaret ve etkinliklere katılım şeklinde gerçekleşen durumları ifade etmektedir (Aklanoğlu, 2010, s. 125- 126).

Bu kapsamda bu çalışmada da amaç, kültürel turizm potansiyeli olan kaynakların turizm planlaması yapılarak öneriler geliştirmeyi sağlamaktır. Araştırma sahamız olan Şanlıurfa ili Bozova ilçesi ve konumuz olan turizm potansiyeli belirleme ve planlamaya yönelik öneriler olması sebebiyle saha ve planlama arasındaki ilişkiyi detaylandırmak anlamlı olmaktadır. Bu kapsamda diyebiliriz ki, mekânsal bazda turizm planlaması incelenirken en temel amaç planın yapılacağı ve geliştireceği alanın belirlenmesi olduğudur.

2.2. TURİZMİN ETKİLERİ

Turizm ve turizme dayalı faaliyetlerin birden çok olumlu ve olumsuz etkileri söz konusudur. Özgüç bu olumlu ve olumsuz etkileri üç grupta toplamaktadır. Buna bağlı olarak bahsedilen etkileri; (1) "ekonomik etkiler", (2) "toplumsal-kültürel etkiler", (3) "çevresel-ekolojik etkiler" oluşturmaktadır (Özgüç, 2017, s. 163). Bu unsurların turizm üzerinde çeşitli etkileri söz konusudur.

2.2.1. Turizmin Ekonomik Etkileri

Turizmin ekonomik etkileri geçmiş yıllardan beri insanların ilgi odağındadır. Turizmin özellikle çoğaltıcı etkisi olarak görülen ekonomi diğer sektörlerin canlanmasına da olanak sağlamaktadır. Turizmin ekonomik etkileri oldukça fazladır. Özgüç bu etkileri çeşitli başlıklar altında ele almaktadır. Bunlar;

- Turizm Tesislerinin İnşaat ve İşletme Aşamalarındaki Etkileri
- Ödemeler Dengesindeki Etki
- İstihdama Etkisi
- Bölgesel Kalkınmadaki Etkisi
- Sektörler Arasındaki Rekabete Etkisi
- Devletin Kazançlarına Etkisi (Özgüç, 2017, s. 163- 168).

Bu bağlamda turizmin olumlu ekonomik etkilerinden bahsetmek gerekirse bunlar;

- Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi
- Gelir Yaratıcı Etkisi

- Altyapı ve Üstyapının Geliştirilmesi Etkisi
- Diğer Ekonomik Sektörlere Etkisi
- İstihdam Yaratıcı Etkisi ve
- Bölgelerarası Ekonomik Dengesizliğin Ortadan Kaldırılması Etkisi (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 110) olarak sayılabilmektedir.

Turizmin ekonomik etkilerinin ödemeler dengesi üzerinde önemli bir tablo oluşturması turizm sektörünün gelişmesini ve dönüşmesini hızlandırmaktadır (Akbıyık, 2014, s. 19). Turizmin olumlu etkileri yanı sıra olumsuz etkilerinden bahsetmek de son derece yerinde olacaktır. Bu kapsamda turizmin olumsuz etkileri arasında,

- Fırsat Maliyeti
- Dış Ülkelere Bağımlılık
- Bölgesel Enflasyon Etkisi
- Mevsimlik Dalgalanma
- Yabancı İşgücü Etkisi
- Dışalım Eğilimde Artış (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 120- 121) olarak değerlendirilmektedir.

2.2.2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizmin birden çok işlevinin varlığı söz konusudur. Bu işlevler kimi zaman sosyal kimi zaman ise kültürel etkileri içinde barındırır. Bu bakımından ele alındığında turizmin sosyal işlevi; farklı kültürel ve toplumsal yapıdaki milletlerin aynı zamanda ülkelerin birbirleriyle etkileşim ve değişim süreçlerinde kaynaşıp yakınlaşmalarını ifade etmektedir. Turizmin kültürel işlevi ise yurtdışına yapılan seyahatler sonucunda kültür, sanat ve bilim eserleri, yerleşim şekilleri ve yaşayış biçimlerinin turistik faaliyetlerden etkilenerek değişime uğramasını ifade etmektedir. Böylelikle turizmin kültürel ve sosyal etkileri ev sahibi yöre halkı ile ziyaretçiler arasındaki ilişkileri kapsamaktadır (Zengin, 2006, s. 40).

Turizmin bu etkileri yanı sıra ticaret, yerel refah ve istihdam gibi kazançların oluşmasına sebep olurken aynı zamanda olumsuz koşulların meydana getireceği değişikliklerin negatif maliyetine eşit ağırlıkta yansımasına da neden olmaktadır. Bu çoğu zaman tam geleneksel toplumların zaman içerisinde ‘turist çekiciliği’ haline

gelmesinde ve değişmesinde etkili olmaktadır. Bu etkiler ekonomik ve fiziksel etkilerin oluşmasında gözle görülebilir verilere etki ederken toplumsal ve kültürel değerlerin meydana gelmesinde farklı unsurların birleşimiyle söz konusudur. Bu kapsamda turizmin çeşitli sosyo-kültürel etkileri vardır. Bu etkiler gruplara ayrılarak birtakım verilerin değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Özgüç, 2017, s. 168- 169).

Turizmin sosyo-kültürel etkileri, olumlu ve olumsuz sonuçların doğmasına yol açmaktadır. Turizmin olumlu sosyal etkileri; hoşgörü ortamını geliştirme, kırsal bölgelerin kentleşmesini hızlandırma, kadın hakları konusunda ilerlemeye sebep olma, boş zaman kullanma alışkanlığını geliştirme, temizlik bilincini geliştirme ve yeni toplumsal kurumların ortaya çıkmasına sebep olma gibi etkilere sahip olmaktadır. Aynı zamanda bu etkiler arasında yeni mesleklerin ortaya çıkmasına sebep olma, yerel halkın tarih ve kültür değerlerine sahip çıkma bilincini geliştirme, yabancı dil öğrenmeye yönlendirme ve aile bağlarını güçlendirme gibi etkiler sayılmaktadır. Bu olumlu etkiler yanı sıra turizmin olumsuz sosyal etkileri de söz konusudur. Bunlar; yabancı düşmanlığını arttırma, suç oranında artış olma, kültürün ticarileşmesi, turistleri taklit ile olumsuz yönlenmeye neden olabilmektedir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 129- 134).

Ancak belirtilmelidir ki turizmin olumsuz sosyal etkileri kadar olumlu sosyal etkilerinin daha fazla olduğu gerçeğinin yadsınamaz ölçüde olduğudur. Turizmin bu amaçla ele alınıp yöre halkının bilinçlenmesiyle her anlamda etki kapasitesi yüksek bir sosyal unsur haline dönüşmesine olanak tanınmalıdır.

2.2.3. Turizmin Çevresel Etkileri

Turizmin ekonomi, toplumsal, kültürel etkileri yanı sıra çevresel etkileri yadsınamayacak kadar fazladır. Bu çevresel etkiler diğer etkilerde olduğu gibi hem olumlu hem de olumsuz düzeylerde olabilmektedir. Kimi yazarlar ve araştırmacılar turizmin olumsuz çevresel etkilerinin fazla olduğu kanısındadır. Bu olumsuz etkilerin başında hafta sonları ve yaz aylarında yollardaki trafik baskısı gelmektedir. Özgüç'e göre bu durum "şehirlinin kırı istilası" olarak tanımlanmaktadır. Bu olumsuzluğun etki kapasitesi de fazladır. Bu durum kırsal alanların ve tarımsal ürünlerin tahrip edilmesine, koruluk ve park alanlarının yangın ve başka bir şekilde zarar görmesine neden olmaktadır. Yüzlerce insanın turistik alan ve mekânlara yığılmalarıyla

kalabalık, ağaç ve bitki köklerini öldüren insan ayaklarının etkisi çevreye trafik kadar baskıcı bir etki oluşturmaktadır. Bu bağlamda turistik alanın taşıma kapasitesi son derece önemli bir durumu ifade edecektir. Taşıma kapasitesi; içerisinde fiziksel, çevresel ve psikolojik kapasiteyi meydana getirmektedir. Bu kapasitelerin belirlenmesi o turistin, alan ve mekânın olumsuz çevresel etkisinin azalmasına yardımcı olacaktır (Özgüç, 2017, s. 173- 174).

Turizmin fiziksel çevreye olan etkisi olumlu ve olumsuz etki kapasitelerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda turizmin olumlu çevresel etkileri; turizmin mevcut tarihi yöre, anıt ve yapıların restorasyonu ve iyileştirilmesi yönünde önemli bir itici güce sahip olmasından kaynaklı, tarihi alanların korunmasına olumlu yönde etki etmektedir. Aynı zamanda bu olumlu etkiler arasında eski yapıtların yeni kimlikleriyle bugün ve gelecek nesillere aktarılmasında yeni düzenlemeleri özendirmesidir. Böylelikle eski hanlar, sarnıçlar, kışlalar, kaleler restore edilerek çeşitli sosyal yaşam alanlarına dönüştürülmektedir. Bu durum bu sosyal alanların turizm çekiciliğini arz ederken bu tarihi turistik alan ve mekânların ayakta kalmasını sağlamaktadır. Diğer bir olumlu çevresel etkisi, çevrenin korunmasını hızlandırmaktır. Aynı zamanda diğer bir olumlu etkisi ise çevre korunmasına planlama ve yönetsel bir boyut eklemesiyle katkı sunmaktır. Ancak bu şekilde çevresel değerlerin varlıklarını sürdürülebilmesi ve uluslararası turizm talebinin arttırılması sağlanabilir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 140- 141).

Ülkemizde ve dünyada birçok tarihi alan ve mekân, turizmin bu olumlu etkileriyle koruma altında tutulmaktadır. Bunlar içerisinde çok sayıda milli park, orman içi dinlenme alanları, doğal koruma alanları, sit alanları vb. yer almaktadır (Zengin, 2006, s. 43). Tüm bu olumlu çevresel etkiler yanı sıra turizmin olumsuz çevresel etkileri de söz konudur. Bunlar arasında doğal çevrenin tahribi, sürdürülebilir turizm olgusunun eksikliği, çöp ve atık sorunu, ses kirliliği (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 142- 143), toprak kirlenmesi, hava kirliliği, su kaynaklarındaki kirlenme, tabii değerlerdeki kirlenme, tarihi alanlardaki aşınma ve kirliliğe neden olmaktadır (Zengin, 2006, s. 42- 43).

Ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkiler bir yana, temelde turizm sektörünün kendine özgü sorunları da söz konusudur. Bu sorunları; pazarlama ve

tanıtım eksikliği, altyapı, işletmecilik, mali düzenlemeler, konaklama tesislerinin yanlış yapılanması, çevre kirliliği, turizmin çeşitlendirilmesi, mevsimlik yoğunlaşma, turizm politikasının oluşturulamaması, örgütlenme, sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmeler şeklinde sıralamak mümkündür (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 183).

Tablo 1: Turizmin Çevresel Etkileri

Turizmin Faydaları	Turizmin Zararları
- Çevreye verilen önem ve değer artar - Doğal ve vahşi yaşam alanlarının korunması sağlanır - Çevreyi korumak için yönetim ve planlama çalışmalarına önem verilir - Eski ve tahrip edilmiş yapılar yeniden restore edilerek farklı ve değişik amaçlar için kullanımı geliştirilir	- Aşırı kalabalıklaşma ve buna bağlı olarak gelişen hava, su, gürültü kirliliği oluşması - Her türlü enerji tüketimine bağlı olarak meydana gelen kirlilik - Yapıların estetik değerlerinin yitirilmesi veya bozulması - Konaklama tesisleri için gerekli olan ahşap malzeme ve estetik için doğal bitki örtüsü ve ormanların tahrip edilmesi - Çarpık yapılaşma ve buna bağlı olarak çarpık kentleşme

Kaynak: Faruk Alaeddinoğlu, *Van İli'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktara Tezi, 2006, s.34.

Bu çok boyutlu etkilerin hem turizm sektörü hem de yöre halkı üzerinde yadsınamayacak derecede etki ve katkısı, aynı zamanda sürdürülebilir turizmle desteklenerek devam etmesi gerekmektedir. Tarihi ve doğal değerlerin varlıklarının korunması ve sürdürülebilir turizm anlayışı içerisinde değerlendirilmesi son derece önemlidir. Her ne kadar tüm bu unsurların olumlu ve olumsuz etkileri söz konusu olsa da tarihi, doğal ve kültürel değerlerin işbirliği içerisinde geleceğe taşınması ve korunması hem turizm hem de bu değerler için kalıcılığın sağlanması adına önemli görülmektedir.

2.3. TURİZM PLANLAMASI

Genel planlama kavramlarının ve yaklaşımlarının turizm sistemi içerisinde belirli özellikleri içinde barındırarak uyarlanıp uygulanmasına turizm planlaması denilmektedir (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 73). Bir başka anlamıyla planlama, kontrolsüz gelişecek turizmin kendi dayandığı kaynakları tahrip etmesini önlemeyi ifade etmektedir (Özgüç, 2017, s. 182). Aynı zamanda turizm sektöründe ulaşılmak

istenen hedefleri, bu hedefler kapsamında yararlanılacak araçları, imkânları, yapılacak çalışmaları, çalışma zamanlarını, işlerin sorumlularını gösteren disiplinli bir düzenlemeyi kapsamaktadır. Bu çerçevede turizm planlaması, araştırma ve değerlendirme süreçlerinin bir arada olduğu dikkat ve özeni gerekli gören bir süreç olarak ele alınmaktadır (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 73).

Turizm planlaması yönetimle eşdeğerlere sahip bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle turizm planlaması olmadan turizmin yönetiminden bahsetmek olanaksız olacaktır. Öyle ki turizm planlaması turizmin gelişmesinde alternatif bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

2.3.1. Turizm Planlaması Amaç ve Nedenleri

Turizmle alakalı çoğu planlama iki husus çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bunlar zaman ve mekândır. Zamanlama için belirli unsurlar dikkat çekmektedir. İlki, iyi belirlenmiş siyasal ve ekonomik imkânlara uygun bir biçimde kararlaştırılıp gerçekleştirilen ve yatırım programlarına bağlı olan genellikle bir ya da iki yıllık süreler içerisinde yapılan kısa vadeli planlamayı kapsamaktadır. İkincisi ise hem ulusal hem de bölgesel ekonomik gelişme planları yani kalkınma planları ışığında gerçekleştirilen yatırım programlarına yanıt veren orta vadeli (3-6 yıl) planlamayı içermektedir. Zamanlama ile ilgili dikkat edilmesi gereken diğer bir unsur ise 10-25 yıllık dönemler için yapılan ve çoğu zaman uzun vadeli ya da geleceğe dönük yani stratejik kalkınma olarak bilinen ülke, bölge ve met politikan alan geliştirme projelerini kapsamaktadır (Özgüç, 2017, s. 182).

Turizm planlamasındaki diğer bir husus da mekânsal planlama ile ilgilidir. Turizmin gelişmesinden hangi kurum ve kuruluşlar sorumlu olursa olsun önemli olan yegâne unsur herhangi bir planın geniş bir coğrafi kapsam içine alınması ve ulusal ekonomik kalkınma planıyla doğrudan doğruya bütünleşmesidir. Öyle ki planlamadaki asıl amaç planlamanın birdenbire ulusal ya da bölgesel hedefleri coğrafi kavramlarla ifade edilmedikçe mümkün olamayacağı kabul edilmektedir (Özgüç, 2017, s. 183).

Bu nedenle kültür turizminin tüm alt dallarında yer aldığı gibi mekânsal planlamayı anlamak adına turistik mekânlar turizme açılmadan önce ilgili bilim dallarından yardım alınmalıdır. Bu bilim dalları kimi zaman jeoloji, coğrafya, arkeoloji kimi zaman ise zooloji, botanik, antropolojidir. Böylece turizm mekânları bu bilgiler

ışığında turizme açılacaktır. Ancak bu şekilde planlamadaki amaç yerine getirilecektir. Bu kapsamda coğrafi kavramların doğru bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Mekânsal planlamayla birlikte diğer turizm mekânlarından farklı olarak o alan hakkında zengin bilgilere erişmek mümkün olacaktır (Doğaner, 2013, s. 49).

Turizm planlaması amacı gereği coğrafi olarak bir yöreyle sınırlandırılmadıkça kaynakların dağılımı, arz talep ilişkisi, ekonomik ve sosyal durumlardan meydana gelen faktörlerden bağımsız düşünülmemektedir. Coğrafyacılar açısından turizm potansiyelinin belirlenmesi; turizm ile alakalı çeşitli sektörlerin çok boyutlu şekilde ele alınmasına ve tatmin edici aynı zamanda gerçeğe yakın sonuçlardan elde edilen verilerin değerlendirilmesi, yörenin belirlenmesine bağlanmaktadır. Bu bağlamda bir yörenin turizme katılmasını sağlamak için turizmin planlamasının doğrudan doğruya amacına uygun şekilde yapılması gerekmektedir (Alaeddinoğlu, 2006, s. 27).

Bu bağlamda bir bölge veya yörede turizm planlamasının çeşitli nedenleri söz konusudur. Bu nedenlerin başlıcaları şu şekilde ele alınmaktadır. (1) Bölgede turizmin kontrolsüz gelişmesini önlemek, (2) arazi kullanımını olumlu olarak geliştirmek, (3) çevrede pozitif değişme oluşturmak, (4) toplumsal kültürde olumlu değişme oluşturmak, (4) bölgede taşıma kapasitesinin zorlanmasının önüne geçmek, (5) aşırı turist sayısını sınırlandırmak ve (6) hizmet kalitesinde düşmeyi önlemek olarak sıralanmaktadır. Bu bağlamda asıl sorulması gereken soru ele alınan veya araştırılan söz konusu yöre için "turizm planlamasına gerek var mıdır?" sorusudur. Öyle ki deneyim ve tecrübeler plansız gelişme ya da turizmde planlamanın yapılmamasının olumsuz sonuçlara yol açtığını belirtmektedir. Olumsuz sonuçlar elbette ki bir turizm planlamasının gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Böylelikle bu olumsuz sonuçların çözüme kavuşturulması da turizm planlamasının bir diğer nedenini içerisinde barındırmaktadır (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 74).

Bu kapsamda bu çalışma ile Bozova yöresinde bir turizm planlamasının gerekliliği anlaşılmaktadır. Plansız ve kontrolsüz turizm gelişmesinin önü ancak doğru planlanmış bir turizm planlaması ile engellenecektir.

2.3.2. Turizm Planlamasının Sağladığı Yararlar

Ulusal ve bölgesel turizm planlamasının çeşitli ve bir o kadar da önemli yararları vardır. Başlıca yararlarını şu şekilde ele almak anlamlı olacaktır.

- ❖ Turizm gelişiminin amaçları ve politikalarının belirlenmesi.
- ❖ Doğal, tarihi ve kültürel kaynakların günümüz ve gelecek nesillerin kullanımı için turizmin gelişiminin sağlanması.
- ❖ Ülkenin ya da bölgenin, genel gelişim ve değişim politikalarına turizmi entegre etmesi aynı zamanda turizmin diğer ekonomik sektörlerle ilişkisinin kurulması.
- ❖ Hem kamu hem de özel sektörün turizmin gelişimi üzerinde karar vermeleri noktasında rasyonel bir zemin sağlanması
- ❖ Turizmin çeşitli sektörlerinin kendine özgü bir tutumla bütünleştirilmesi.
- ❖ Muhtemel turizm sorunlarını en aza indirirken aynı zamanda faydaların topluma eşit oranda dağılımıyla turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel faydalarını dengelemesi ve optimize etmesi.
- ❖ Tesislerin, hizmetlerin, çekiciliklerin ve altyapının turizm gelişiminin boyutları, yeri ve türü konusunda rehberlik edecek fiziksel bir yapı sağlaması.
- ❖ Çeşitli yönlerden birbirini destekleyen, uyumlu, ayrıntılı planlarla uygun turistik tesis tasarımlarına standart ve rehberlik sağlaması.
- ❖ Gerekli ölçüde örgütsel ve kurumsal çalışma ortamını sağlayarak geliştirilen turizm planlamasının etkin bir şekilde uygulanması ve turizm sektörünün sürekli ve esnek yönetimi için temel oluşturması.
- ❖ Turizm gelişiminde ve dönüşümünde kamu ve özel sektör çabalarının ve aynı zamanda yatırımların etkin bir şekilde kullanılması.
- ❖ Turizm gelişimi ve dönüşümü sürecinin kontrolü ve yapılacak iş ve işlevlerin istenilen şekilde gitmesini sağlayacak zemini sağlaması (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 75).

Bu kapsamda denilebilir ki turizmin sosyal, çevresel ve ekonomik fayda ve etkileri aynı zamanda maliyetinin de göz ardı edilmemesi gerçeğiyle karşı karşıya kalmamızı sağlamaktadır. Öyle ki bu maliyetlerin ve faydaların kayda değer bir şekilde ele alınması ve değerlendirilmesi etkin bir turizm planlamasıyla mümkün görülmektedir.

2.3.3. Turizm Planlama Süreci ve Yaşanan Sorunlar

Bir bölgede veya yörede plansız turizm gelişiminin yol açabileceği olumsuz etkiler; "fiziksel etkiler", "bireyler üzerindeki etkiler", "pazarlama ve tanıtım konusundaki etkiler", "örgütsel etkiler" ve "diğer etkiler" olmak üzere beş grupta toplanmaktadır. *Fiziksel etkiler*, genellikle fiziksel çevrenin bozulması ve değişmesi, doğal, tarihi ve kültürel kaynakların tahrip edilmesi veya yok edilmesi, bölge veya yörede kalabalıklar ve gürültü olarak belirlenmektedir. *Bireyler üzerindeki etkiler,* turizm katkıları konusunda bilinçsizlik, turizm sektöründe çalışanlarda eğitim eksikliği, kültürel kimlik kaybı, turistlerin bölge veya yöre halkının bir kısmını küçümsemesi, bölge veya yöre halkının turistik çekiciliklerden ve hizmetlerden daha az yararlanması veya hiç yararlanamamasından kaynaklı turiste karşı olumsuz tepkiler vermesinden kaynaklanmaktadır. *Pazarlama ve tanıtım konusundaki etkiler* ise çoğu zaman bölge veya yörenin yeni pazarlama fırsatlarının değerlendirilmemesi ya da turizm pazarlarının yeterli düzeyde değerlendirilememesi olarak ele alınmaktadır (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 75- 76).

Örgütsel etkiler, turizm gelişmesi ve pazarlaması konusunda birbirinden bağımsız yaklaşımlar, bölgesel veya yöresel turizm işletmeleri arasında işbirliği eksikliği ya da hiçliği, turizmi ilgilendiren önemli sorunlar, konular ve fırsatlar için yapılan çoğu girişimin başarısız kalması, bölgesel kamu kurum ve kuruluşların yetersiz desteği gibi etkileri içinde barındırmaktadır. *Diğer etkiler* ise, genel olarak çekiciliklerin ve faaliyetlerin etkinliğinde meydana gelen azalmalar, ziyaretçi kalış sürelerinde kısalma ve sezon yoğunluğu, işletmelerin hizmet kalitesinde eksiklik ve bozulma ve ziyaretçilerin turistik alan ve mekân hakkında yeterli rehberlik alamaması veya seyahat danışma birimlerinin yokluğu gibi etkilerden oluşmaktadır (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 76).

Öyle ki turizm planlaması yapılmayan bölge veya yöreler ile turizm planlaması yapılan yöreler arasında belirgin farklılıklar söz konusudur. Yukarıda sayılan çoğu etkiyi minimize etmenin yolu etkili bir turizm planlamasının varlığı ile gerçekleşmektedir. Ancak bu yolla bölge veya yöre bu etkilerin olumsuzluklarından çok, faydalı yanlarından yararlanmayı sağlayacaktır.

Turizm planlaması elbette ki zahmetli ve maliyetli bir süreci kapsamaktadır. Öyle ki bu planlama süreci bazı sorun veya engellerin varlığı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu engellerden ilki, serbest girişim içerisinde birçok insanın planlama sürecine karşı olması ve planlamayı kendi faaliyet alanına müdahale olarak görmesidir. Planlama sürecinin önündeki ikinci engel ise planlama maliyetidir. Belki de en önemli engeller arasında planlama maliyeti yer almaktadır. Bu nedenle yeterli kaynak transferi ve pazar araştırmasına dayanan planlama sürecinin finansman ihtiyacına sahip olmasıdır. Bir diğer engel, turizm endüstrisinin komplike bir yapıya sahip olması ve birçok hükümet ve grupların birbiriyle çelişen yetki ve sorumluluklarıdır. Dördünce ve son engel ise turizm endüstrisindeki çoğu işletmenin kendini turizm sektörünün bir parçası olarak değil de tamamıyla kendi öz gelirlerini arttırma yoluna giderek farklı algılara sahip olmalarıdır. Bu nedenle kendilerine göre farklı konaklama ve yeme içme endüstrisi içinde olma eğilimleri söz konusu olabilmektedir (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 78).

Bu çalışmada Bozova ilçesinin turizm potansiyelinin belirlenmesi ve planlamaya yönelik öneriler kapsamında, Bozova yöresinin turizm planlamasına olan ihtiyacından bahsedilmektedir. Özellikle planlama ve planlamaya yönelik öneriler başlığı altında araştırmacı tarafından çeşitli planlama önerileri geliştirilmeye çalışılarak planlama sürecinin gerekliliği ön plana çıkarılmaktadır. Bir yörenin turizm planlaması ile elde edebileceği tüm etki, unsur ve faydalar hatta yaşanabilecek sorunlar bu başlık altında ele alınmaya çalışılmıştır. Böylelikle turizm planlamasının varlığıyla Bozova yöresinde turizmle alakalı yapılmak istenenler konusunda toplumda bir bilinç oluşmasının önü açılacaktır.

Turizm planlamasının sürekliliğinin sağlanmasıyla turizm gelişmesinde belirlenecek amaçlar ve kararlılık sağlanmış olacaktır. Bu kapsamda bir bölgede turizm planlaması yapılırken bazı hedefler gözetilmelidir. Öyle ki temel hedef, bölgesel turizm endüstrisini ülkede sosyo-ekonomik gelişmeye katkı sunacak şekilde geliştirmektir. Alt hedefler arasında ise döviz kazancını arttırmak, bölgede çevreye zarar vermeyecek şekilde turizmin sosyo-ekonomik gelişmeye ve dönüşmeye katkısını arttırmak, yatırımcıların maliyetlerini azaltmak ve turist tatminini arttırmak gibi hedefleri taşımalıdır (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 80- 81).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOZOVA İLÇESİNE YÖNELİK BULGULAR

3.1. BOZOVA İLÇESİ'NİN DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

Bir bölgenin turist çekebilme potansiyeli üç noktaya bağlanmaktadır. Bunlar turizmin temel unsurları ya da turizm arzları olarak kabul edilen çekicilikler, erişim ve konaklama olarak ele alınmaktadır. Bu unsurların yeterli düzeyde organizasyonu turizmde gelişmenin ve değişmenin temellerini oluşturmaktadır. Çekicilikler, turizmin yer seçiminde rol oynayan coğrafi kaynakları ifade ederken turistin bir alanı, yöreyi ve bölgeyi ziyaret etme isteğini doğurmaktadır. İletişim ve ulaşım hizmetleri erişimi sağlamaya yarayan ve ziyaretleri kolaylaştıran unsuru oluşturmaktadır. Konaklama ise turistin gidilen yerdeki ağırlanma durumu ile alakalıdır. Bu unsurlara Özgüç altyapıyı da eklemektedir. Altyapı temel işlevlerin sağlanmasının garantisini vermektedir (Özgüç, 2017, s. 44).

Bu kapsamda ele alınan başlıkta Bozova ilçesinin turist çekebilme unsurlarından bahsetmek anlamlı olacaktır. Bu başlık altında Bozova ilçesinin doğal ve beşeri çevre özelliklerinden bahsedilerek ilçenin hem doğal hem de beşeri kaynakları ele alınmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda amaç, Bozova ilçesinin turizm alt yapısından bahsedilerek turistlerin diğer turizm arzlarına ulaşımasının kolaylaşmasını sağlamaktır. Turizmin gelişim ve değişiminin tamamlayıcı unsuru olan ulaşım, bir yörenin turizm potansiyelinin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

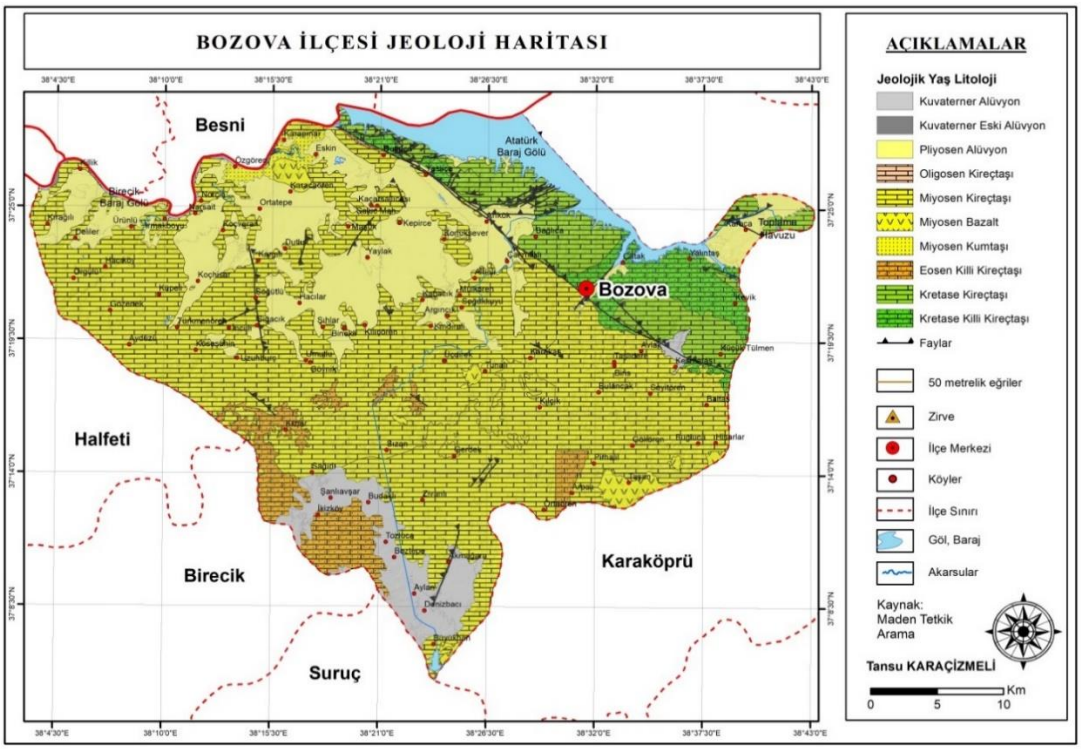
3.1.1. Bozova İlçesinin Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri

Yeryüzünün şekillenmesinde yerin iç ve dış dinamiğinin etkisi son derece önemli bir hususu oluşturmaktadır. Yerin iç ve dış dinamiğini meydana getiren kuvvetler, etkinlik derecelerine göre yeryüzünün çeşitli bölgelerinde farklı jeomorfolojik birimlerin gelişmesine yol açmaktadır (Akengin & Dölek, 2015, s. 14).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi 57.200 km^2'lik yüz ölçümü ile Türkiye'nin %7,5'lik kısmını oluşturmaktadır. Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleriyle çevrelenen bölge aynı zamanda Suriye ve Irak Devletleriyle sınır oluşturmaktadır (Gürdal, 2014, s. 529). Bu bağlamda bölge içerisinde çeşitli şehirler bulunmaktadır. Bu şehirlerden biri de Şanlıurfa'dır. Alan araştırmamız ise Şanlıurfa ilinin Bozova ilçesinde

gerçekleşmektedir. Bu kapsamda ilçenin jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri görsellerle desteklenerek açıklanmaktadır.

Harita 2: Şanlıurfa Bozova İlçesi Jeoloji Haritası

Kaynak: Maden Tetkik Arama Enstitüsü

Şanlıurfa ilinin batı kesiminde yer alan Bozova ilçesinin doğusu ve kuzeyi dağlık, güneyi ise daha alçak ve düzlüklerden oluşmaktadır. Bozova ilçesinin batısını Arat dağlarının uzantıları takip ederken, güneyini de Kaplan dağları çevrelemektedir. Bozova ilçesinin kuzeydoğusunu ise Hilvan ovasının devamını oluşturan ovalar meydana getirmektedir (Bozova İlçesi Coğrafi Bilgileri, 2022).

Harita 2 jeoloji verileri açısından incelendiğinde arazide çok sayıda küçük çaplı fayın varlığı dikkat çekmektedir. Özellikle ilçe merkezini de içerisine alan kuzeybatı-güneydoğu yönlü çizgisel şekilde devamlılık gösteren belirgin bir fayın varlığı görülmektedir. Fayların Fırat nehri kıyısına doğru yer yer küçük çaplı uzantıları mevcuttur. Bunun yanında arazinin güneyinde Denizbacı köyüne doğru kuzeydoğu-güneybatı yönlü küçük bir fayın varlığı görülmektedir. Kargılı ve Uzunburç köyleri arasında kuzey- güney yönlü uzanan bir başka fay sisteminin ise Türkmenören köyüne doğru kuzeydoğu- güneybatı yönünde bir sapma yaptığı görülmektedir. Bunun dışında kalan alanlarda ise mini fayların varlığı mevcuttur.

Litolojik olarak yörenin birçok devir ve devreye ait kayaçlar barındırdığı görülmektedir. Genel olarak harita 2'de en yaşlı kayacın kratese devrine ait kireç taşı ve yine aynı döneme ait killi kireçtaşı olduğu görülmektedir. Araştırma alanının güney ve güneydoğusunda eosen devresine ait killi kireç taşlarının varlığı görülmektedir. Harita 2'de de görüldüğü üzere araştırma sahasının genel yapısını çoğunlukla miyosen devresine ait kireç taşı oluşturmaktadır. Bunun yanında çalışma sahasının kuzeyinde miyosen devresi kumtaşı varlığını sürdürmekte olup kalkan şekilli Karacadağ volkanik dağının yayılma alanı içerisinde yer aldığından kuzey, güney ve orta kesiminde miyosen devresi bazaltların varlığı görülmektedir. Buna ek olarak oligosen devresi kireçtaşları mevcut olup çeşitli dönemlere ait alüvyonları da barındırmaktadır. Fırat nehri tarafından oluşturulan bir ova niteliği taşıdığı için de Tersiyer' in Neojen devrinin Pliyosen devresine ait alüvyonlar mevcuttur. Günümüze en yakın devir olan Kuaterner devrine ait olduğu bilinen eski ve yeni alüvyonların mevcut olduğu görülmektedir.

Jeomorfolojik açıdan değerlendirildiğinde ilçe, Fırat nehrinin oluşturduğu alüvyonların birikmesiyle meydana gelen ova niteliği göstermektedir. Mevcut şartlarda belirgin bir yeryüzü şekli bulunmamaktadır. Etrafında dağ niteliği taşıyan unsurlar mevcut olmayıp halk arasında "Kaplandağı" olarak adlandırılan tepe niteliği gösteren bir yükseltinin varlığı görülmektedir.

Turizmde çekicilik oluşturan doğal güzellikler, coğrafi yapıyla doğrudan ilişkilidir. Kimi zaman dağlar, mağaralar, vadi gibi morfolojik yapı olarak karşımıza çıkarken kimi zaman bitki örtüsü, göller, akarsular, yaban hayatı gibi coğrafi yapıyı oluşturan çekicilikler olarak çıkabilmektedir. Bu bağlamda doğal güzellikler bir yeri turizm bakımından çekici kılan önemli unsurlar arasındadır (Akbıyık, 2014, s. 44).

3.1.2. İklim Özellikleri

İklim, herhangi bir sahada atmosfer olaylarının uzun bir sürede değişiklik göstermeden ortalama durumunu ifade etmektedir. Öyle ki iklim çevrenin hem doğal hem de beşeri elemanlarını doğrudan etkileyen doğal olayların başında gelmektedir. Bu nedenledir ki bir yörede ya da bölgede iklimin tanımlanabilmesi için ilgili alanda uzun soluklu gözlem yapma zorunluluğu söz konusudur (Akengin & Dölek, 2015, s. 23).

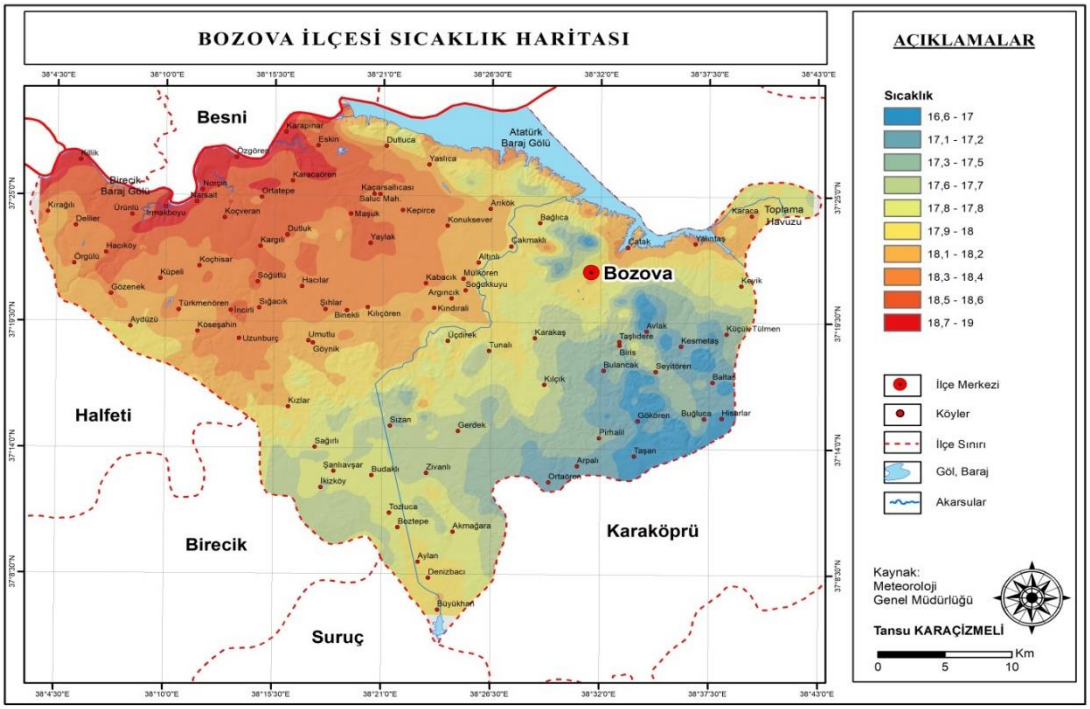
İklim, coğrafi ortamın doğal özellikleri kadar insan ve faaliyetlerini etkileyen önemli faktörler arasındadır. Bu bağlamda iklim özellikleri, coğrafi mekân birimlerinde bölge ve yörelerin tanınmasında, ekonomik potansiyelin araştırılmasında ve kalkınma noktasında büyük öneme sahiptir. Öyle ki iklim insanların hem fiziki yapısında hem de sosyal yaşayışları üzerinde etkili olmaktadır (Akbıyık, 2014, s. 45).

İklim yediğimiz gıdadan giydiğimiz kıyafete kadar her şeye etki etmektedir. Canlı yaşamını doğrudan veya dolaylı yönden etkilemektedir. Bu nedenle bir bölgenin ve içerisinde yaşayan canlı toplulukları ve özelliklerini bilmek için iklimden haberdar olmak gerekmektedir. Turizm ve iklim özellikleri arasında karşılıklı ilişki yer almaktadır. Herhangi bir alandaki iklim özellikleri o alandaki turizm faaliyetlerine etki eder ve turizm faaliyetlerini belirler. İnsanlar bir turizm faaliyeti gerçekleştirirken o yerdeki iklimi dikkate almaktadır. Gerçekleştireceği seyahatin kendisini rahatsız (çok soğuk-sıcak veya çok yağışlı olması vb.) etmemesi adına uygun mekânları tercih edecektir. Dolayısıyla iklim verileri bilinirse çevrenin turistik potansiyeli belirlenip ona göre planlamalar yapılabilmektedir. Bu bakımda çalışma sahasının iklim özellikleri hakkında genel bilgilere değinmek fayda sağlayacaktır.

3.1.2.1. Sıcaklık Özellikleri

Dünya'da insan konforuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, insan yaşamının büyük ölçüde iklimden etkilendiği saptanmıştır. Bundan dolayı özellikle açık havada gerçekleştirilen turizm aktivitelerinde iklim koşullarının ortalama ve en uygun değerlerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bunun için çalışma sahası olarak belirlenmiş olan Bozova ilçesinin turizm potansiyeli üzerinde doğrudan etkiye sahip iklim özellikleri üzerinde kısa bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler konusunda Şanlıurfa Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Harita 3'e bakıldığında İlçe'nin kuzeybatısında kalan Besni ve Halfeti tarafları karasallığın artmasından dolayı ortalama 18-19° civarı ile ilçenin en sıcak alanlarını oluşturmaktadır. En soğuk alanlarını ise yükseltinin artmasına bağlı olarak 16-17° ile güneydoğu sınırı, Karaköprü civarını oluşturmaktadır. İlçenin kuzeybatısı ile güneydoğusu arasında yükselti farkı ve karasallıktan dolayı belirgin farklar mevcuttur.

Harita 3: Şanlıurfa Bozova İlçesi Sıcaklık Haritası

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Şanlıurfa)

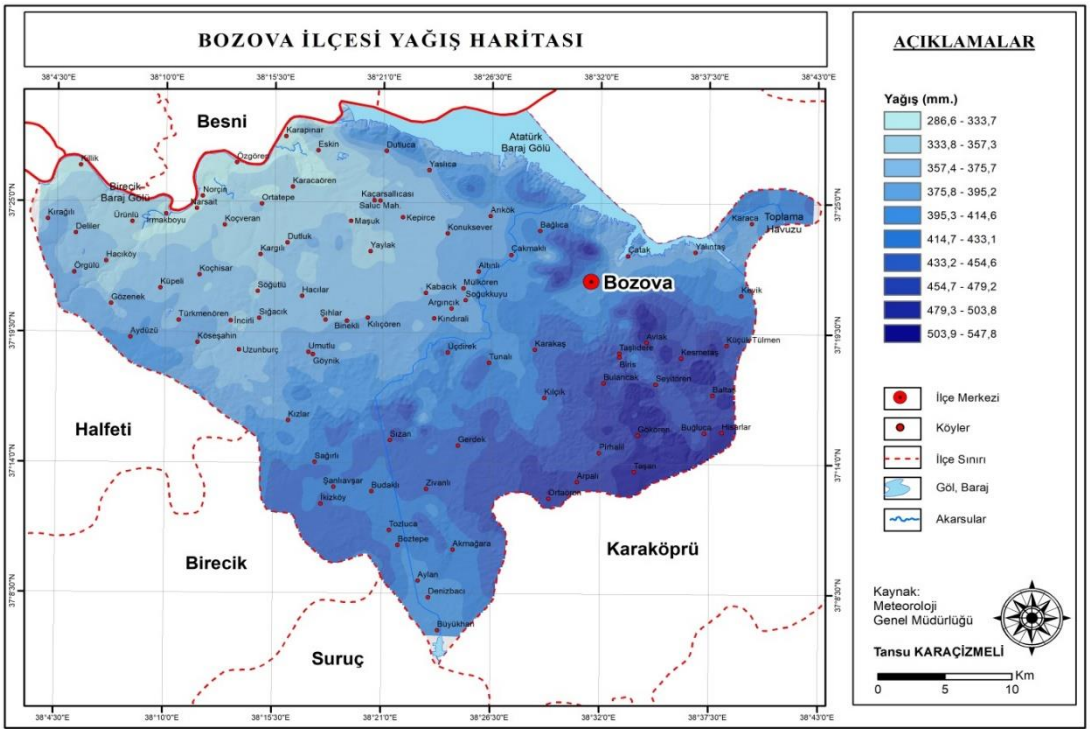
Bu bağlamda bir yöre veya bölgede belirli bir turizm kolunun etkin olabilmesi için iklim özellikleri önem ifade etmektedir. Öyle ki kültür turizmi açısından ziyaret gerçekleştiren turistlerin soğuktan rahatsız olmayacağı, nem ve özellikle sıcaklıktan bunalmayacağı günleri ve ayları tercih ettikleri görülmektedir. Bozova ilçesinin sıcaklık özellikleri ele alındığında turistlerin daha çok ilkbahar ve yaz aylarında yöreyi ziyaret ettikleri bilinmektedir. Yaz aylarında yaşanan yoğun sıcaklık nedeniyle yerli turistlerin özellikle Fırat Nehri kenarında bulunan Çatak Sosyal Tesisleri veya nehir kenarı, mesire alanları ve piknik alanlarını ziyaret ettikleri görülmektedir. Bozova ilçesinin Fırat Nehrine olan kıyısı, ilçeyi Şanlıurfa merkezden daha serin yapmaktadır. Bu nedenle yerli turistlerin bahar ayları başta olmak üzere yaz aylarında da ilçeye ziyaret gerçekleştirmelerinin önünü açmaktadır.

3.1.2.2. Yağış Özellikleri

İlçeye en fazla yağış kışın düşmektedir. En kurak mevsimin yaz olduğu bilinmektedir. İlçe' de genel olarak karasal iklim hüküm sürmektedir. Harita 4 incelendiğinde artan yükseltiye bağlı olarak kuzeydoğusu 500 mm'nin üzerinde yağış alarak en fazla yağış alan kısımdır. En az yağış alan kesiminin Besni civarına doğru,

artan karasallıktan dolayı 280 mm'nin altında yağış alarak kuzeybatı yönü olduğu görülmektedir. Bunun dışında Fırat nehri kıyısı nemlilikten dolayı 390 mm'nin üzerinde yağış almaktadır.

Harita 4: Şanlıurfa Bozova İlçesi Yağış Haritası

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Şanlıurfa)

3.1.2.3. Hidromorfik Özellikleri

Hidrografya, yeryüzünde bulunan suların oluşumu, dağılımı, sürekli veya süreksiz olmalarını sebepleriyle beraber araştıran bilimi ifade etmektedir. Çok geniş bir kapsama sahip olan hidrografya canlıların yaşamını sürdürmeleri için son derece önemlidir (Özgen & Karadoğan, 2016, s. 314).

Su kaynakları canlı yaşamını belirleyen en önemli faktörler arasında sayılmaktadır. Özellikle iklimin değişmesi kuraklığa sebep olmuş, canlı yaşamı için tehlike oluşturmuş ve ekonomik kayıpları beraberinde getirmiştir. Tüm dünyada meydana gelen iklim değişiklikleri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni de etkisi altına almış ve dolayısıyla Şanlıurfa ilinde bulunan çalışma sahası Bozova ilçesini de etkilemiştir. Fakat bölge kalkınmasını sağlamak amacıyla oluşturulan GAP, sulama

imkânlarını artırarak biyoçeşitliliğin tekrar canlanmasına ve ekonomik olarak iyileşmeye katkı sağlamıştır.

Bozova ilçesinde genel olarak hidrografik dağılış mevsimlik akarsular olarak kendini göstermektedir. Akarsu uzanış yönleri genel olarak yükseltinin arttığı doğu yönünden eğim ve yükseltinin azaldığı alçak kesimleri oluşturan batı yönüne doğrudur. Batı kısmının alçakta yer alması bu alanlarda suyun birikmesine ve tarımsal faaliyetlerin bu yönde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Gölbaşı, Gulgu, Çam ve Kuruçay deresi sahada yer alan mevsimlik akarsular olarak ifade edilmektedir (Yeter, 2017, s. 64).

Doğal kaynaklar turizmin en önemli parçasını meydana getirmekle birlikte, özellikle büyük nüfus kitlelerini barındıran şehir yakınlarında bulunan su kaynakları, diğer doğal kaynaklarla beraber farklı turizm türlerinin doğmasına olanak tanımaktadır. Nitekim Bozova ilçesinde de buna uygun şartların varlığı söz konusu olduğundan benzer durumlar görülmektedir. İlçe'de diğer illerle sınırı oluşturan Fırat Nehri' nin varlığı büyük avantaj sağlamaktadır. Bu nehirden tarımsal arazide sulama amacıyla yararlanıldığı gibi üzerinde kurulan Türkiye'nin en büyük barajı olma özelliğine sahip Atatürk Barajı da hem ilçe enerji üretimine hem de ülke enerji üretimine katkı sağlamaktadır. Ayrıca tarım arazileri sulama amacıyla da kullanılmaktadır. Bunun dışında Fırat nehri üzerinde yapılan tekne turları, kano yarışmaları ile sayfiye amaçlı kullanılan yerleşim ve rekreasyon alanları turizme katkı sağlamaktadır. İlçede Büyük Göl ve Küçük Göl adı verilen hidromorfik alanların varlığı görülmektedir. Bu alanlar flora- fauna açısından birçok canlıya ev sahipliği yapmaktadır. Yerel halk tarafından da turizm amaçlı çoğunlukla yaz mevsiminde ve daha çok hafta sonları kullanıldığı bilinmektedir.

3.1.2.4. Toprak Özellikleri

İnorganik ve organik maddelerin oluşturduğu aynı zamanda çeşitli oranlarda su ve hava unsurlarını içinde barındıran toprak, bu unsurlar sayesinde çeşitli organizmaların yaşam alanı haline gelen dinamik bir ortamı ifade etmektedir. Toprağın canlı bir varlık olarak nitelenmesi işte bu sebeplerden dolayıdır. Sayısız faktör toprak oluşumunda etkili bir rol oynamaktadır. Bunların başında elbette ki klimatik ortam ve şartlar gelmektedir. Bunun yanı sıra ana kaya, rölyef, organizmalar ve zaman da toprak

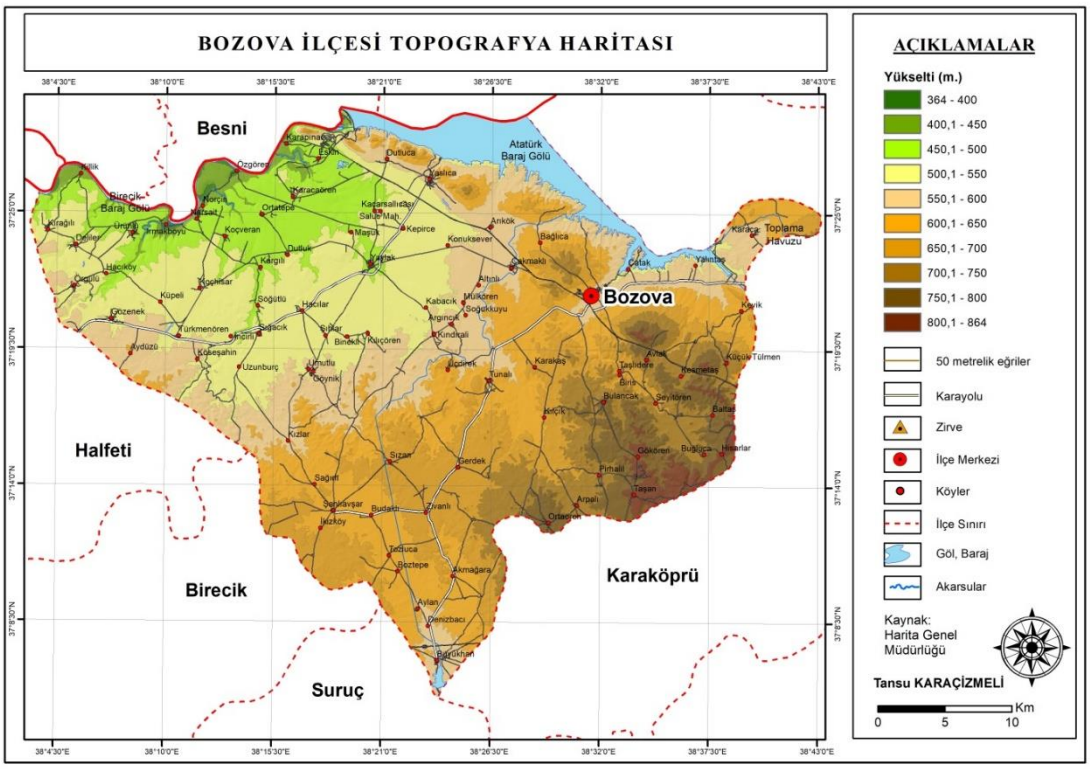
oluşumunda etkili olmaktadır. Zaman faktörü toprağın geçmiş dönemlerdeki hikâyesini anlatmaktadır. Öyle ki toprağın gelişimi sırasında oluşan yerel veya küresel düzeydeki antropejen ve doğal kaynaklı çevresel faktörler toprağın hafızasında saklanmaktadır. Toprak oluşumu bir yerin veya bölgenin geçmiş zamanlardaki durumunu bizlere anlatmaktadır. Bu sebeple toprak bilimi özellikle arkeologlar ve coğrafyacılar için önemli bir olgu olarak görülmektedir. Bu bağlamda söylenebilir ki toprağın geçmişteki klimatik şart ve değişimleri bazı makro ve mikro ipuçları taşıdığını göstermektedir. Böylelikle toprakla birlikte iklim özellikleri keşfedilirken aynı zamanda bitki örtüsü de bilinmiş olacaktır. Böylelikle bitki örtüsüyle birlikte beşeri faaliyetlere dair birçok kanıt ve iz de bulmak mümkündür. O halde toprağı iyi bilmek, toprağı doğada doğru ve anlamlı bir şekilde okuyabilmek son derece önemlidir. Aynı zamanda toprak, gerek insanlık tarihi açısından gerekse doğal çevre gelişimi ve değişimi açısından önemli görülmektedir (Buğu, 2019, s. 78- 79).

Bundan mütevellit; Bozova ilçesinin paleocoğrafyasını doğru şekilde anlamak ve yorumlamak için toprak özelliklerinin bilinmesi önemli görülmektedir. Bu bağlamda Bozova ilçesi topraklarını, Fırat nehri kollarından oluşan Bitik Deresi ve Macunlu deresi sulamaktadır (Bozova İlçesi Coğrafi Bilgileri, 2022). Çalışma sahasında bulunan toprak özellikleri ifade edilirse orta seviyede katyon değişim kapasitesine sahip olduğu görülmektedir. Killi-balçıklı bir bünyeye sahip olmakla beraber alkalen reaksiyon göstermektedir. Bu nedenle bünyesinde ciddi miktarda kireç barındıran kahverengi toprak ve kırmızı kahverengi topraklar geniş yer kaplamaktadır. Organik madde oranı kahverengi topraklarda %2-3'tür. Toprağın A horizonunun hemen altında kireç biriktirme alanı bulunmaktadır. Mevcut durumda sahada yer alan kolüvyal ve alüvyal toprak grupları da yer almaktadır (Yeter, 2017, s. 59).

Yörede yer alan sığ toprak alanları, eğimin arttığı yüksek alanlardan eğimin azaldığı alçak alanlarda birikmiş topraklardır. Bazı alanlarda ise toprak örtüsü ince olduğu için erozyon denilen toprağın verimli kısmının rüzgâr tarafından süpürülmesi durumu görülmektedir. Yukarıdaki bilgiler çalışma sahasında farklı toprak tiplerinin görüldüğü bilgisini vermektedir. Dolayısıyla bu durum yörenin farklı bitki örtüsüne sahip olmasını ve tarımsal ürün çeşitliliğinin artmasını sağlamıştır. Turizm için önemli unsurlar arasında, farklı çevre özelliklerinin yılın belirli aylarında ortaya çıkmasıyla,

yeşil bir çevre düzeni oluşturmak ve turistleri bu alanlarda tutmak yer almaktadır. Yani bu durum turizm ve turistler için önem ifade etmektedir.

Harita 5: Şanlıurfa Bozova İlçesi Topoğrafya Haritası

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü

Yukarıda ana yeryüzü şekillerinin gösterildiği topoğrafya haritası incelendiğinde; Bozova ilçesinin merkez kısmında, haritada yükselti basamaklarını ifade eden renklerden de anlaşılacağı gibi açık kahve tonları hâkimdir. İlçenin etrafına göre daha yüksekte kalan bir plato üzerine kurulduğu görülmektedir. Yüzölçümü dikkate alındığında Adıyaman Besni tarafları yükseltinin azaldığı ova alanlarını oluşturmaktadır. Bunda en temel faktör Fırat nehrinin varlığıdır. Haritada orta kısımlara bakıldığında sarı renk ile gösterilen alanlar yükseklik farklılığında geçiş özelliği göstererek koyu kahveye yani yükseltinin arttığı alanlara doğru ilerlemektedir. Ayrıca ilçenin kuzeydoğusunun Fırat nehri ile çevrili olup Adıyaman ili ile sınırı oluşturduğu görülmektedir.

Turizm faaliyetlerinde önemli çekiciliklerden biri manzara güzellikleridir. Bu alanlar turizmin kaynağını oluşturmaktadır. Bu yerler arazi özellikleri ve suyun birleştiği durumlarda ortaya çıkan unsurlardır ve birçok turisti kendilerine çekmektedir. Bozova ilçesinde de bu durumu teşkil eden birkaç unsur bulunmaktadır.

İlçenin arazisinin bir kısmının kalkerli olması sebebiyle mağaralar turizmde doğal çekicilik oluşturmaktadır. Düz alanların mevcudiyeti ulaşımda kolaylığı sağlamakta ve turizme destek olmaktadır.

Başka bir açıdan bakıldığında manzara güzellikleri de turizmde çekicilik oluşturan ilk alanlar arasında yer almaktadır. Turistlerin en çok ziyaret ettiği alanlar su ve arazi şekillerinin bir arada olduğu yerlerdir. Araştırma sahası Bozova ilçesine 12 km mesafede yer alan Atatürk Baraj Gölü bu nitelikleri taşımaktadır, yeşil ve suyun uyumu turizm çekiciliği oluşturmaktadır. Fırat nehri üzerine yapılan set sonucu su tutulması ile ortaya çıkan göl ortamı birçok turizm faaliyeti için elverişli bir ortamdır. Temiz havası, doğa güzelliği, manzarası ile yerli ve yabancı turistlerin dinlenmek için ziyaret ettiği mekânlardan biridir (Akbıyık, 2014, s. 44). Manzara güzellikleri turizmde çekici faktörleri oluşturmaktadır. Bunun yanında en çok turist çeken yerler doğal oluşum alanlarıdır.

3.1.2.5. Bitki Örtüsü Özellikleri

Çalışma sahası Türkiye'nin orman bakımından en fakir alanı olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Şanlıurfa Bozova ilçesini oluşturduğundan bitki örtüsünün bozkır olduğu bilinmektedir. "Bütün flora zenginliği olan alanlar, potansiyel turistik çekim gücü taşıyıcısıdır. Genel olarak flora zenginliği orman formasyonları Şeklinde anlaşılsa da örneğin endemik ve relikt bitkiler, uzun yıllardan beri (500-600 ila 1000 yıl) varlığını sürdüren anıt ağaçlar, bir doğal lale yetişme yöresi gibi daha birçok flora elemanı, potansiyel turistik çekim gücü taşıyıcısı olabilir. Nadir ve özgün bitki türlerinin bulunduğuı yerlere yönelen turist sayısının giderek arttığı söylenebilmektedir" (Doğanay & Zaman, 2013, s. 77).

Bu bilgiler ışığında Bozova ilçesi bitki örtüsünün step görünümünde olduğu ve dere boylarında söğüt, kavak gibi ağaç topluluklarının varlığı görülmektedir. Buna ek olarak çeşitli merkezlerde yer alan asırlık anıt ağaçların mevcut olduğu bilinmektedir. Bu anıt ağaçlar Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıt Ağaçlar çalışma alanı kapsamında turizm açısından değer ifade ettiği için koruma altına alınmıştır. Asırlık ağaçlar Kaplandağı olarak adlandırılan mevkide çok sayıda bulunmaktadır. Ayrıca bu anıt ağaçlara ilçenin Dutluca mahallesinde de rastlanmaktadır. Bu nedenle ilçede

keşfedilmeyi bekleyen endemik ve relikt bitkilerin varlığı dikkat çekmektedir. Anıt ağaçlara detaylı olarak ileri sayfalarda değinilecektir.

Bozova ilçesinin bitki örtüsü step(bozkır) görünümündedir. Dere boylarını genellikle kavak, söğüt gibi ağaç toplulukları oluşturmaktadır. Karasal iklimin hâkim olduğu bölgede yazların kurak ve çok sıcak, kışların ise yağışlı ve kısmen ılıman geçtiği görülmektedir (Bozova İlçesi Coğrafi Bilgileri, 2022).

Bozova ilçesinde yetiştirilen kültür bitkilerinin turizme etkisi söz konusudur. Örneğin ilçede isot (biber) ve fıstık hem yerli hem de yabancı turistlerin ilgi odağındadır. Özellikle biberden üretilen biber salçası(reçeli), isot, kurutmalıklar yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Bu çeşitliliğin sağlanmasındaki en önemli öğeler elbette ki doğal çevre özelliklerindeki olumluluktan kaynaklanmaktadır.

3.2. BOZOVA İLÇESİ'NİN BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

Turizm faaliyeti hem doğal hem beşeri etmenleri kapsamaktadır. Nüfus ise turizm faaliyetleri açısından önem ifade etmektedir. Çünkü turizm, insanın yaptığı, insan için var olan bir faaliyettir. Dolayısıyla bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın bu kısmında Bozova ilçesinin beşeri çevre özellikleri belirtilmektedir. Bozova açısından değerlendirildiğinde bu kapsama; ilçe tarihi hakkında bilgi, son 10 yılın nüfus verileri- özellikleri ile yerleşme özellikleri, ilçenin ekonomik açıdan bilgileri dâhil edilmiştir.

3.2.1. Bozova İlçesi Tarihsel Geçmişi

Şanlıurfa ve yöresindeki yerleşik hayat, Cilalı Taş Çağı (Neolitik Dönem)'na kadar uzanmaktadır. Cilalı Taş Çağından sonra ilk medeniyet evresi Kalkolitik Dönem (5500-3200) buluntuları ise Şanlıurfa'nın Bozova ilçesine bağlı Kurban Höyük, Lidar Höyük, Titriş Höyük ve Siverek ilçesine bağlı Hasek höyük kazılarında tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu kazılarda ilk Tunç Çağına yönelik çok sayıda buluntuya ulaşılmıştır. Bu bağlamda Bozova ilçesi ve civarında kurulan ilk medeniyeti Asurluların "Asuranianu" adını verdikleri medeniyet oluşturmaktadır. Bozova bölgesi daha sonra Makedonyalıların, Romalıların ve Bizanslıların hâkimiyeti altına girmiştir. 640 yılında Hz. Ömer zamanında ise Übeyt İbni El Cerrah tarafından Urfa'nın fethi ile beraber İslam topraklarına katılmıştır. 1402 yılından 1516 yılına kadar İran Safavileri,

Mısır Memlükleri ve daha sonra ise Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girmiştir (Bozova Belediyesi 2020- 2024 Stratejik Plan, 2023, s. 20- 21).

Halep, Samsat ve Malatya yolu üzerinde kurulan ilçe, ticari önem taşındığından çeşitli kavimler tarafından istilaya uğramaktadır. Romalılar ve Ermeniler "Tormenapa", Asurlular "Asurinai" ve Araplar ise "Tell-Hüvek" adını vermişlerdir. 1326 yılına kadar Araplar, yerli Ermeni prensleri tarafından el değiştirilen ilçe aynı zamanda Mardin Artuklularının elinde de bulunmuştur. 1389 yılında ise Sultan Yıldırım Beyazıd tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bozova ilçesi Timur istilasından sonra 1526'da yeniden Osmanlı topraklarına katılmıştır. Türkmenler tarafından "Yaylak" olarak adlandırılan Bozova, Osmanlılar tarafından ise "Bozabad" olarak adlandırılarak en nihayetinde Bozova adını almıştır. (Rızvanoğlu, Cenak, & Yıldız, 2017, s. 166).

Bozova ilçesi Şanlıurfa merkez ilçesine 38 km uzaklıkta ve 1550 km^2 yüzölçüme sahip bir alanda yer almaktadır. Bozova ilçesi önceden, bir merkez üç belediye olmak üzere 78 köy ve 108 mezradan oluşmaktaydı (Rızvanoğlu, Cenak, & Yıldız, 2017, s. 166). Şanlıurfa'nın büyükşehir olmasıyla birlikte Bozova ilçesi 6 merkez ve 82 mahalle olmak üzere toplamda 88 mahalleden oluşmaktadır (Bozova İlçesi Coğrafi Bilgileri, 2022).

Turizm açısından bir alan ziyaret edilirken o yerdeki tarihin ne kadar eskilere dayandığı turistler için önem ifade etmektedir. Turizm, tarihi unsurları, kültürü yansıtma özelliğine göre düzenlemektedir. Bu unsurlar turistlerin ilgisini bu yöne çeken durumlar arasında yer almaktadır. Bir alan turistik amaçlı ziyaret edilecekse ilk önce o yerin tarihi hakkında ön bilgi elde edilmektedir. Doğal ve beşeri mirasların kültürle yoğrularak ortaya çıkarıldığı ürünler turistlerin her daim ilgisini çekmektedir.

3.2.2. Yerleşme Özellikleri

İnsanların çeşitli amaçlarla kullandığı ve oturduğu yer olan yerleşmelerin; ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve bir yararlanma bölgesi olarak görüldüğü ortamlar olarak adlandırılmakta olduğu bilinmektedir. Başka bir tanıma göre ise yerleşme; içinde oturulan yer olan ve farklı şekilde isimlendirilen unsurdur. Yerleşmeler sürekli veya geçici özellik gösterebilmektedir. Bu durumu belirleyen

etmen ekonomik faktörlerdir. Bazı yerleşmelerde yıl boyu kalındığı gibi bazı yerleşmelerde sadece yılın belli bir dönemi kalınmaktadır (Akbıyık, 2014, s. 80- 81).

Bozova ilçesi ana yer şekilleri bakımından yükseltisi fazla olmayan bir plato üzerine kurulmuş nitelik göstermektedir. İlçe merkezinde sürekli yerleşmeler yer almaktadır. İlçe merkezinden görünen tarlaların içerisinde çeşitli eklentilerin de yer aldığı dönemlik ve geçici yerleşmeler bulunmaktadır. Bu yerleşmeler, ilçede yaşayan veya ilçe dışında yer alan insanların kendi mülkleri içerisinde yer alan evler olup yıl boyu yerleşilmemekte ve sadece çiftçilerin tarlalarını ekip-biçmek için belli bir dönemde ziyaret ettikleri yerlerdir.

Sürekli yerleşmeler, ilçe merkezi ve ilçe merkezinin batısına doğru yoğunlaşmaktadır. Genellikle Şanlıurfa-Adıyaman ulaşım güzergâhında nispeten yükseltinin arttığı kısımlarda dikey yapılaşma ile birlikte yol boyu yerleşmeler yoğunlaşmaktadır. Bu da Bozova ilçesinde yerleşmelerin plato üzerinde büyüme gösterdiğini ifade etmektedir. İhtiyaçları karşılamak adına kurulu düzenlerin bu alanda çeşitlilik göstermesi, yerleşmelerin artmasına sebep olmuştur. Konutlar genellikle betonarme yapılardan oluşmakta ve bazı alanlarda yatay meskenler bazıların da ise dikey yapılaşma ile oluşturulmuş apartmanlar görülmektedir. Yerleşmelerin dokusu genellikle su kaynaklarına yakınlık bakımından toplu özellik göstermektedir. GAP ile birlikte artan sulama olanakları insanları, kendi tarlalarını işletme imkânı sunmuş ve konutlarını kendi tarlaları içerisine yapma gereksinimine itmiştir. Bu da yerleşime açılan alan genişliğini artırmıştır.

Kırsal yerleşmeler, dağılışı ve düzeninin yanında geleneksel özellikleri bünyesine yansıtması ile turizmin ilgi alanına girmekte ve turistlerin ilgisini çekmektedir. Özellikle çok eski zamanlardan kalma geleneksel meskenlerde yer alan kültürün birebir yansıtıldığı şark odaları turizm adına önem ifade etmektedir. Şehirden sıkılmış köy yaşamını özleyen merak eden turistler için önemli çekicilikler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan Bozova ilçesi belli bir potansiyele sahip durmakta turistlerin bu alana yönelmesini sağlamaktadır. Bu durum ilçede alternatif turizm etkinliklerini ortaya çıkarmak için zemin hazırlamaktadır.

3.2.3. Nüfus Özellikleri

Atatürk Barajının göl havzasına neredeyse sıfır olan Bozova ilçesinin nüfusu hâlihazırda 2022 yılı TÜİK'in adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre 52 bin 680 kişiden oluşmaktadır (TÜİK, 2023).

2020 yılı TÜİK verilerine göre 54 bin 872 (Bozova, 2020) kişiden oluşan ilçe nüfusunun ilerleyen yıllarda azaldığı görülmektedir. Bunun nedeninin ise yöre halkından edindiğimiz bilgiler çerçevesinde gençlerin çalışma ve iş bulma ümidiyle Almanya başta olmak üzere yurtdışına gittiklerine bağlanmaktadır.

Tablo 2: Şanlıurfa Bozova İlçesinin Yıllara Göre Nüfusu (2007- 2022)

YIL	ERKEK	KADIN	TOPLAM
2007	28.141	30.009	58.150
2008	28.789	29.786	58.575
2009	28.035	29.754	57.789
2010	28.523	29.707	58.230
2011	28.187	29.563	57.750
2012	28.216	29.184	57.400
2013	28.057	28.960	57.017
2014	27.484	28.147	55.631
2015	27.211	27.564	54.775
2016	27.227	27.414	54.641
2017	27.362	27.327	54.689
2018	29.423	29.142	58.565
2019	27.849	27.574	55.423
2020	27.519	27.353	54.872
2021	27.120	26.758	53.878
2022	26.591	26.089	52.680

Kaynak: TÜİK

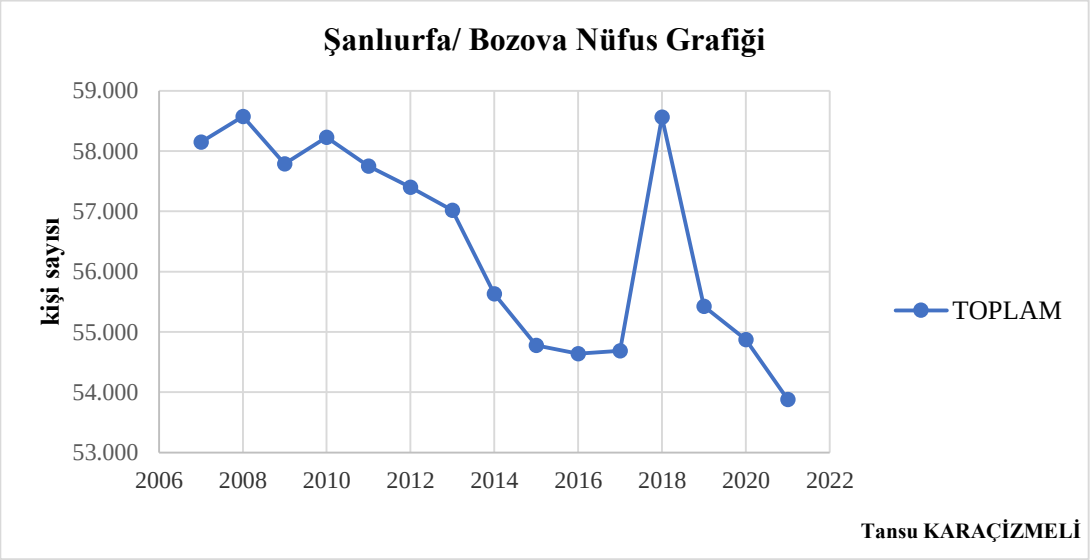
Nüfus açısından yaklaşıldığı zaman çalışma alanında farklı sebeplere bağlı olarak nüfusta dalgalanmalar gözlenmektedir. Bu faktörlerden en önemlisinin ekonomik faktörler olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitim amacıyla da göçler ön plandadır. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilerle oluşturulmuş Tablo 2' deki bilgiler, 2007 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ANDKS) geçildiği yıl elli sekiz bin civarı olan Bozova nüfusunun 2017 yılına kadar düşüş yaşadığı gözlenmektedir.

2018’ de ciddi bir nüfus artışı gözlenmektedir. En büyük sebep olarak da normal şartlarda ilçede yaşamayan bazı kesimlerin seçim döneminde ikametgâhını oy artışını sağlamak amacıyla ilçeye taşıdığı gösterilmektedir. Bu nedenle siyasi durumlardan dolayı meydana gelen nüfus artışı dikkat çekici durumdadır. Nitekim bir sonraki yıl azalan nüfus bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca sulama olanaklarının yetersiz olduğu Güneydoğu Anadolu Projesi’ nden önceki dönemlerde, insanların ekonomik amaçla Akdeniz ve İç Anadolu gibi çeşitli bölgelere göç ettiği bilinmektedir.

Verimli tarım arazisine sahip olmasına rağmen bölgede sulama yetersiz olduğu için işçi çalıştırmaya da gereksinim duyulmamaktaydı. Fakat GAP kapsamında yapılan faaliyetler, hem çiftçinin refahını artırmış hem de işçinin iş bulma olanağını artırarak ekonomik durumuna yansımıştır. Nitekim kendi bölgesinden göç edip başka bir alanda iş-işçi ihtiyacını gideren vatandaşlar, gittiği alanlara yerleşmekte ve geri dönmemekteydi. Bu nedenle nüfusta azalmalar meydana gelmekteydi. Uygulanan projeden sonra sulama imkânının iyileştirilmesi sonucu yerel halk kendi arazisini kendi işletmekte ve göç etmek için ekonomik anlamda bir neden bulamamaktadır. Bulunduğu alanı terk etmeyen halk, nüfusun artışına da böylece katkı sağlamaktadır.

Şekil 1 incelendiğinde Bozova nüfusunun 2007 yılından 2021 yılına kadar nüfus miktarı çizgi grafik halinde görülmektedir. Grafikteki bilgilerden 2007 yılında elli sekiz bin civarı olan nüfusta, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında fazla hareketlenme olmadığı, nüfusun mevcut durumunu hemen hemen koruduğu bilgisine ulaşılabilmektedir.

Şekil 1: Şanlıurfa Bozova Nüfusu Çizgi Grafiği (2007- 2021)

Kaynak: TÜİK

Bunun yanında ilçede meydana gelen göçler hem ekonomik hem de eğitim amaçlı göçler olarak gösterilebilir. İlçe şartlarında mevcut durumda eğitim amacıyla pek fazla seçenek olmadığından insanlar imkânların daha geniş ve refahın elverişli olduğu düşünülen kentlere göç etmektedir. Bu durum ise doğal olarak ilçedeki nüfus dengelerinde değişikliğe neden olmaktadır.

3.2.4. Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Bir bölgenin coğrafi özellikleri orada yapılan ekonomik fonksiyonları etkilemektedir. Ekonomik fonksiyonlar ise insan faaliyetlerini etkilemektedir. Bozova ilçesinin temel geçim kaynağının tarım, hayvancılık, ticarete dayalı olduğu görülmektedir. Çeşitli tarım ürünü yetiştiriciliğine uygun alanları ve farklı yapıda toprak özellikleri sayesinde birçok tarım ürünü yetiştirilmektedir. Tarım ürünlerinin başında fıstık, pamuk, üzüm ve çeşitli sebzeler gelmektedir.

Şanlıurfa, Antepfıstığını en çok üreten ildir. Ancak iklim koşulları, arazi yapısı, toprak sayısı, sulama imkânları gibi etkenlerden dolayı antepfıstığı ağaç sayısı ve üretim alanı il genelinde dengeli bir şekilde dağılım göstermemektedir. En çok Antepfıstığı üretimi yapan ilçeler sırasıyla Birecik, Bozova, Karaköprü ve Halfeti' dir (Tarımda Kalite Antepfıstığı Raporu, 2021, s. 9). Tablo 3'de detaylar yer almaktadır.

Tablo 3: 2015-2020 Yılları Arası Şanlıurfa İlçeleri Antep Fıstığı Üretim Miktarı (ton)

Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ş.urfa İlçeleri						
Birecik	18011	21783	5756	32044	11175	49416
Bozova	7867	8785	5223	21595	5109	19562
Karaköprü	7799	7710	3706	13012	5401	20458
Halfeti	6733	3179	4245	15315	3900	15956
Suruç	2780	2080	1638	4885	1419	5485
Ceylanpınar	1187	1450	2651	3615	807	3942
Hilvan	883	1011	1497	2905	1164	3237
Haliliye	305	706	925	3460	1012	2450
Siverek	994	861	2325	1803	1325	2740
Akçakale	353	236	126	602	208	759
Eyyübiye	702	104	56	308	112	267
Viranşehir	203	172	349	505	287	198
Harran	31	29	10	58	12	64

Kaynak: (Tarımda Kalite Antepfıstığı Raporu, 2021, s. 9)

Bozova ilçesinde yer alan fıstık tarla ve üretiminin fazla oluşu, fıstığın hasat dönemlerinde belirli destinasyon noktaları oluşturulmasında son derece önem ifade etmektedir. Yerli ve yabancı turistlerin fıstık toplanması, şıra yapılması ve çeşitli fıstık faaliyetlerinde yer alması sağlanarak önemli bir turizm potansiyelinin oluşmasının önü açılmalıdır. Özellikle bağbozumu döneminde festivaller düzenlenerek yerli ve yabancı turistlerin bu turizm koluna aktif bir şekilde katılımı sağlanmalıdır. Böylelikle bu etkinlik ve faaliyetler sonucunda hem yöre halkı hem de ulusal turizme katkı sağlanacaktır.

Fotoğraf 1: Urfa Fıstığı

Fotoğraf 2: Fıstık Ağacı

Kaynak: (Tarımda Kalite Antepfıstığı Raporu, 2021, s. 3)

Bu kapsamda ilçe genelinde ekip biçme faaliyetleri özellikle sulama olanaklarının gelişmesiyle artış göstermiştir. İlçede yapılan hayvancılık faaliyetleri

küçük çaplı olmakla beraber bu faaliyetlerden elde edilen ürün üretimi satışı ile de gelir sağlanmaktadır. Genellikle koyun, kuzu gibi küçükbaş hayvanların yanında bazı aileler büyükbaş hayvancılık da yapmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Şanlıurfa ve birçok ilçede çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Bozova ilçesi özelinde hayvancılık ve balıkçılık yöre halkının geçim kaynakları arasında sayılmaktadır. Sulama projelerinin ilçe ve ilçe çevresinde bulunan köy ve mecralarda kullanılmasıyla birlikte tarım alanları büyük bir yer kaplamaya başlayarak tarımın ön planda tutulmasını sağlamıştır. Genellikle alçak ve düzlüklerden oluşan Bozova ilçesinin dağlık ve engebeli kesimlerinde koyun, keçi, sığır yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu kapsamda hayvancılıktan elde edilen yağ, peynir ve kıl üretimi önemli geçim kaynakları arasında görülmektedir (Bozova İlçesi Coğrafi Bilgileri, 2022).

Fırat nehrine yakınlık nedeniyle Atatürk Barajı'nda yürütülen balıkçılık faaliyetlerinden yararlanılmaktadır. Şanlıurfa genelinde 19 noktada perakende su ürünleri satış yerlerinden 1 tanesi Bozova ilçesinde bulunmaktadır (Akbıyık, 2014, s. 96). Avlanan balıklar arasında alabalık çoğunluğu oluşturmaktadır. Balıkçılık faaliyetleri sonucu avlanan balıklar hem ilçe içerisinde hem de il içi ve il dışı alanlarda satılmak üzere soğuk depolarda tutulmaktadır. İlçedeki bir diğer ekonomik faaliyet sanayidir. Küçük çaplı dükkânlardan oluşan sanayi faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve sanayi ürünlerinin satıldığı alanlar mevcuttur. Sanayi hem tarımsal araç-gereç hem otomobil onarımına dayanmaktadır. Ayrıca ilçede küçük çaplı buğday ve un fabrikaları ile tekstil sanayi adına üretim yapan küçük işletmeler yer almaktadır.

Köyde üretilen süt ve süt ürünleri ile tüm gıda malzemelerinin ilçe meydanında satılması sonucu ticaret, diğer bir ekonomik sektörü oluşturmaktadır. Düşük miktar olsa da turizmin ilçe ekonomisine katkı sağladığı görülmektedir. İlçeye kısa süreli de olsa gelen turistler, piknik yapacakları alanlarda kullanmak için en ufak bir malzemeyi alsa dahi bu turizme ve orada yaşayan inanların ekonomisine katkı sağlamaktadır. Turistin turizm bölgesinde harcadığı paralar, o alana hareketlilik kazandırmaktadır. Bozova ilçesinin belli bir turizm potansiyeli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle ilçe ekonomisine yansıması adına bir takım çalışmalara gerek duyulmaktadır. Bu da düzenli bir planlama ile tüm alanın değerlendirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu

bakımdan ilçede diğer sektörlerin yanında turizme de canlılık kazandırılırsa hem ilçe kalkınmasına hem il hem de ülke kalkınmasına destek niteliği göstermiş olacaktır.

3.3. BOZOVA İLÇESİ'NİN POTANSİYEL TURİZMİNE YÖNELİK DOĞAL ÇEKİCİLİKLER

Turizmin çekim unsuru haline gelen ve kullanılan belli başlı kaynaklardan en önemlileri arasında doğal çekicilikler ve insan yapısı çekicilikleri yer almaktadır. Turizm sektörünü kapsamlı bir şekilde geliştirme amacında olan ülkelerde yer alan çekicilik unsurları, ülkeye yönelik turizm talebinin arttırılmasında önemli roller üstlenmektedir. Tabii yani doğal çekicilikler, kullanımı büyük ölçüde iklime bağlı olan kaynakları ifade etmektedir. Bu doğal kaynaklar içerisinde kıyılar, deniz, kum, ormanlar, iç su kaynakları, milli parklar, tabiat manzaraları, göller, mağaralar, o yöreye özgü bitkiler, hayvanlar yer almaktadır. Bu kaynakları turizm sektörüyle beraber işlenmesi sonucunda çekicilik özelliği kazanmaktadır. İnsan yapısı çekicilikler ise insanlar tarafından oluşturulan turistik değerler, sanat şehirleri, tarihi anıt ve eserler, müzeler, barajlar, köprüler, uygarlıklar, gelenekler, dil, folklor, kültür, sanat, festivaller, bayramlar, sergiler, konaklama, ulaşım, eğlendirici ve dinlendirici gibi etkenlerden oluşmaktadır (Zengin, 2006, s. 31- 33).

Bu bağlamda Bozova yöresinin turistik çekiciliklerini ele alacağımız bu bölümde hem doğal çekiciliklerden hem de insan yapımı çekiciliklerinden bahsedilecektir. Doğal çekicilikler içerisinde mağaralar, göller, mesire alanları, dağlar, anıtlar, bitki ve hayvanlar yer almaktadır. Bozova ilçesi doğal çekicilikler açısından önemli potansiyel turizm kaynaklarına sahiptir. İnsan yapımı yani beşeri çekilikler ise tarihi çekicilikler, kültürel değerler, eğlence ve dinlenmeye yönelik çekicilikler başlığında yer almaktadır.

3.3.1. Mağaralar

Yüzey açılıma sahip ve en az bir insanın sürünerek girebilmesine imkân verecek yükseklik ve genişliği bulunan, sahip olduğu canlı-cansız varlıklarıyla geniş ve büyük bir ekosistemi meydana getiren yeraltı boşluklarına mağara denilmektedir (Özgen & Karadoğan, 2016, s. 132). Paleolitik (eski taş devri) Çağ'ın günümüzde en önemli kültürel kanıtları barınak olarak kullanılan mağaralar, kaya üstü resimler,

kullanılan aletler ve fosil izleridir. Bu nedenle Paleolitik Turizm' in elbette ki en önemli mekânı mağaralardır (Doğaner, 2013, s. 20).

Mağaralar birer doğa harikası olan sarkıt ve dikitleri, eşsiz yer altı nehirleri ve gölleri, heyecan oluşturan uçurumlarıyla dünyanın farklı yerlerinde farklı kapıları açan doğal özellikleriyle her yönden insanların dikkatini çeken önemli oluşumları ifade etmektedir. 1950 yılları sonrası ülkemizde araştırma konusu olan mağaracılık son yıllarda önemli bir turizm çeşidi olarak görülmektedir. Öyle ki günümüz koşularında mağaraların kendine özgü jeolojik yapısı, çeşitli özellikleri içinde barındırıyor oluşu mağara turizminin doğmasını sağlamıştır (Şenol, 2016, s. 38).

Bu bağlamda çeşitli zenginlikleri içinde tutan mağaralar, araştırma alanımızı oluşturan Bozova ilçesinde de bulunmaktadır. Bu mağaraların başlıcaları "Küçük Göl Mağaraları (Çoban Mağaraları)" ve "İnbaşı Mağaraları"ndan oluşmaktadır. Bu başlık altında yer verilen mağaralar alandan elde edilen veriler ışığında görsellerle desteklenmektedir.

3.3.1.1. Küçük Göl Mağaraları (Çoban Mağaraları)

Çalışma sahamızda Bozova'ya 3 km mesafesi ile şehir merkezine en yakın mağaraları Küçük Göl civarında "Küçük göl mağarası" olarak adlandırılan ve Suruç yolu üzerinde bulunan minimal çaplı mağaralar oluşturmaktadır. Oluşum bakımından doğal olmakla beraber zaman içerisinde insan etkisi ile şekillendirilmiştir. İçerisinde katlar arası geçişi sağlamak amacıyla civardaki insanlar tarafından merdivenler oyulmuştur. Yöre halkından çobanlar tarafından bir süre kullanılmakta olup genel olarak terkedilmiş vaziyette olduğu bilinmektedir.

Fotoğraf 3: Çoban Mağaraları

3.3.1.2. İnbaşı Mağaraları

Bozova yöresinde Yeniköy Mezrası çevresinde yer alan İnbaşı Mağaralarının Roma döneminden kaldığı bilinmektedir. Yapılan çeşitli arkeolojik kazılarda Roma dönemine ait madeni paralara rastlanmıştır. İnbaşı mağaralarının tarihsel geçmişinin çok eski dönemlere dayandığı bilinmektedir (wikiwand, 2023).

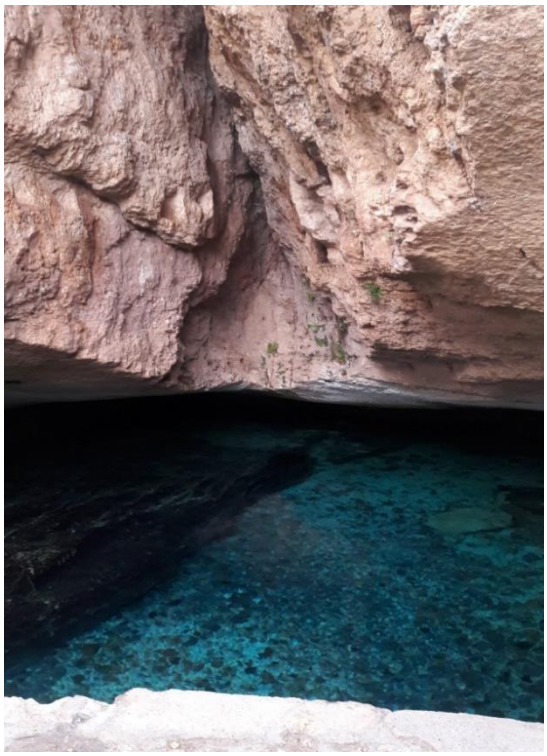
Fırat Nehri kıyısında bulunan İnbaşı mağaraları yapısında kireçtaşı, kumtaşı, konglomera gibi karbonatlı kayaçlar ve rekristalize kireçtaşı, şist, kiltaşı gibi eriyebilen kayaçlardan oluşan şekillerle kaplıdır. Mağaralarda Roma dönemine ait su değirmeni, kaya yerleşimleri, kaynak suyu ve geçitleri bulunmaktadır. İnceleme sahasında yapılan coğrafi gözlemler sonucu mağaralara dar, karanlık ve rutubetli bir tünelden geçilerek varılmaktadır. Girişi meşakkatli ve korkucu olsa da varılan noktadaki oluşumlar yolculuğu sevimli kılmaktadır. Özellikle iç kısımda yer alan suyun berraklığı ve rengi hayranlık uyandırmaktadır. Bu alanın kaynak suyu ile beslenen havuz niteliği taşıdığı bilinmektedir. Fakat kullanıma uygun alanların ziyarete gelen insanlar tarafından kirli bırakılması, bakımsız olması; mağaralara gereken önemin verilmediğini göstermektedir. Mağaralara giden yolun asfalt değil de topraklı, taşlı olması turizm amaçlı seyahat etmek isteyen ve bu alanlarda turizme katkı sağlamak için gezip görmek isteyen insanları engellemektedir.

Atatürk Barajı'nın güneybatısındaki Yeniköy Mahallesi civarında yer alan çok sayıda mağara ve kaya geçitleri ile İnbaşı mağaraları yaklaşık 28-30 km uzaklıkta yer almaktadır. İnbaşı mağaralarına giden alanda yol ve güzergâhı düzgün olmadığı ve merkeze uzak olduğu için doğa güzellikleri insanları kendisine çekse de bu olumsuz sebeplerden ötürü herkes tarafından sık tercih edilen bir alan olarak görülememektedir.

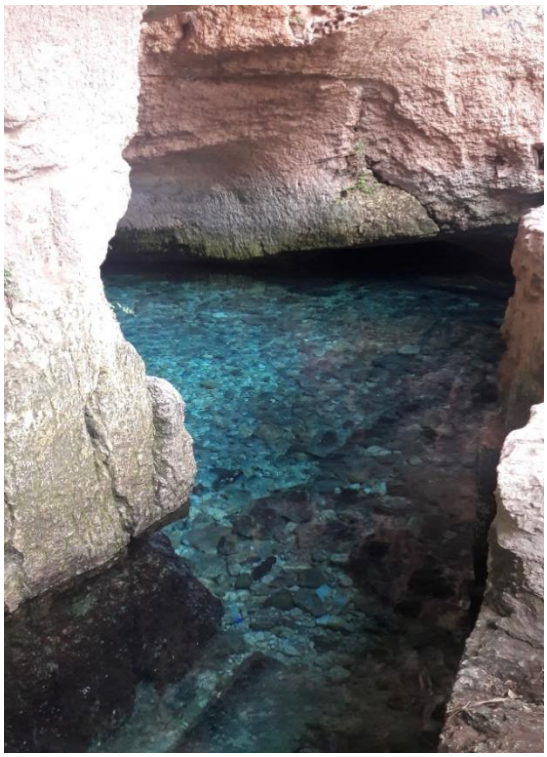
Fotoğraf 4: İnbaşı Mağaraları İçeriden Bir Görünüm

Fotoğraf 5 İnbaşı Mağaraları (1)

Fotoğraf 6: İnbaşı Mağaraları (2)

Fotoğraf 7: İnbaşı Mağarası Dış Kısmı

Fotoğraf 8: İnbaşı Mağarası Fırat Nehri Kıyı Sınırı

Kaynak: (visiturfa.com, 2023).

3.3.2. Kaptaş Mesire Alanı

Mesire alanları, insanların yaşadığı alanlara fazla uzaklıkta bulunmayan piknik amaçlı kısa süreliğine zaman geçirdiği alanlardır. Bu alanlar dinlenmek, eğlenmek amacıyla vakit geçirilen ve şehirleşme ile sanayileşmeden uzak alanlarda mekânsal

farklılıklar oluşturarak arazi kullanımının ona göre şekillendiği mekânlardır. Kentlerde yoğun betonarme alanlardan bir an olsun uzak kalmayı tercih eden insanlara yönelik oluşturulan rekreasyon alanları talepler neticesinde şekil almaktadır. Rekreasyonda coğrafi farklılıklar büyük önem taşımakta, ormanlık alanlar, mağaralar, şelaleler, kanyon veya plaj rekreasyon kaynağı olabildiği gibi kentsel alanlar içinde oluşturulmuş açık veya kapalı alanlar da insanların talep ettiği sahalar olabilmektedir (Özgüç, 2017, s. 4).

Bu açıdan değerlendirildiğinde Kaptaş Mesire alanı günübirlik ziyaretler için ayrılmış bir alanı oluşturmaktadır. Şanlıurfa iline 80 km, Bozova ilçesine ise 26 km uzaklıkta Karapınar köyünde yer almaktadır. Hem yerli hem de yabancı turistlerin rekreatif faaliyetler amacıyla kullandığı alanları bünyesinde barındırmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu Kaptaş mesire alanının ortasından minik bir nehir geçmektedir. Bu nehrin suları yazın azalmakta ve kış mevsiminde yağışın artması sonucu su miktarı artmakla değişiklik göstermektedir. Genellikle doğal oluşumları ile dikkat çekmektedir. Nehir boyunca var olan söğüt ağaçları, yaz mevsiminde ziyaretçilerin gölgesinde oturup piknik yapabileceği bir alana dönüşmektedir. Yaz mevsiminde yaklaşık 40-45 derecenin üzerinde sıcaklık gösteren Şanlıurfa' da halkın serinlemek, dinlenmek, vakit geçirmek amacıyla doğa güzellikleri olan serin alanları tercih ettiği bilinmektedir. Şanlıurfa ve yakın yerleşim birimlerinden ziyaretçileri ağırlayan Kaptaş Mesire Alanı, Fırat Nehri kıyısında yer almakta ve Atatürk Barajı yapımı sırasında piknik alanı olarak kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. İçerisinde kaynak sularının aktığı küçük havuzları ve ağaçlık bölgeleri ile turistik faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanları oluşturmaktadır. Mesire alanı kışın faaliyeti durdurmaktadır. Piknik yapmak için gelen insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla market gibi unsurlar bulunmamaktadır. Yöre halkı tarafından ihtiyaçlar kendileri tarafından sağlanmaktadır. Mevcut lavaboların işlevselliğini yitirmiş durumda olduğu görülmektedir. Turizm potansiyeli olduğu halde işletilmemektedir.

Fotoğraf 9: Kaptaş Mesire Alanı

Fotoğraf 10: Kaptaş Mesire Bölgesi (1)

Fotoğraf 11: Kaptaş Mesire Bölgesi (2)

Fotoğraf 12: Kaptaş Mesire Bölgesi Doğal Bir Coğrafi Oluşum

3.3.3. Büyük Göl ve Küçük Göl

İnsanların turizmde su kaynaklarına olan ilgisi yalnızca denizle sınırlı kalmamaktadır. İç kısımlarda yer alan çeşitli büyüklüklere sahip birbirinden farklı göller de turistlerin ilgi alanları arasında yer almaktadır. Göller de denizler gibi suya özgü rekreasyonel faaliyetlere (yüzmek, su kayağı, yelken açma, sportif balıkçılık, kürek çekme, kano, sörf vb.) imkân tanımaktadır (Doğaner, Türkiye Turizm Coğrafyası, 2001, s. 81).

Yukarıdaki bilgilerden de faydalanarak Bozova ilçesinden yaklaşık 3-3,5 km uzaklıkta yer alan ve eski adıyla Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (YİBO) olan Şehit Polis Mehmet TAŞ Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin karşısında "Büyük Göl" ve 500 m ilerisinde "Küçük Göl Piknik Alanı" yer almaktadır. Literatür çalışmaları neticesinde elde edilen bilgiler ile mesire alanında bulunan su birikintilerinin, yeraltından çıkan kaynak suyu neticesinde oluştukları ve bu kaynak suyunun Fırat Nehri'nin bir kolu

olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Ayrıca kullanım amacı tarla ve bahçe sulaması yanında mesire alanı olarak da yerli ve yabancı turistler tarafından kullanılmaktadır.

Küçük Göl Mesire Alanı' nda ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla market, restoran, kafe, lavabolar ile mangal yapılabilecek alanlar bulunmaktadır. Ayrıca bu alanda aynı zamanda rezervasyon ile insanların düğün, nişan, nikâh vs. gibi özel günleri için organizasyon düzenlenmekte ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Göllerin bazıları yazın kurudukları için geçici göl grubuna girerler. Bunların derinlikleri az ve alanları dardır. Şanlıurfa ili sınırlarında yer alan Bozova ilçesindeki Büyük göl ve Küçük Göl de bu kesim içerisinde dâhil edilmektedir. İlçe vatandaşları ve yakın çevreden özellikle hafta sonu piknik yapılan, özel günlerde fotoğraf çekimlerine ev sahipliği yapılan göller çevresinde açılan sulama kuyusu nedeniyle Büyük Göl kurumuştur. Böylece kurak bir arazi halini alan gölde yaşayan canlıların yaşamı da son bulmuştur. Şanlıurfa Valiliği ve DSİ GAP 15. Bölge Müdürlüğü işbirliği neticesinde yapılan çalışmalar ile göl tekrar eski doğa güzelliklerine dönüştürülmüştür. DSİ GAP 15. Bölge Müdürlüğünce inşa halinde, planlama aşamasında göletler de bulunmaktadır. Göletler genel olarak sulama, yeraltı suyu beslenme, taşkın riskini azaltma, çevre düzenlemesi ve hayvan sulama amaçlarıyla zirai faaliyetleri geliştirmek için yapılmıştır. Hem yakın çevrede oturan halkın söyledikleri hem de bölge için yapılan çalışmalara bakıldığında DSİ GAP 15. Bölge Müdürlüğü'nce kontrol altına alınarak Küçük Göl eski haline kavuşturulmuştur fakat Büyük Göl için aynı durum söz konusu değildir günümüzde kurumuş bir vaziyette olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 13: Büyük Göl

Fotoğraf 14: Küçük Göl Mesire Alanı

Fotoğraf 15: Küçük Göl Mesire Alanı

3.3.4. Kaplan Dağı ve Asırlık Anıt Ağaçlar

Doğanın ve doğa olaylarının oluşturduğu çeşitli özelliklere sahip ve bilimsel değerleri ön planda tutulan bölgelerde yaşayan flora (bitki) ve fauna (hayvan) türlerine "doğal anıt" denilmektedir. Öyle ki doğal anıtlar insan gücüyle meydana gelmesi mümkün olmayan hatta çoğu zaman insan düşüncesinin ötesinde ve dönemler içerisinde oluşan değerleri ifade etmektedir. Bu doğal anıtlar kimi zaman kayalar,

mağaralar, şelaleler, su kaynakları olurken kimi zamanda nadir bitki ve hayvan türleri, ağaçlar, herhangi bir coğrafi alandan oluşmaktadır (Gürdal, 2014, s. 48).

Bozova ilçesi özelinde ele alındığında ise çeşitli doğal anıtın varlığı dikkat çekmektedir. "Kaplan Dağı, "Asırlık Anıt Ağaçlar", "Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası" ve "Bozova Çoban Köpeği (Gureh)" bunlardan yalnızca birkaçını oluşturmaktadır.

Araştırma sahası olan Bozova ilçesinde anıt ağaçların varlığı hem yerel hem ulusal anlamda değer ifade etmektedir. Bozova ilçesi, Avlak Köyü-Kaplan Dağı olarak bilinen alanda yaklaşık 13 adet İran Palamut Meşe Ağacı ve 10 adet Saplı Meşe Ağacı tespit edilmiştir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı, 2023). Bu anıt ağaçların bir kısmı Şanlıurfa Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu' nun 28.04.2015 tarih ve 160 sayılı kararı ile tescillenerek koruma altına alınmıştır.

Fotoğraf 16' de görülen Anıt Ağaç türü Latince karşılığı "Quercus robur" olan Saplı Meşe' dir. Yaklaşık 251 yıllık yaşı olan anıt ağaç, 115 cm gövde çapı, 19,5 m tepe çapı, 12 m boyu ile Kaplan Dağı' nda varlığını devam ettirmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı, 2023).

Fotoğraf 16: Kaplan Dağı Saplı Meşe Anıt Ağacı

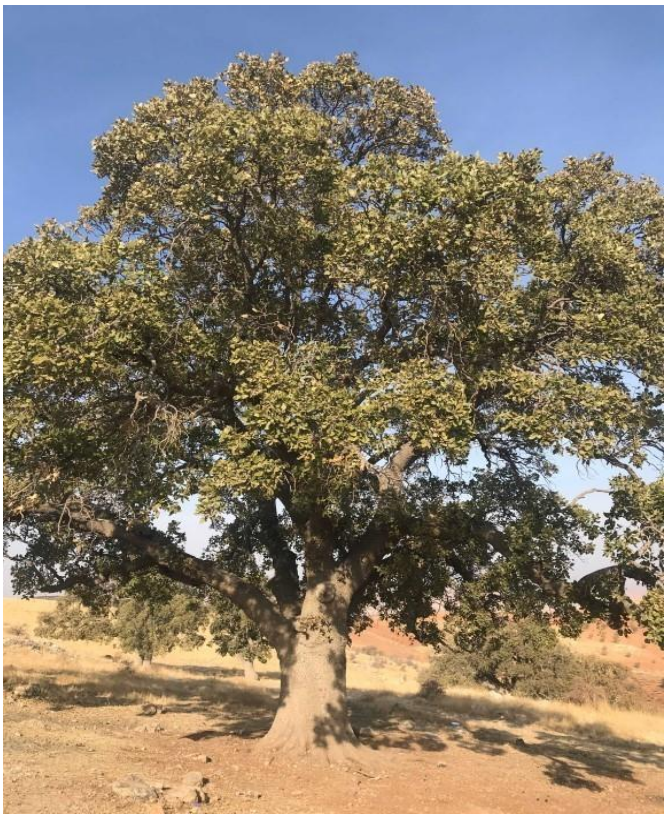

Kaynak: (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı, 2023).

Anıt ağaçlar, doğada varlığını her şeye ve herkese rağmen sürdüren en eski değerler olarak bulunduğu dönemin hem mirasçısı hem gelecek nesillere aktarıcısı olarak doğal ve kültürel bakımdan devrin "dilsiz tanıkları" niteliği göstermektedir. Bu durum kültürel olayların izlerini bünyelerinde barındırdıkları için bu ihtiyar ağaçları "kültürel miras" olarak değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla turizm açısından değerlendirildiğinde "kültürün aktarıcısı" rolünü üstlenerek yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmekle beraber anıt ağaçlara saygı ve hayranlık duyulmaktadır. Yöre halkı ve yakın çevresinden ziyaretçi toplayan bu anıt ağaçlar görenlere hayret vermekte ve fotoğraflanıp anı niteliği kazandırılarak kayıt altına alınmaktadır. Bazı anıt ağaçlar devasa boyutlara sahip oldukları için insanlar tarafından gölgesinde dinlenilebilecek ve piknik alanı olarak kullanılabilecek nitelikte değerlendirilmektedir.

Fotoğraf 17' de görülen anıt ağaç, türü bakımından, Latince "Quercus Brantii" olarak bilinen İran Palamut Meşesini oluşturmaktadır. Bu anıt ağaç, 201 yaşında olup 115 cm gövde çapına sahiptir. Tepe çapı 18 m, boyu 12 m'dir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023).

Fotoğraf 17: Kaplan Dağı İran Palamut Meşesi

Kaynak: (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023)

3.3.5. Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası

Fırat ve Dicle nehirleri ve kolları arasında yer aldığı için adına Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası denilen tür, *Trionychidae* familyasındandır. Durgun su birikintileri, çok sığ sular ve minik su birikintilerinde yaşamlarını sürdürmekte oldukları bilinmektedir. Ülkemizdeki dağılışının kuzey sınırını Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Fırat ve Dicle nehirleri ve kolları oluştururken Dünya' da sınırlı alanlarda varlığını devam ettirmektedir. Fırat nehri üzerinde yapılan yapay baraj göletleri bu kaplumbağaların yaşamları üzerinde etkili olmuş ve nesillerini tükenme tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir. Bu bölgede yaşayan Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası tür bakımından *Rafetus'* tur. Bu kaplumbağalar bilinen kaplumbağalar gibi değillerdir, bunların kabuğunun üzeri yumuşak deri ile örtülü olup kaygan özelliktedir. Yüzleri ince uzun, yukarı doğru olmakla beraber burunlarının ucundaki iki delik sayesinde nefes almaktadırlar. Bu türler yaratılışları gereği uzun süre dayanabildikleri için daha çok suyun ya da çamurun altında yaşamlarını sürdürmektedirler, nadiren su yüzeyine çıkıp güneş ışığı görmektedirler. Besin kaynaklarını; balık, hidrofit bitkiler, solucan, yengeç, kurbağalar, yavru su yılanları ve suda yaşayan yiyebilecekleri her şey oluşturmaktadır (Taşkavak, 2002, s. 16- 18). Çalışma sahası Bozova ilçesi' nin bazı kesimlerinde bu türe rastlanmakla beraber Fırat yumuşak kabuklu kaplumbağası, genellikle Atatürk Barajı kıyısı civarında sık görülmektedir. Bu alanda Bozova'ya bağlı Kantar mevkii, Geçitbaşı mevkii ve Şaşka (İğdeli) Köyü Fırat yumuşak kabuklu kaplumbağalarının görüldüğü alanları oluşturmaktadır.

Balıkçılar tarafından balık avlanırken ağlara takılan bu tür, bölgede hiç görülmediği için insanlar tarafından korku ile karşılanmakta ve zarar verilmektedir. Bazı bilinçli insanlar ise yetkililere bildirerek koruma altına alınması adına çalışmalara destek vermektedir. Rafetus Kaplumbağası' nın yakalandığı Şanlıurfa'nın Bozova ilçesine bağlı Çatak Mahallesi yakınlarındaki Atatürk Barajı gölünde koruma ve üreme alanı oluşturulduğu yapılan saha çalışmaları neticesinde elde edilen bilgiler arasındadır.

Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası, IUCN (Dünya Doğa ve Doğal Kaynaklar Koruma Birliği) tehlike kategorilerinden "Tehlike Altında (EN)" kategorisinde yer almaktadır (Özkan, 2021). Aynı zamanda bu tür tel örgülerle

çevrilen Atatürk Barajı gölündeki 25 bin m²'lik alana kafesler konulmuş ve herhangi bir dış etkene maruz kalmadan koruma altına alınmıştır. Yerel haber kaynaklarındaki bilgilere göre ise havaların ısınmasıyla yüzeye çıkacak olan kaplumbağaların yakalanarak korunmak amacıyla yetkililere teslim edilmesi söz konusudur. Sadece ülkemizin değil aynı zamanda Dünya'nın bir biyolojik zenginliği ve mirası olan kaplumbağalar, doğal turistik değerler olarak da önem ifade etmektedir. Nitekim yer yer bazı alanlarda halk tarafından bu kaplumbağalara rastlanmaktadır ve yetkililere bilgisi ulaştırılarak nesli tükenme tehlikesi altında olan bu türü korumak, varlığını sürdürmek amacıyla iş birliği yapılmaktadır.

Fotoğraf 18: Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası (Rafetus Euphraticus)

Kaynak: (Özkan, 2021)

Fotoğraf 19: Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası

Kaynak: (Özkan, 2021)

3.3.6. Bozova Çoban Köpeği (Gureh)

Farklı iklim ve çevre koşulları altında yetiştirilen hayvanların belirli amaçlar ile tutulmaları morfolojik ve fizyolojik özelliklerinde çeşitli değişimler meydana getirmiştir. Bunun sonucunda hayvan ırkları oluşmuştur. Herhangi bir evcil hayvan türü incelendiğinde her ülke veya bölgenin doğal çevre şartlarına uymuş çeşitli özellikleri yönünden geliştirilmiş hayvan ırklarına rastlanmaktadır (Yertürk & Bozkaya, 2012, s. 35- 38). Bu bilgiler coğrafi unsurların canlılar üzerinde etkisini açıklar nitelik taşımaktadır. Yöreye özgü unsurları morfolojisine yansıtan hayvanların varlığı insanlar tarafından merak konusu olmakta ve turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken bu değerleri de göz önünde bulundurmaktadır. Nitekim bir alana turizm amaçlı gezme-görme faaliyeti gerçekleştirilirken civarda yaşayan ilgi çekici hayvanlar var ise insanlar ziyaretleri sırasında bu fırsatı değerlendirmektedir.

Uluslararası Türk Çoban Köpeği Sempozyumu 1996 yılında Konya' da yapılmıştır. Bu sempozyum sonucunda Türk çoban köpekleri 3 dalda kategorize edilmiştir. Bunlar; Kangal, Akbaş ve Kars çoban köpeği olarak belirlenmiştir. Akbaş ve Kangal ırkı Türk çoban köpekler, dünya köpek ırkları sıralamasında *"iri yapılı"* kopek sınıfında yer almaktadır. Türkiye' de yetiştirilen çoban köpeği ırkları arasında

en çok tanınan ırk, Kangal ırkı çoban köpeğidir. Sivas'ın Kangal ilçesi başta olmak üzere Anadolu'nun birçok kesiminde bekçi veya sürü koruma köpeği olarak yetiştirilmektedir (Yertürk & Bozkaya, 2012, s. 35- 38).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Şanlıurfa ili, Bozova ilçesi' nde daha fazla görüldüğü için adına Bozova Köpeği (Gureh) denilmektedir. Morfolojik özelliklerinin tespiti amaçlı yapılan çalışmalara bakıldığında bu köpeklerin kangal köpeğine oranla hem bekçilik hem de sürülere göz kulak olması adına daha fazla tercih edildiği bilinmektedir. Bunun nedeni ise Kangal cinsi köpeklerin bölgede göz hastalıklarına yakalanma konusunda daha duyarlı olması gösterilmektedir. Bu köpekler hem iri cüsseli hem de korkutucu görüntüye sahiptir. Meraklıları tarafından yetiştiriciliği hala günümüzde dahi devam etmektedir. Bozova köpeği olarak bilinen *"Gureh"* adlı köpeklerin yörede yaşayan halk tarafından Kangal ırkı köpeklerinden daha çok tercih edilmesinin başka bir nedeni ise daha iri gövde yapısına sahip olmaları ve sürüyü korumak adına daha cüsseli oluşları ile bölge şartlarına uyum sağlamaları gösterilmektedir.

Fotoğraf 21' de görüldüğü üzere 1,80 cm boyunda olan bir insan ile yan yana getirilip ölçüldüğünde Bozova çoban köpeğinin boy uzunluğu tahmin edilmektedir. Yöre halkı ile yapılan söyleşide elde edilen bilgilere göre "Gureh" köpeği, kelime anlamı olarak *"kurtboğan"* veya *"kurdu toprağa vuran"* gibi anlamlar içermektedir. Söylentilere göre; bölgeye mevsimlik olarak gelen biçer-döver işçilerinin tarla sürme faaliyetleri, bu köpeklerin yavrulama zamanına denk gelmekteydi. İşçiler köpeklerin yavrusunu geldikleri bölgelere götürerek beslediler ve büyüttüler. Bu köpekler yeni götürüldükleri ortam şartlarına adapte oldu, yaşamlarını sürdürdü. Bu nedenle Bozova' da baştan beri varlığını sürdüren köpeklerin, İç Anadolu'ya sonradan götürüldüğü ve Bozova'daki "Gureh" adlı köpeklerin aslında *"Kangal Köpeklerinin Atası"* olduğu, yöre halkı tarafından dile getirilen rivayetler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bu konuda net bir bilginin mevcut olmadığını belirtmekte fayda görülmektedir.

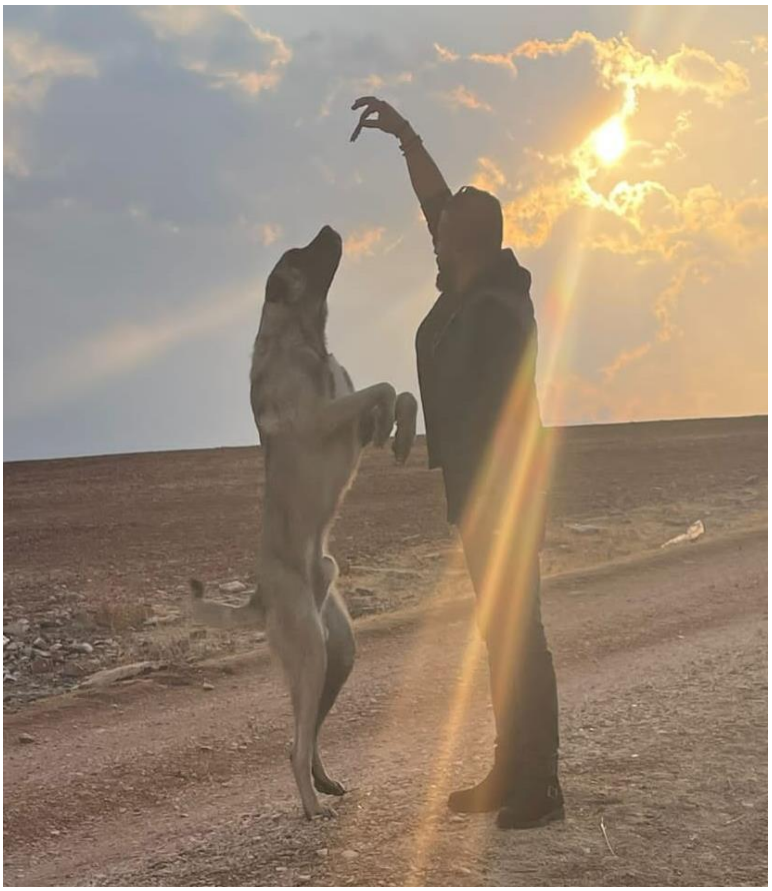
Bu bağlamda Bozova yöresinde bulunan Bozova Çoban Köpeği (Gureh) yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağındadır. Öyle ki bu türden köpeklerin uygun koşullar altında barınmaları ve beslenmelerinin doğru yapılması köpeklerin neslinin devam etmesinde önemli rol oynamaktadır. Bozova Çoban Köpeği (Gureh), turistler

tarafından yöreye özgü bir doğal anıt niteliği göstermektedir. Bozova yöresini ziyaret eden turist grupları için farklı deneyim ve tecrübelerin oluşmasında önemli rol üstlenmektedir.

Fotoğraf 20: Bozova Çoban Köpeği (Gureh)

Fotoğraf 21: Bozova Çoban Köpeği (Gureh) Boy Uzunluğu

3.4. BOZOVA İLÇESİ'NİN POTANSİYEL TURİZMİNE YÖNELİK BEŞERİ ÇEKİCİLİKLER

3.4.1. Tarihi Çekicilikler

Kültür turizmi içerisinde yer alan birçok turizm değerinin yanında inanç ve tarihsel turizm de yer almaktadır (Doğaner, 2013, s. 191). Geçmiş zamanlarda var olmuş medeniyet izleri, günümüz yerli ve yabancı turistlerin ziyaret odağı olurken aynı zamanda geçmişte yaşananları hissedebilme noktasında insanların seyahat etmelerinde önemli motivasyonlar arasında görülmektedir (Aydın & Haberal, 2022, s. 100). Bu motivasyonlar arasında inanç ve tarihsel turizm önemli bir kaynak oluşturmaktadır. İnanç turizmi kapsamında turistler dini yapıları, dinlerin doğduğu kutsal toprakları, aziz ve peygamberlerin yaşadığı toprakları, mekânları merak etmekte ve bu alanlara ziyaretler gerçekleştirmektedir. Tarihsel turizmde ise camiler, türbeler, höyükler, nekropoller, müzeler, anıtlar yer almaktadır. Böylelikle kültür turistlerinin ziyaret noktaları haline gelerek önemli bir turist çekim alanları oluşturmaktadır. (Doğaner, 2013, s. 291).

Bu inanç mekânları arasında Bozova ilçesinde yer alan "Şeyh Ahmet Türbesi", "Seyidede Türbesi", "Şeyh Muhammed El Horasani Türbesi", "Yaylak Ulu Cami (Karasungur Cami), "Kırmızı Pınar Cami", "Çarmelik Cami" yer almaktadır.

Tarihsel mekânlar arasında ise Bozova ilçesinde yer alan "Höyükler", "Nekropoller", "Çarmelik Tarım Müzesi", "Atatürk Barajı Şehitler Anıtı" yer almaktadır.

3.4.1.1. Şeyh Ahmet Türbesi

İnsanların sürekli olarak kaldıkları mekânlar ve gerekli ihtiyaçlarını karşıladıkları mekânların dışında dini inançlarını gerçekleştirmek ve dinlerince kutsal sayılan merkez ve alanları görmek amacıyla yaptıkları turistik gezilerin tümüne "din" ya da "inanç turizmi" denilmektedir (Gürdal, 2014, s. 64).

Kültür turizmi içerisinde yer alan dini turizm ve inanç turizmi iki farklı kavramı ifade etmektedir. Her ne kadar bunlar turizm sektöründe aynı uygulama alanı olarak görülse de kapsam farklılıkları söz konusudur. Öyle ki her din bir inanç özelliğine sahiptir ancak her inanç bir dine sahip olamamaktadır. Bu bağlamda inancın kapsamı

daha geniş olduğundan turizmde inanç turizmini kullanmak anlamlı olacaktır. Kültür turizmi içerisinde inanç turizmi kapsamında turistlerin kendi dinleriyle başlayan öğrenme arzusu diğer din ve inançları, gelenekleri merak etmelerini ve özellikle bu yörelere seyahat etmelerinin önünü açmaktadır. İnanç turizmini belirli çağlarla sınırlamak anlamlı olmamaktadır. İnanç turizmi insanın ilk ortaya çıkışından günümüze kadar gelen tüm din ve inanç sistemlerinin tümünü kapsamaktadır. İnanç turizmi kapsamında turistler dini yapıları, dinlerin doğduğu kutsal toprakları, aziz ve peygamberlerin yaşadığı toprakları, mekânları tanıma ve seyahat etme olanağı tanımaktadır (Doğaner, 2013, s. 291).

Peygamber, aziz, hazret, evliya, vb. isimler verilen dinlerin liderleri veya halk tarafından yardımsever olarak kabul edilen kişiler "aydınlanmış" olarak kabul edilmektedir. Bu zatların yaşamları, doğdukları yerler, ziyaret ettikleri mekânlar onların "makamları" olarak kabul edilmektedir. Bu alanlar halk tarafından sayılmaktadır. Bu bağlamda özellikle inanç turizminde ilgi görmektedirler. Kutsal kabul edilen kişilerin mezarları da bulunduğu yöre ya da bölgenin ilgi çekmesine sebep olmaktadır. Bunlar İslam dininde "türbe" olarak adlandırılmaktadır. Türbeler padişahların mezar yapılarına verilen isimler olmakla beraber din büyükleri ve âlimlerinin mezar yapılarına ait bir terimi ifade etmektedir. Bu türbelerin inanç turizmi açısından önemi azımsanamayacak kadar fazladır (Doğaner, 2013, s. 337).

Bozova ilçesinin sahip olduğu türbeler ve camiler inanç turizmi kapsamında düşünüldüğünde önemli bir potansiyel çekiciliğe sahiptir.

Şeyh Ahmet Türbesi, ilçenin periferisinde kalmakta olup ilkbahar aylarında genellikle yerel halk tarafından dua etmek, yemek pişirip yemek, ibadet etmek ve çeşitli etkinlikleri beraber gerçekleştirmek amaçlı ziyaret edilmektedir. Civarda yaşayan ve bu türbeyi ziyaret edenlerden elde edilen bilgiler neticesinde bu alanda bulunan türbenin bir şehide ait olduğu bilinmektedir. Rivayetlere göre bu şehidin kardeşinin türbesi de birkaç mahalle ötede yer almaktadır. Bu türbelere halk tarafından saygı duyulup ilgi gösterilmektedir. İçerisinde tek bir mezar olan bu türbenin etrafı dört duvar ile çevrili olup Bozova eski Halk Eğitim binasının 500 m ilerisinde yer almaktadır. Genellikle türbeye ziyaretler yakın çevreden olmaktadır.

Fotoğraf 22: Şeyh Ahmet Türbesi

Bozova ilçesinde yer alan türbelere ziyaretlerin en fazla ilkbahar mevsiminde olduğu bilinmektedir. Bu türbelere ziyaret amacı ise baharın yeniden doğuşunun hane halkının hem maddi hem de manevi varlığının bereketlenip artacağına yansıyan inancıyla gerçekleşmektedir.

3.4.1.2. Seyidede Türbesi

Bozova ilçesinde ziyaretçi çeken bir diğer türbe Seyidede Türbesidir. Bozova merkezine 19 km uzaklıktaki Kepirce Köyü'nde yer alan Seyidede Türbesi hakkında bilgiler net olamamakla beraber rivayet şeklindedir. Yüzyıllardır birçok insan tarafından ziyaret edilen bir türbe niteliği göstermektedir. Türbede yer alan kişinin kim olduğu tam olarak belli olmamakla beraber civarda yaşayan halk tarafından "Seyidede" olarak adlandırılmaktadır. Bu amaçla hem o kesimde yaşayan halk tarafından değer verilmekte hem de uzak diyarlardan gelen insanların ziyaretine açık bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Yörede yaşayan insanlar genellikle çeşitli yöresel tatları yanlarına alarak özellikle ilkbahar mevsiminde bu türbeyi ziyaret etmekte ve dua edip ibadet etmektedir. Daha önce sadece mezar şeklinde olan bu alan günümüze yakın bir tarihte etrafı örülüp, mescit inşa edilmiş ve yetkililer tarafından resmi olarak koruma altına alınmıştır.

Fotoğraf 23: Seyidede Türbesi

Türbenin avlusunda anıtsal değeri olmayan ağaçlar mevcuttur. Bu ağaçlar gelen ziyaretçilerin altında dinlenebileceği alanları oluşturmaktadır. İnsanlar yöresel yemeklerini burada pişirip yemekte ve bu alanın kutsal olduğuna inanmaktadır. İnsanlar burada yaptıkları yemekleri başkalarıyla paylaştıkça sahip oldukları değerlerin bereketinin artığına inanmaktadırlar.

Fotoğraf 24: Seyidede Türbesi İbadet Edilen Mescidi

3.4.1.3. Şeyh Muhammed El Horasani Türbesi

Bozova ilçesinde bir diğer ziyaretçi çeken türbe ise Şeyh El Horasani Türbesidir. Şeyh Muhammed El Horasani, rivayetlere göre savaş zamanında, hangi savaş olduğu bilinmemekle beraber, Horasan'dan Anadolu topraklarına yardıma gelen orduya komutanlık ettiği bilinmektedir. Bu nedenle adına Muhammed El Horasani

denilmektedir. Köyün ileri gelenlerinden alınan bilgiler ışığında bu türbenin tam olarak ne zaman yapıldığının bilinmemektedir. Fakat türbenin yan tarafında ters yazılı harflerden sadece orada yatan zatın kim olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Zamanında insanlar bu komutanı çok sevmiş ve vefat ettiğinde buraya türbesini yaptırmışlardır. Bu türbe Şeyh Muhammet Melek Cami içerisinde yer almaktadır. Günümüzde birçok yerli-yabancı ziyaretçi tarafından camide ibadet edildikten sonra türbe başına geçip dua edilmektedir.

Fotoğraf 25: Muhammed El Horasani Türbesi

3.4.1.4. Yaylak Ulu Cami (Karasungur Cami)

Türkiye'de camiler mimari ve tarihsel özellikleri birbirinden farklı ve zengin bir desen oluşturmaktadır. Öyle ki inanç turizmi programına alınması gereken önemli değerler arasında görülmektedir. Camiler hikâyeleri ve gizemleriyle turistlerin ilgi odağındadır. Mimaride saklanan aşk hikâyeleri, cami inşaatı sırasında yaşanan olayların öyküleri, turistler açısından ilgi çekmektedir. Camilerin bu özellikleri yanı sıra kuruldukları yerin coğrafi özellikleri de son derece önemlidir. Yer seçimi, camilerin inşasında önemli bir yeri almaktadır. Yüksek ve ihtişamlı tepelere yapılan camiler kentlerin, yörelerin simgesi haline gelmektedir. Camiler inanç turizminin yansıtılmasında ve yayılmasında önemli ögeler arasında yer almaktadır (Doğaner, 2013, s. 326- 334).

Yaylak Ulu Cami de bu değerler arasında yer almaktadır. Yaylak Ulu Cami (Karasungur Cami) Bozova ilçesi, Yaylak köyünde yer almaktadır. Cami kapısı kalınlığı üzerinde yer alan kitabede Hüseyin oğlu Yusuf tarafından 1166 /1753 tarihleri

arasında yapıldığı tahmin edilmektedir. Civardaki kesme taşlardan inşa edilen cami, ortada mihraba paralel sıralanmış şekilde iki paye ile iki sahına ayrılmıştır ve üzeri üçer çapraz tonozla örtülmüştür. Cami çok eski tarihlerde yapıldığı için günümüzdeki varlığını restorasyon aşamalarından geçerek devam ettirmiştir. En son onarımı 1973 olarak gösterilmektedir. Eski adı Karasungur olan cami, günümüzde Yaylak Ulu Camii olarak bilinmektedir. Bu bakımdan turizm potansiyeli taşıyan kültürel değerler arasında yer almaktadır. Fakat oluşan doğa olaylarıyla depremden etkilenmiş ve caminin içerisinde derin çatlaklar oluşmuştur. Bu nedenle günümüzde kullanım alanı dışında bırakılmış ve caminin yanına mescit inşa edilerek insanların bu alanda ibadet edilmesi sağlanmıştır.

Cami anıt niteliği taşımakta fakat gördüğü hasar nedeniyle yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Cami imamından alınan bilgiler ve kapıda yer alan kitabe incelendiğinde, Arapça yazıların varlığı gözlenmektedir. Bu alanda caminin en son restore edildiği tarihler yer almaktadır. Müftülük tarafından yeni bir tabela asılmış ve caminin bir bölümü kullanıma açılmıştır. Caminin avlusunda halka görevliler tarafından Kur'an-ı Kerim dersleri ve dini bilgiler verilmektedir.

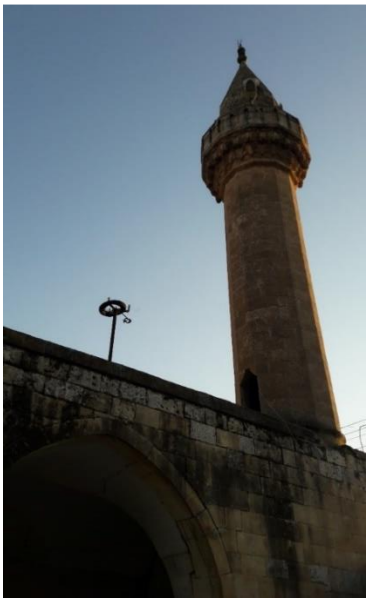
Fotoğraf 26: Yaylak Ulu Cami (Karasungur Camisi)

Fotoğraf 27: Karasungur Camisi (Yaylak Ulu Cami) giriş kapısı

Fotoğraf 28: Karasungur Camisi (Yaylak Ulu Cami) tarihi minaresi

3.4.1.5. Kırmızı Pınar Cami

Kırmızı Pınar Cami, Bozova ilçe merkezinde yer almaktadır. Cami, son cemaat yerinin güney duvarındaki kapısı üzerinde yer alan kitabede 1388/1972 tarihleri bulunmaktadır. Bu tarihlerin caminin ilk yapılışı hakkında bilgi verdiği düşünülmektedir. Minaresi 1378/1958-59 tarihlerini vermektedir. Haziresindeki en erken tarihli mezar taşının 1950 yılına ait olduğu bilinmektedir. Ancak büyük ölçüde

yenilendiği anlaşılan Kırmızı Pınar Caminin kapısında 1865 tarihi dikkat çekmektedir (Durukan, 1999, s. 303).

Araştırma alanından elde edilen veriler ve yörenin ileri gelenlerinden aktarılan bilgiler ışığında Kırmızı Pınar Cami için şu bilgilere ulaşılmaktadır; "Çok eski zamanlarda bu cami, kervan yolları üzerinde yer alıyordu ve insanlar dinlenmek, ibadet etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla burada mola veriyorlardı. Bu nedenle caminin tam karşısında "oda" adı verilen ve geleneksel değerler kullanılarak döşenen, gelen misafirleri ağırlamak için kullanılan alanlar mevcuttu. Yoldan geçen kervanlar camide ibadet edip yörenin ileri gelenlerinin misafiri olurdu. Dinlendikten sonra yollarına kaldıkları yerden devam ederlerdi. Günümüzde kervan yolcuları tabiri yok olmuş fakat "oda" kavramı henüz devam etmektedir. İlçeye gelen misafirler kalacak yerleri yok ise bu alanlarda misafir edilmektedir."

Fotoğraf 29: Kırmızı Pınar Camisi giriş kısmı

Fotoğraf 30: Kırmızı Pınar Cami onarımı tamamlanmış cami minaresi

Fotoğraf 31: Kırmızı Pınar Cami ibadet edilen alan (1)

Fotoğraf 32: Kırmızı Pınar Cami ibadet edilen alan (2)

Kırmızı Pınar Cami, dikdörtgen planlı yapı son cemaat yeri ve ibadet alanından oluşmaktadır. Tek bölümlü son cemaat yeri ve üç yuvarlak kemerle kuzeye açılmaktadır (Fotoğraf 31). Son cemaat yerinin güney duvarı ortasında yer alan yuvarlak kemerli kapı ile ibadet alanına girilmektedir. İbadet alanında yarım çapraz honoz bulunmaktadır. Bu bağlamda Kırmızı Pınar Cami mimari özellikleri açısından ele alındığında Bozova ilçe çevresinde yer alan daha erken tarihli camilerin uzantısı olarak görülmektedir (Durukan, 1999, s. 303- 304).

Ayrıca cami içerisinde eski zamanlarda cami bakımına destek veren ailelere ait olduğu bilinen mezarlar mevcuttur. Bunların bazıları günümüze yakın bir zamanda oluştuğundan isimleri bilinmekte fakat caminin arka tarafında, taribattan dolayı mezar taşları okunmadığı için kimlere ait olduğu bilinmeyen mezarlar bulunmaktadır.

Fotoğraf 33: İsimsiz mezarlar

Dinsel amaçlı yapılan çeşitli turistik geziler her ne kadar mükemmel yapılırsa yapılsın dinsel açıdan kutsal olarak görülen mekânların restorasyonunun yanında turlarda bulunan rehberler bu alanlarda ihtisas sahibi değillerse bu durum, inanç turizmi için ülkemize gelen turist sayısının azalmasına neden olabilir. Öyle ki bilgi eksikliği ve zafiyeti zaman zaman dinler arasında ihtilaflı konulara değinilmesinden kaynaklı olarak sorunların çatışmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda turizm sektörüne gönül vermiş her rehber için asıl dikkat edilmesi gereken unsur objektif bilginin verilmesine yönelik olmalıdır. Bu kapsamda dini mekânların bir envanteri çıkarılarak bakım ve onarım konusunda eksiklikleri tamamlanmalıdır. Aynı zamanda dinsel amaçlı projelerle rehberlerin bu konudaki bilgi dağarcığı geliştirilebilir. Bu unsurların tamamlanması elbette ki gerekli özenin ve dikkatin verilmesine dayanmaktadır. Çünkü ülkemiz inanç turizmi açısından diğer ülkelere göre en ön sıralarda yer almaktadır. Öyle ki Şanlıurfa, inanç turizminin gözde mekânları arasında sayılmaktadır. Bozova ilçesi özelinde ise yukarıda sayılan türbe ve camilerin varlığıyla önemini daha da ön plana çıkarmaktadır (Gürdal, 2014, s. 66).

3.4.1.6. Büyükhan Çarmelik Cami

Bozova ilçesi Büyükhan Köyü'nde Selçuklu döneminden günümüze geldiği düşünülen "Çarmelik Han" bazı kaynaklarda ise "Çarmelik Kervansarayı" bulunmaktadır. Ancak günümüzde Çarmelik Han/ Kervansaray' ı "Çarmelik Tarım Müzesi" olarak adlandırılmaktadır. Böylelikle Han, yerli ve yabancı turistlerin ziyaretlerine açılmaktadır. Çarmelik Han veya Kervansarayına yakın bölgesinde ise Büyükhan Çarmelik Cami yer almaktadır.

Büyükhan (Çar Melik) köyünde yer alan caminin kitabesi mevcut değildir. Ancak Büyükhan Çarmelik Cami'nin Selçuklu dönemine tarihlenen Çarmelik Han'ın kuzeyinde yer aldığı bilinmektedir (Durukan, 1999, s. 312). Güney'indeki Çarmelik (Han) Kervansarayına gelen yolcular için kervansaray ile birlikte inşa edildiği tahmin edilmektedir. Civarda yaşayan halk tarafından caminin batısında yer alan mezarlıkta yatan iki zatın camiyi ve kervansarayı inşa eden kardeşler olduğu hakkında rivayetler mevcuttur. Kervansaraydaki ocak nişlerinin Beylikler ve Osmanlı zamanında ortaya çıktığı söylenmekte olup caminin kervansarayla birlikte bölgenin 1517 tarihinde Yavuz sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmasıyla inşa edildiği bir

başka rivayet arasındadır. Yapılan saha çalışmalarından Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*' nde iki eserden de uzunca bahsettiği ve daha birçok Anadolu seyyahlarının eserlerine konu olduğu bilgisi elde edilmiştir.

Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*' nde Çarmelik' in günümüzde mevcut olmayan Kalesi'nden bahsetmektedir. Aynı zamanda cami, mescit, dükkân ve hamamlarından söz etmektedir. Kalesi'nin birkaç kez onarıldığından ve içerisinde Türkmenlerin yaşadığından bahsetmektedir. Bir başka Anadolu Seyyahı olan Tavernier' de yalnızca Çarmelik Kalesi'nden bahsetmektedir. 19. yy.da ise Sachau, Çarmelik Han ve güzel suyu olan kuyusunu anlatmaktadır (Durukan, 1999, s. 312- 313).

Cami, Çarmelik (Han) Kervansarayı' nın kuzey kapısının karşısında yer almakta olup iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katı dershane olarak kullanılmakta iken üst katı camidir. Cami ve hanı yapan iki kardeşin mezarlarının da o mevkide yer aldığı bilinmektedir (Gezi-yorum.net, 2023). Cami yoldan geçen kervanları ağırlamak ve ibadet edilmesi amacıyla inşa edilmiştir. Günümüzde ise restorasyon çalışmalarından sonra tekrar halkın hizmetine açılmıştır.

Büyükhan Çarmelik Cami, avlu, son cemaat yeri ve ibadet mekânından oluşmaktadır. Caminin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde dilitasyondan anlaşıldığı üzere avlu sonradan eklenmiştir. Avluya girişler batı cephesindeki dikdörtgen kapıdan olmaktadır. Son cemaat yeri avluya doğru açılmaktadır. Cami içerisinde bulunan ibadet yeri dikdörtgen planlı bir yapıdan oluşmaktadır (Durukan, 1999, s. 313- 316).

Fotoğraf 34: Büyükhan Çarmelik Cami Tepeden Görünümü

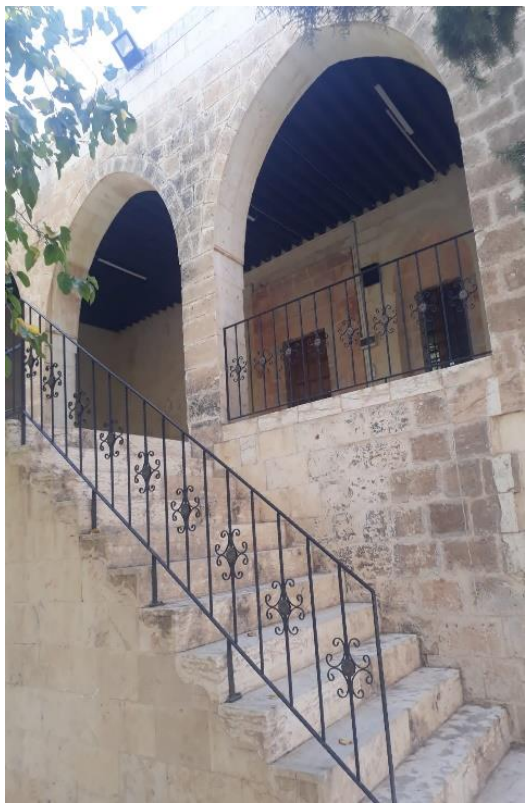

Kaynak: (aa.com.tr, 2017)

Fotoğraf 35: Büyükhan Çarmelik Cami Girişi

Fotoğraf 36: Büyükhan Çarmelik Cami

Fotoğraf 37'da görüldüğü üzere doğu ve batı duvarlarında birer dikdörtgen pencere yer almaktadır. Aynı zamanda güney duvarı ortasında dikdörtgen kapı ve iki yanında sivri kemerli niş içinde birer dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Köşelerde beş cepheli ve beş sıra mukarnas kavsaralı, sivri kemerli birer mihrabiye yer almaktadır (Durukan, 1999, s. 315).

Fotoğraf 37: Çarmelik Cami İbadet Edilen Alan Girişi

Bozova ilçesinde yer alan diğer Camiler[1] Diyanet İşleri Başkanlığı resmi sayfasında yer almaktadır.

3.4.1.7. Höyükler

Cilalı Taş Devri (Neolitik Çağ)'nin köyleri günümüze höyükler olarak gelmiştir. Neolitik Turizmin en önemli ögesi olan höyükler, yerleşim katmanlarının üst üste yığılması sonucunda tepe görünümü almaktadır. Bu höyükler bölgelere göre değişik isimler almaktadır. Kimi zaman tepe, höyük kimi zaman tel, gre vb. olarak adlandırılmaktadır. Yerleşmenin en önemli kanıtları neolitik dönem köyleridir. Bu

[1] Diğer Camiler için bkz. https://camiler.diyanet.gov.tr/

bağlamda bilimsel değere sahip olan höyükler yerleşmenin ilk kanıtları arasında yer almaktadır (Doğaner, 2013, s. 22).

Bozova ilçesinde yer alan Biris Mezarlığı, Akarçay Tepe ve Söğüt Tarlası keşfedilmeyi bekleyen höyükler arasındadır. Bozova yöresindeki Kurban Höyük, Lidar Höyük'te yapılan arkeolojik kazılar sonrasında ilçede Tunç Çağı'nda da (MÖ 5500-3200) yerleşim olduğunu göstermektedir. (Rızvanoğlu, Cenak, & Yıldız, 2017, s. 126).

Bu kapsamda Bozova ilçesinde yer alan Höyükler şunlardır:

- Kurban Höyük
- Titriş Höyük
- Lidar Höyük

Kurban Göyük, 1980- 1984 yılları arasında Chicago Üniversitesi'nden Leon Marfoe tarafından (Buğu, 2019, s. 53) yapılan arkeolojik kazılarda üç kültür tabakası tespit edilmiştir. Bu tabakalar sırasıyla MÖ 5000-3000 yılı Kalkolitik (Bakır-Taş) Dönem, MÖ 3000-2000 yılı Eski Tunç Dönemi ve son olarak ise MÖ 2000-1500 yılı Orta Tunç Dönemi'nden oluşmaktadır. Bu höyükler içerisinde yer alan buluntularda pişmiş topraktan yapılmış bina modelleri yer almaktadır (Rızvanoğlu, Cenak, & Yıldız, 2017, s. 167). Kazılan bu arkeolojik yerleşmenin hava görüntülerinden fark edilmesi oldukça güç, hem zeminin yüksek bir boyun şeklinde hem de boynu oluşturan iki yayvan tepeden oluştuğu bilinmektedir. Aynı zamanda Kurban Höyük yerleşmesinin etrafının surla çevrilmiş bir yapı ve kent yöneticilerinin yaşadıkları bir yer olduğu bunun yanı sıra ticari amaçlar taşıyan bir kent olduğu düşünülmektedir (Buğu, 2019, s. 53- 54). Bu bağlamda arkeolojik kazılar sonrası elde edilen buluntular Şanlıurfa Müzesine gönderilmiştir. Ancak belirtilmelidir ki Kurban Höyük Atatürk Barajı gölalanı altında kalmıştır (Rızvanoğlu, Cenak, & Yıldız, 2017, s. 167).

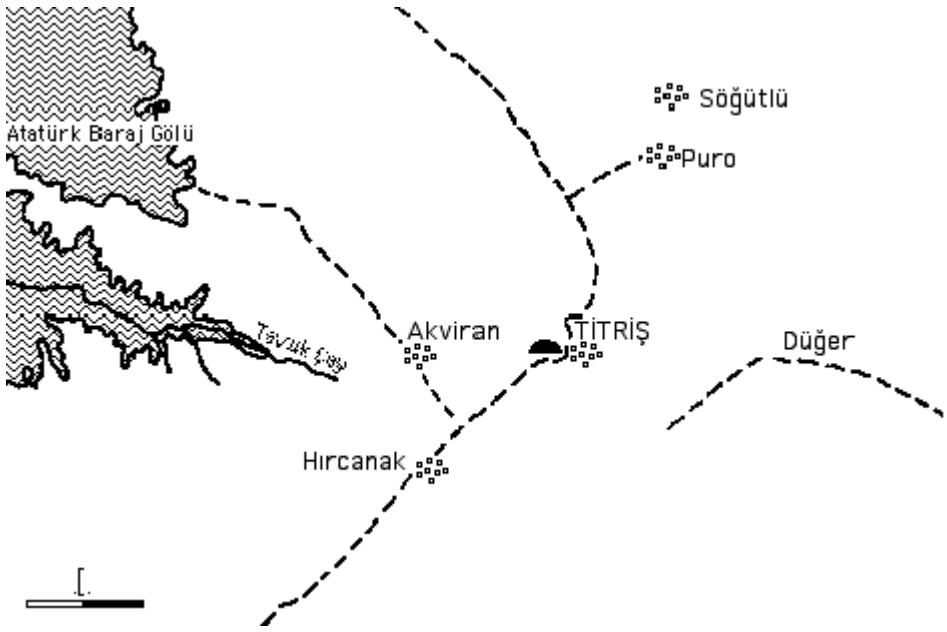
Titriş Höyük, Bozova ilçesine bağlı Titriş Höyük'te 1981-1982 yılları arasında arkeolojik kazılar yapılmıştır. MÖ 3000-2000 yılı Eski Tunç Çağı'na ait olduğu bilinen 38 mezar bulunmuştur (Rızvanoğlu, Cenak, & Yıldız, 2017, s. 167). Bu mezarlardaki ölü gömmeler yerleşme dışında yer alan mezarlıklarda gerçekleşmektedir. Ancak bazı mezarlıkların özel odalarda konut içinde gömüldüğü de görülmektedir. Titriş Höyük, küçük bir köy yerleşmesinden çıkıp kent özelliği

kazandığı dönemlerde ölü gömmeler yerleşme dışında yapılmaya başlanmaktadır. Bu mezarlık tek tip mezarlık olarak değil daha çok bir kabristan özelliği taşımaktadır. Bu alanlarda mezar odaları, küp mezarlar ve sanduka mezarlar yer almaktadır. Aynı zamanda mezarlıklarda bulunan hediye ve çeşitli malzemeden oluşan eşyalar, araç-gereçler ve takılar yer almaktadır (Buğu, 2019, s. 49). Gömü hediyeleri arasında aynı zamanda türban başlı iğneler, gümüş yüzükler, küpeler, midye kabuğundan yapılmış kolyeler, kâseler, bardaklar, pişmiş topraktan yapılmış vazolar ve taş idoller yer almaktadır (Rızvanoğlu, Cenak, & Yıldız, 2017, s. 167).

Yukarıda sayılan eşyaların yanı sıra mezarlıklar içerisinde en dikkat çeken unsur seramik eşyalardır. Bunların yanında bronz bileklikler, kemik yüzükler, akik ve kuvars gibi değerli taşlardan oluşan boncuklu kolyeler bulunmaktadır. Aynı zamanda taştan yapılma keman şekilli figürler de yer almaktadır. Bu figürlerin MÖ 3. Milenyum'un ortalarında Ege, Batı ve Orta Anadolu bölgelerinde yapılan arkeolojik kazı çalışmalarıyla bağlantılı olduklarına işaret etmektedir (Buğu, 2019, s. 49).

Titriş Höyük Mezarlığı, Güneydoğu Anadolu'nun ilk Tunç Çağı mezar ve ölü gömme adetleri hakkında bilgiler içermektedir.

Fotoğraf 38: Titriş Höyük

Kaynak: (Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-TAY Projesi, 2001)

Fotoğraf 39: Titriş Höyük Mezarlığı

Kaynak: (Rızvanoğlu, Cenak, & Yıldız, 2017, s. 167).

Fotoğraf 40: Titriş Höyük Arkeolojik Yerleşmesi'nin kuzeybatısından Höyük ve Titriş Çayı

Kaynak: (Buğu, 2019, s. 90)

Fotoğraf 41: Höyük üzerinden Titriş Höyük Arkeolojik Yerleşmesi'nin Kuzeydoğusu

Kaynak: (Buğu, 2019, s. 156).

Lidar Höyük, Bozova ilçesinin 23 km kuzeybatısında yer alan Dikili Köyü'ndedir. Lidar höyük yörenin en büyük höyüğü olarak bilinmektedir. Kalkolitik (Bakır-Taş) Dönem'den Selçuklu dönemine kadar devam eden bir yerleşim birimi olarak görülmektedir. Bu höyük içerisinde 11. ve 12. yüzyıllarda tarihlenen ilk katlarda çeşitli amaçlarla kullanılan odalarda yer alan etrafı duvarlarla çevrili evler bulunmaktadır. Lidar Höyük çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda İlk Tunç Çağı kültürüne özgü fırınlar grubuna rastlanmaktadır. Bu fırın grubu içerisinde iki ateşleme odasının bulunduğu ve nal biçiminde üç fırın şeklinde yer alan beş ocak bulunmaktadır. Bu kapsamda fırın çeşitliliğini göstermesi açısından son derece önemli bir buluntu olarak görülmektedir. Ancak zaman içerisinde Atatürk Barajı'nın yapılmasıyla birlikte Lidar Höyük sular altında kalmıştır. Baraj sularının yükselmesi alanda daha fazla kazı çalışması yapılmasını engellemiştir. Bu nedenle eski dönemlere ait tüm tabakalar çıkarılamamıştır. Ancak mezarlıklardan elde edilen buluntular çanak, çömlek atölyeleri ve mal üretimi yapılan ticari bağlarla ilişkili olarak araştırmacılara yorum yapma imkânı vermektedir (Buğu, 2019, s. 52).

3.4.1.8. Arkeolojik Sit Alanı

Höyük yükseltisinin yamaçları aşınarak belli ölçüde eğim aldığı gibi aynı zamanda rüzgârla gelen toz, toprak, ot ve çalılar binlerce yılın birikimine sahip yükseltiye tepe görünümü vermektedir. Kazı yapılan höyük ile kazı yapılmayan höyükler birbirinden farklılık gösterir. Kazı yapılmayan bir höyük, yerleşim katmanlarının bilinmediği keşfedilmeye hazır gizemli bir tepedir. Kazı yapılan höyük ise, arkeolojik kazı çalışmaları ilerledikçe bir kültür hazinesine dönüşmektedir (Doğaner, 2013, s. 22- 23).

Arkeolojik kazı çalışmaları yapılan höyükler zaman içerisinde tepe görünümünü kaybeder. Kazı sonrası keşfedilen yapılara zarar gelmemesi adına panolarla bu alanların önemli arkeolojik sit alanı olduğunu belirtmek gerekir. Bu bağlamda bu alanları "neolitik köyler" olarak adlandırmak anlamlı olacaktır. Böylelikle bu alanların korunması için bu koşullara uygun planlamalar yapmak gerekmektedir (Doğaner, 2013, s. 23).

Bozova ilçesinde yer alan bu tepe görünümlü höyük ise halk arasında "Yeşil Tepe" olarak bilinmektedir. Yeşiltepe höyüğü I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak kabul edilmektedir. Alandan elde edilen verilere göre bu höyük içerisinde bir giriş tüneli bulunmaktadır. Yeşiltepe efsanesi olarak yöre halkı tarafından söylenen hikâyeler kapsamında tepe içerisinde değerli madenlerin bulunduğu iddia edilmektedir. Ancak bu alanla ilgili herhangi bir arkeolojik kazı çalışması yapılmamıştır.

Bozova ilçesi Gölbaşı Mahallesi sınırları içerisinde yer alan höyük 2863 sayılı kanun kapsamında I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilip koruma altına alınmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Fotoğraf 42: Yeşiltepe Höyüğü I. Derece Arkeolojik Sit Alanı (1)

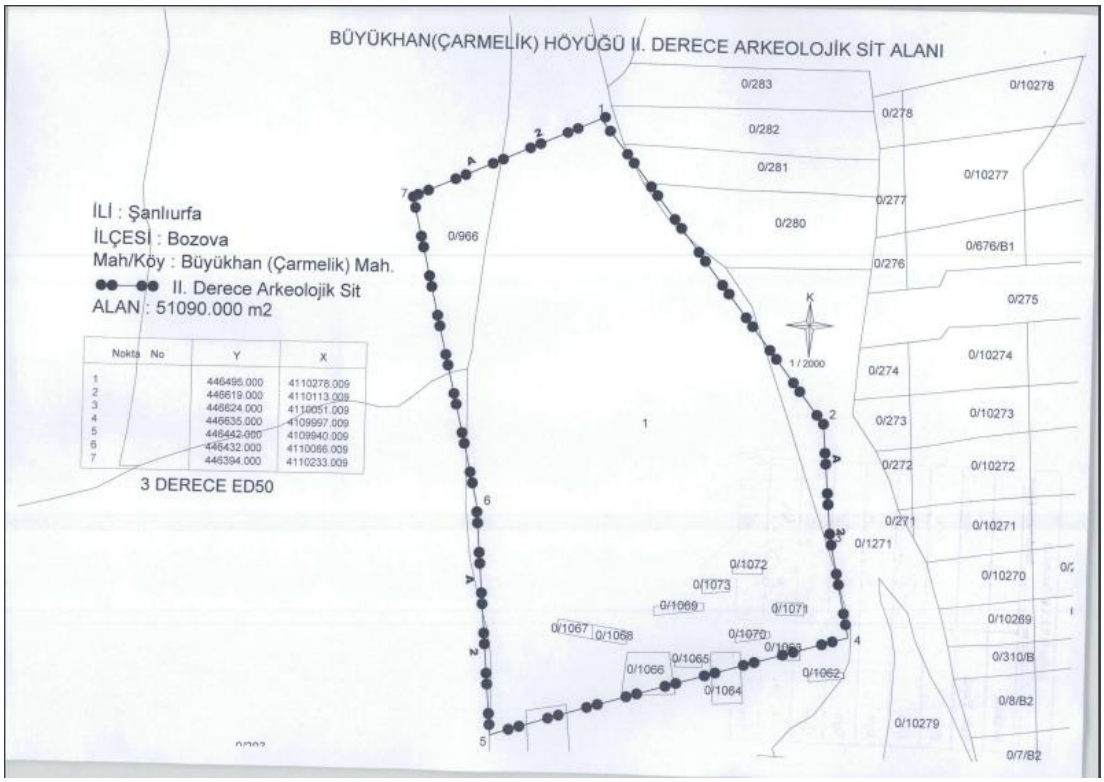

Fotoğraf 43: Yeşiltepe Höyüğü I. Derece Arkeolojik Sit Alanı (2)

Bir başka arkeolojik sit alanı ise Çarmelik Höyüğüdür. Bozova ilçesine bağlı Büyükhan (Çarmelik) Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 2863 sayılı kanun kapsamında II. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenip koruma altına alınmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Fotoğraf 44: Büyükhan (Çarmelik) Höyüğü II. Derece Arkeolojik Sit Alanı

Kaynak: (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Bozova ilçesi Gölbaşı Mahallesi sınırları içerisinde bulunan bir başka yerleşim ise Söğüt Tarlası ve Çevresi Düz Yerleşimi I. Dere Arkeolojik Sit Alanıdır. Bu alan da I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenip koruma altına alınmaktadır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Bir başka arkeolojik sit alanı ise Bozova ilçesi Dutluca Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Dutluca Höyüğü I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenip koruma altına alınmaktadır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Bozova'ya bağlı Boztepe Mahallesi sınırları içerisinde yer alan ve 2863 sayılı kanun kapsamında II. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenen bir başka sit alanı ise Boztepe Höyüğü II. Derece Arkeolojik Sit Alanıdır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Bozova ilçesi Seyitören Mahallesi sınırları içerisinde de bir sit alanı bulunmaktadır. Bu sit alanı 2863 sayılı kanun kapsamında Karpuzlu Roma Yerleşimi I. Derece Arkeolojik Sit Alanıdır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

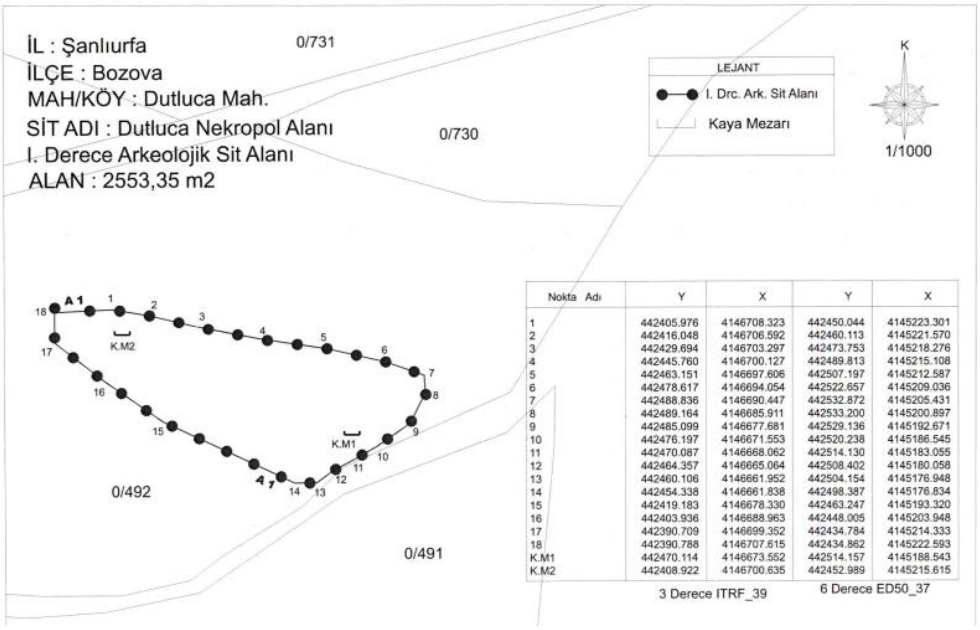
3.4.1.9. Nekropol

Nekropoller "ölülerin kentlerini" ifade etmektedir. Arkeolojik kazı çalışmalarında bulunan arkeolojik şehirlerde mezarlıkların ve toplu mezar yerlerinin bulunduğu alanlara nekropol denilmektedir (Perouse, 2017, s. 154).

Bozova ilçesinde birçok nekropol alanı yer almaktadır. Bu nekropol alanları;

- Çakmaklı Nekropol Alanı I. Derece Arkeolojik Sit Alanı: Bozova ilçesi Çakmaklı mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 2863 sayılı kanun kapsamında I Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenip koruma altına alınmaktadır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).
- Yaylak Nekropolü I. Derece Arkeolojik Sit Alanı: Bozova'ya bağlı Yaylak Mahallesi sınırları içerisinde bulunmaktadır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).
- Dutluca Nekropol Alanı I. Derece Arkeolojik Sit Alanı: Bozova ilçesi Dutluca Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 2863 sayılı kanun kapsamında I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenip koruma altına alınmaktadır. Dutluca Nekropol alanında Şanlıurfa ŞUSKİ tarafından yapılan altyapı çalışması sırasında kaya mezarına rastlanmıştır. Bu kapsamda 492 nolu parselde kaya mezarları bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Ancak bu kaya mezarlarının hangi medeniyete ve kime ait olduğu bilinmemektedir.

Fotoğraf 45: Dutluca Nekropol Alanı I. Derece Arkeolojik Sit Alanı

Nokta Adı	Y	X	Y	X
1	442405.976	4146708.323	442450.044	4145223.301
2	442416.048	4146706.592	442460.113	4145221.570
3	442429.694	4146703.297	442473.753	4145218.276
4	442445.760	4146700.127	442489.813	4145215.108
5	442463.151	4146697.606	442507.197	4145212.587
6	442478.617	4146694.054	442522.657	4145209.036
7	442488.836	4146690.447	442532.872	4145205.431
8	442489.164	4146685.911	442533.200	4145200.897
9	442485.099	4146677.681	442529.136	4145192.671
10	442476.197	4146671.553	442520.238	4145186.545
11	442470.087	4146668.062	442514.130	4145183.055
12	442464.357	4146665.064	442508.402	4145180.058
13	442460.106	4146661.952	442504.154	4145176.948
14	442454.338	4146661.838	442498.387	4145176.834
15	442419.183	4146678.330	442463.247	4145193.320
16	442403.936	4146688.963	442448.005	4145203.948
17	442390.709	4146699.352	442434.784	4145214.333
18	442390.788	4146707.615	442434.862	4145222.593
K.M1	442470.114	4146673.552	442514.157	4145188.543
K.M2	442408.922	4146700.635	442452.989	4145215.615

Kaynak: (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

3.4.2. Kültürel Değerler

Ekonomik bir olgu olan turizm, 21.yüzyılda yüzünü değiştirmekte ve giderek artan eğitim düzeyine bağlı olarak da bazı spesifik konulara yönelerek ekonomik gücü yüksek turist gruplarının artmasına yol açmaktadır. Bu süreç kültür turizmi olarak isimlendirilerek tanımlanan yeni bir turizm türünün meydana gelmesine neden olmaktadır. Öyle ki bu turizm çeşidi turizm sektörü üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Alaeddinoğlu, 2006, s. 155).

Bu bağlamda birbirinden farklı ve örtüşmeyen kültür süreci ve kültürel değerler, turizm yoluyla bir noktada bütünleşmektedir. Kültür turizmi, kişilerin yeni bilgi ve deneyim kazanarak kültür seviyelerini arttırmak amacıyla aynı zamanda kültürel farklılıkları keşfetme yoluyla kültürel mekânları görmek ve kültürel olaylara katılmak için yer değiştirmelerini ifade etmektedir. Kültür turizminin ayırıcı ve belirleyici unsuru, turistlerin farklı bir kültürü öğrenme isteğidir. Böylelikle "kültür turisti" olarak nitelendirilebilecek bir kavram ortaya çıkmaktadır. Öyle ki kültür turistinin seyahat amacı, yeni deneyim ve bilgilerle kültürünü arttırmaktır. Böylece bu kültür turistleri diğer turist gruplarına göre daha fazla kültürel değerlere sahip turistik mekânları tercih etmektedir (Doğaner, 2013, s. 13).

Tüm boyutlarıyla geniş ve zengin bir kültür turizmi potansiyeline sahip olan Bozova, kültür turistleri için önemli duraklar arasında görülmektedir. Öyle ki Şanlıurfa kültürünü, dilini, dinini, yemeklerini, gelenek ve göreneklerini merak eden kültür turistleri için Bozova yöresi önemli değerleri içerisinde barındırmaktadır. Bu değerlerin kalem kalem ele alınması turistlerin Bozova yöresine gelmelerinde son derece önemli görülmektedir. Ancak yöre genelinde yeterli altyapı, belediyecilik, tanıtım, güvenlik gibi alanlara değinilmemesi, bu yörenin kültür turizm potansiyelinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Kültürel değerler kapsamında yukarıda Bozova yöresinin tüm doğal ve beşeri çekiciliklerine değinilirken bu başlık altında ise daha çok din ve dil yapısı, yemek kültürü, yöresel el sanatları, geleneksel evleri, geleneksel kıyafetleri, müze (Çarmelik Tarım Müzesi) ve anıtları (Atatürk Barajı Şehitler Anıtı) yer almaktadır.

3.4.2.1. Dil ve Dinsel Yapı

Coğrafyanın yer aldığı tüm noktalarda insan ve dolayısıyla onun dili, inancı ve kültürel değerleri bulunmaktadır. Coğrafya bilimi insan ve doğa ilişkisini ele alırken aynı zamanda bir alt dalı olan inanç coğrafyası ile ilgilenmek durumundadır. Hem din hem de dil konusunda önemli turizm hareketleri mevcuttur (Alaeddinoğlu, 2006, s. 156). Bozova yöresi ele alındığında öncelikle dil yapısını bilmek etnik ve dil kültürünü merak eden turistler için yeni deneyim ve fikirlerin oluşmasında önemli roller üstlenmektedir.

Bozova yöresi etnik açıdan çeşitlilik göstermektedir. Bozova'da Türkmen, Kürt ve az sayıda Arap nüfusu yaşamaktadır. En kalabalık Türkmen yerleşimi Yaslıca köyünde yer almaktadır. Bu yerleşmede olan çoğu Türkmen'in Yozgat ilinden göç ettiği ve Oğuzların Çepni koluna mensup oldukları bilinmektedir. Bir başka Türkmen yerleşmesi de Bozova'ya bağlı Şanlıavşar köyünde bulunmaktadır. Bu Türkmenlerin ise Avşar Türkü olduğu bilinmektedir. Türkmen köyleri yanı sıra Bozova'da büyük çoğunlukta Kürt köyleri de yer almaktadır. İlçe merkezinde ise Türkmen nüfus çoğunluktadır ve iki grubun nüfusu birbirine yaklaşmaktadır. Bozova'da Arap nüfus ise Avlak köyünde yaşamaktadır (etnikçe, 2020). Bozova yöresinde Türkçe, Kürtçe ve Arapça konuşulmaktadır.

Çok sayıda uygarlığı içeren Türkiye coğrafyası, her milletten ve dinden insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Dinsel kültür mirası bakımından Türkiye eşsiz zenginliklere sahiptir. Bu mirasın en yoğun ve çeşitlilik gösterdiği şehirlerden biri de hiç şüphesiz Şanlıurfa'dır. Şanlıurfa'da Müslüman, Hıristiyan ve Museviler bir arada uzun yıllardır yaşamaktadır.

Araştırma alanımız olan Bozova yöresinde ağırlıklı olarak damga vuran ve kendisini hissettiren din, tarihi süreç içinde İslam olmuştur. Bozova'da yaşayan insanların neredeyse büyük bir çoğunluğunun Müslüman olduğu bilinmektedir. Ancak Bozova'nın dinsel kimliği sadece Müslümanlardan oluşmamaktadır. Aynı zamanda çok az bir grup olarak Ermeni ve Yezidiler de yaşamaktadır.

3.4.2.2. Yemek Kültürü

Turizmin kültürel çekicilikleri arasında yer alan gastronomi, sahip olduğu mutfak çeşitliliğiyle birçok turistin dikkatini çekmektedir. Gastronomi turizmi, turizmin hem destekleyicisi hem de tamamlayıcısı konumundadır. Turist harcamalarının %25'inin yiyeceğe yapıldığı belirtilmektedir. Hem ulusal hem de uluslararası pazarda kendine özgü bilinen ve kabul gören mutfaklara sahip destinasyonlarda, yiyecek ve içeceğin kendisi doğrudan doğruya turistlerin o destinasyona seyahat etmesinde önemli bir motivasyon taşımaktadır. Öyle ki bir yöreye sadece ve sadece o yörenin coğrafi işaretli lezzetlerini tatmak için gelen turist sayısı da azımsanmayacak kadar fazladır. Bu bağlamda yerel ve geleneksel yiyeceklerin önemi giderek artmaktadır. Turizmin gelişmesinde yiyecek ve içeceklerin oluşturduğu destinasyonun göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Alaeddinoğlu, 2006, s. 161- 162).

Fotoğraf 46: Patlıcan kebabı

Fotoğraf 47: Lahmacun

Fotoğraf 48: Çiğ Köfte

Fotoğraf 49: İçli Köfte

Kaynak: (wikiwand, 2023)

Fotoğraf 50: Külünçe (Tandır)

Fotoğraf 51: Külünçe

Araştırma sahamız olan Bozova ilçesi Şanlıurfa'ya ait tüm yemekleri yapmaktadır. Bu kapsamda yöreye özgü doğrudan doğruya belirleyici bir yemek yoktur. Ancak tüm Şanlıurfa sınırları içerisinde genellikle bazı yemekler değişmeden yapılmaktadır. Çünkü Şanlıurfa il ve ilçeleri zengin bir gastronomi kültürüne sahiptir. Bu yemekler kebap türüne göre; Urfa kebabı, ciğer kebap, patlıcan kebabı, domatesli kebap, kazan kebabı, tepsi kebabı olarak sıralanmaktadır. Sıralama çorbalara göre; boranı, tırşik, lebeni çorbası olarak devam ederken hamur işinde ise tırnaklı ekmek, peynirli ekmek, külünçe, bişe, lahmacun, ağzı açık olarak yapılmaktadır. Çiğ köftelerde ise yumurtalı köfte, etli köfte, domatesli köfte, döğmeç yer alırken tatlı olarak ise şileki (tatlı) ve kadayıf bulunmaktır. Diğer yemekler ise bostana, su kabağı, kıyma, zerde pilavı, söğürme ve en çok ramazan ayında tüketilen biyan balı (meyan kökü şerbeti) yer almaktadır.

3.4.2.3. Yöresel El Sanatları

Turizm destinasyonları arasında yer alan çekicilikleri sergileyen veya gösteren el sanatları, özellikle ziyaret edilen yöreyi hatırlama aracı olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Seyahat amacıyla hareket eden turistlerin hatıra eşya alma ve anı biriktirmeleri hem onlar hem de yöre halkı için önemli bir katkı olarak görülmektedir. Böylelikle turistler yöresel el sanatları veya o yöreye ait çanak ve çömlekleri satın alarak kendi memleketi ya da ülkesine geri döndüğünde aksesuar olarak kullandığı eşyaları görüp o yöreyi anarak ya da tekrar ziyarette bulunarak turizmin dinamik yönünü de göstermiş olmaktadır (Alaeddinoğlu, 2006, s. 163).

Araştırma sahamız olan Bozova'da, Bozova Halk Eğitim Merkezi El Sanatları hocaları tarafından çeşitli tekniklerle birbirinden farklı ve bir o kadar da emek isteyen ürünler yapılmaktadır. Bu ürünler kimi zaman tezhip sanatı kullanılarak yapılırken kimi zaman filografi, yakma tekniği ile yapılmaktadır. Alandan elde edilen bulgular ışığında bu bölüm görsellerle desteklenmektedir. Bu çalışmalara ek olarak aynı zamanda geri dönüşümden elde edilen ürünler de yer almaktadır.

Fotoğraf 52: Yöresel El Sanatları (1)

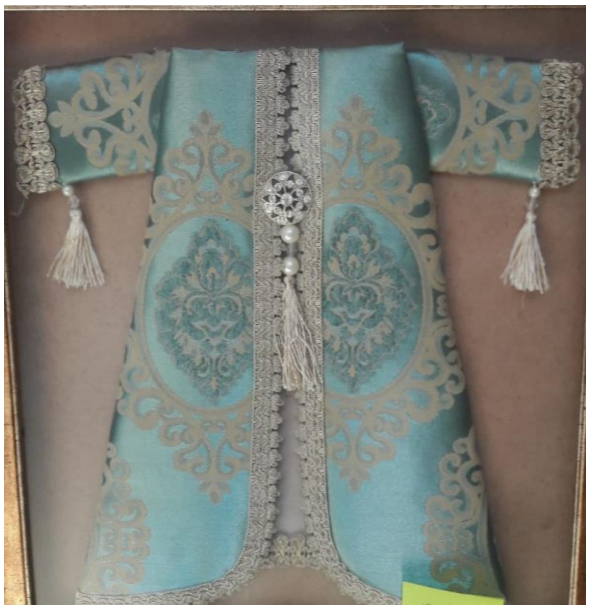
Fotoğraf 53: Yöresel El Sanatları (2)

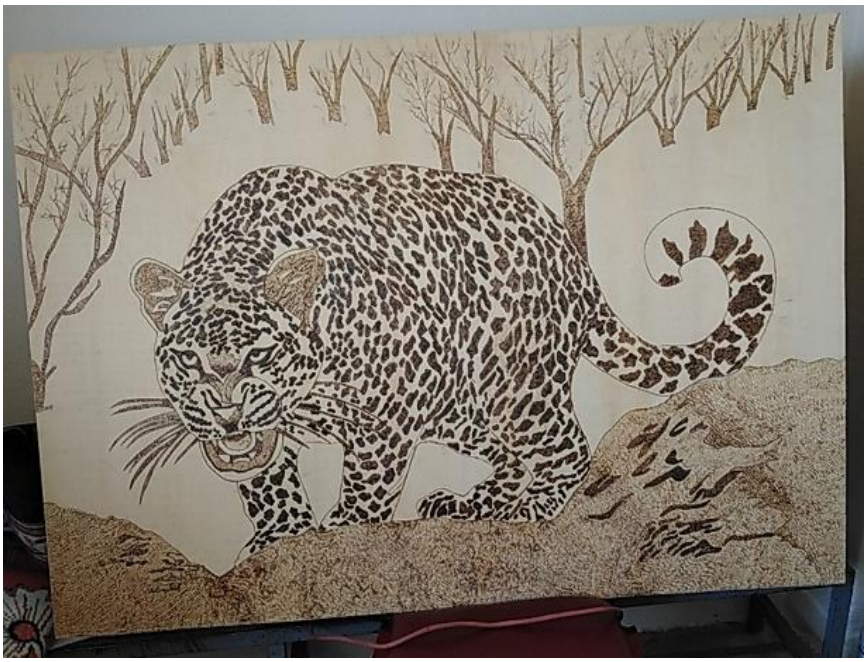
Fotoğraf 54: Yöresel El Sanatları (3)

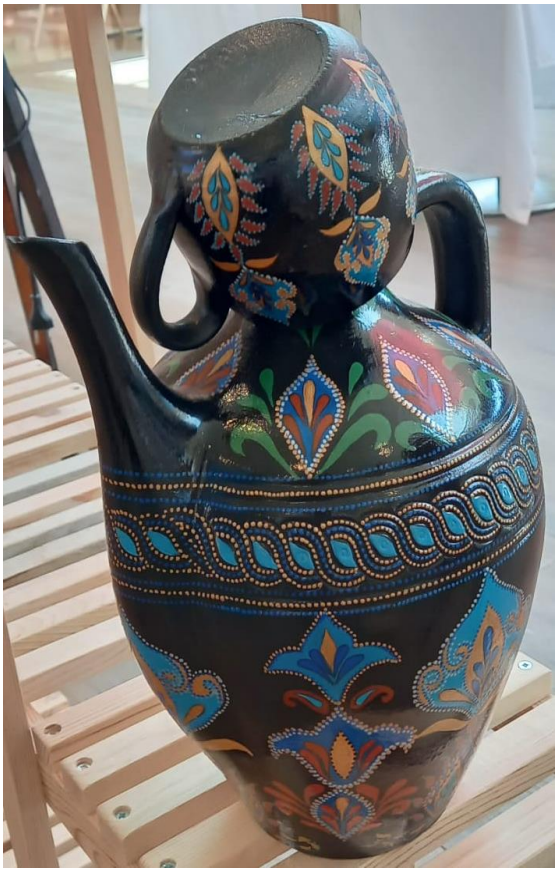
Fotoğraf 55: Yöresel El Sanatları (4)

Fotoğraf 56: Yöresel El Sanatları (5)

Fotoğraf 57: Yöresel El Sanatları (6)

Fotoğraf 58: Yöresel El Sanatları (7)

3.4.2.4. Geleneksel Evler

Her coğrafi bölge farklı malzemelerden yapılmış konutlara sahiptir. Bu yapılar genellikle yörede bulunan malzemelerden yapılmaktadır. Bulunduğu coğrafi şartlara uygun şekilde yapılan konutlar o yörenin kimliğini taşımaktadır. Araştırma sahamız olan Bozova yöresinde de genellikle taş ve betondan evler yapılırken bazı alanlarda ise kerpiçten evler bulunmaktadır. Geleneksel evler olarak başlık verdiğimiz bu bölümde daha çok Bozova yöresinde bulunan yöresel evlerin şekilleri yer almaktadır. Görselde de (Fotoğraf 59) görüldüğü üzere ev geniş bir hole sahip olmakta aynı zamanda yöre halkı tarafından "oda" adıyla anılan meclisleri ifade etmektedir.

Akgün sokakta yer alan doğu-batı doğrultusunda düzgün dikdörtgen planlı ve genellikle tek mekânlı köy odası düz beton tavanla örtülü alandan oluşmaktadır. Yapının inşa tarihini gösteren herhangi bir kitabe yer almamaktadır. Ancak odanın 1868 yılında yapıldığı bilinmektedir. Akgün (Küllur) ailesi kasaba odası olarak bilenen evin genellikle Bozova'ya gelen evsiz konuklara hizmet verilmesi amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Oda içerisinde tava, fincan, ibrik, maşrapa, cezve ve su kapları aynı aile tarafından korunmaktadır (Durukan, 1999, s. 305).

Fotoğraf 59: Geleneksel Tarzda Döşenmiş "Oda" Giriş Kısmı

Fotoğraf 60: Geleneksel Tarzda Döşenmiş "Oda" İç Kısmı

Oda içerisinde kenarda duran ve gelen misafirlerin su ihtiyacını gidermek amacıyla bekletilen geleneksel bir su sebili mevcuttur. Gelen misafirlerin konaklama ve beslenme ihtiyaçları oda sahibi tarafından karşılanmakta ve hiçbir ücret talep edilmemektedir. Geleneksel şark odalarının konukları misafir oldukları süre boyunca istediği kadar kalabilmekte ve dilediği zaman gidebilmektedir.

Fotoğraf 61: "Oda" da Yer Alan Geleneksel Su Sebili

Bozova ilçesinde beton evler yanı sıra kerpiç evler de yer almaktadır. Kerpiçten yapılmasındaki asıl neden ise Bozova'nın yazları sıcak olmasıdır. Kerpiç evler yazın serin, kışın ise sıcak tutma özelliğine sahiptir. Bu geleneksel tipteki evlerin turistlerin dinlenme ve eğlenme ya da yöresel kıyafet ve el sanatlarını satan butik kafe-restoran işletmelerine dönüştürülmesi bu alana gelen turistin ilgisini çekecektir. Bu bağlamda kırsal turizmin geliştirilmesi de sağlanmış olacaktır. Turistlerin kırsal kesimleri tanıma ve farklı tecrübe veya deneyimler kazanmaları bu yolla olanaklı görülmektedir.

3.4.2.5. Geleneksel Kıyafet

Kültür turizmine meraklı olan kültür turistlerinin değişen eğilimleri, turistleri farklı arayışlara yöneltmektedir. Öyle ki farklı ülkelerin ve farklı yaşam biçimlerine sahip insanların yemekleri, kıyafetleri, gelenek ve görenekleri hakkında bilgilerini arttırmak ve kültürel deneyimler kazanma arayışlarına girmektedirler. Elbette ki bu kültürel deneyim ve merak edilen yaşam tarzları içerisinde gidilen yörenin geleneksel kıyafetleri göz ardı edilmemektedir. Böylece turistler gidilen yörenin kıyafetlerini görerek, deneyerek ve hatta satın alarak farklı deneyimlerin kapılarını aralamaktadır (Alaeddinoğlu, 2006, s. 166- 167).

Fotoğraf 62: Geleneksel Kıyafet (1)

Fotoğraf 63: Geleneksel Kıyafet (2)

Fotoğraf 64: Geleneksel Kıyafet (3)

Fotoğraf 65: Geleneksel Kıyafet (4)

Fotoğraf 66: Geleneksel Kıyafet (5)

Kültür turistlerinin yöresel kıyafetlere olan ilgisi, yöredeki hedef ve amaçlarındaki motivasyonu etkilemektedir. Yöresel kıyafetler her yöreye veya bölgeye göre farklılık göstermektedir. Araştırma sahamız olan Bozova'da birçok çekiciliğin yanı sıra kültürel değerlerin varlığı da tuirstlerin ilgi odağı olmasında favori olabilecek zenginliği sunmaktadır. Yukarıdaki görsellerden de görüldüğü üzere genellikle Kürt ve Arap kadınlarının giydiği bu kıyafetler, yöresel adıyla "zubun" turistlerin ilgi alanında yer almaktadır.

3.4.2.6. Geleneksel Müzik

Tarihsel süreç içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılmış ve varlığını sürdürmüş aynı zamanda çok eski bir geçmişi olan, kalıcı ve köklü bir niteliğe sahip müzik kültürleri, bütün dünya kültürleri açısından evrensel bir değere sahiptir. Bu evrensel değere sahip olan müzik kültürü aynı şekilde kültürel miras niteliği taşımaktadır. Öyle

ki bu geleneksel müzik kültürlerinin ortak noktalarının başında eski bir tarihe sahip olmaları gelmektedir. Diğer bir ortak nokta ise bu geleneksel müzik kültürünün toplumun geniş kesimleri tarafından değil de daha çok küçük gruplar tarafından sürdürülüyor olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu müzik kültürünün bugün uluslararası müzik akımlarının ve popüler kültürün etkisiyle kaybolma tehdidi altında olması ve korunması noktasında tedbirlerin alınmasına duyulan gereksinimi öne çıkarmaktadır. Geleneksel müzik kültürünün korunması son derece önem ifade etmektedir (Ege, 2019, s. 232).

Bu bağlamda ele alındığında bir yörede küçük gruplar tarafından sürdürülen geleneksel müzik, hem kültürel miras taşıma konusundaki önemi hem de yöreye gelen yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı olması konusunda önemli bir kültürel turizm alanı olarak öne çıkmaktadır.

Bozova yöresi de işte tam bu noktada geleneksel müziğin önemli durakları arasındadır. Öyle ki uzun yıllar boyunca ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir geleneksel müzik kültürü söz konusudur. Bu müzik kültürü kimi zaman hoyrat[2] kimi zaman gazel şeklinde kendini göstermektedir. Aynı zamanda Bozova yöresinde davul ve zurna çalarak müzisyenlik yapan gruplar da söz konusudur. Tarihi geçmişi uzun yıllara dayanan bu müzisyen grupların Bozova yöre halkı tarafından "Gevende" olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Bu müzisyenler Bozova ve çevresinde düğünlerde davul ve zurna çalarak geçimlerini sağlamaktadır.

Ancak belirtilmelidir ki her ne kadar bu müzisyen grupların varlığı ile Bozova yöresinde geleneksel müzik kültürü kuşaktan kuşağa aktarılsa da yöre halkı "Gevendeler" olarak adlandırdıkları bu müzisyenleri hor görmekte ve ötekileştirmektedir. Bu bağlamda unutulmamalıdır ki uzun yıllar boyunca Bozova'da yaşayan ve yörenin önemli motiflerinden olan bu müzisyenlerin taşıdıkları kültürel miras göz ardı edilmeden hak ettikleri değerin verilmesi sağlanmalıdır.

[2] Hoyrat, Türk Halk Müziği içerisinde yer alan uzun havalar grubuna giren belli bir dizisi ve seyri olan ezgi kalıplarıyla serbest bir şekilde söylenen halk müziği türüne verilen isimdir. Diğer uzun hava çeşitlerine nazaran daha hür, kuvvetli ve sert bir şekilde okunmaktadır (Özbek, 2023).

3.4.2.7. Çarmelik Tarım Müzesi

Kervansaraylar yerleşme içerisinde oldukları zaman kentin tarihsel turizmi içerisinde değerlendirilmektedir. Genellikle kervansaraylara restorasyonla birlikte konaklama, alışveriş gibi işlevler kazandırılmaktadır. Kervansaraylar kuruluş yöreleri ve aralarındaki uzaklık, aynı zamanda taş malzeme açısından coğrafya biliminin alanı içerisine girmektedir. Restorasyonlarla birlikte kervansaraylar çeşitli işlevlerde kullanılarak turizm açısından olumlu bir dönüşüme uğramaktadır (Doğaner, 2013, s. 180- 186).

Çarmelik Han veya Kervansarayı işte tam bu noktada turizme olumlu bir şekilde katılarak Çarmelik Tarım Müzesi'ne dönüştürülmüştür. Bozova ilçesine bağlı Büyükhan mahallesinde yer alan Çarmelik Han/ Kervansarayı, kitabesi olmadığından kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Araştırmacılar tarafından Selçuklu dönemine, 1234-35 yıl öncesine tarihlendiği bilinmektedir. Ancak plan şeması dikkate alındığında Han'ın Selçuklu şehir dışı hanlarından ziyade Suriye çevresindeki 12. ve 13. yüzyıllara ait hanlarla benzerlik gösterdiği belirtilmektedir (Durukan, 1999, s. 318).

Evliya Çelebi'nin eserinde bu kervansaraydan bahsettiği de bilinmektedir. Dolayısıyla bu bilgiler kervansaray ve karşısındaki caminin 17.yy. ortalarında var olduğu kanısını ortaya çıkarmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi' nde Suruç'tan başlayarak batıya doğru ilerlediğinde iki saatte Çarmelik Kalesi'ne ulaştığını belirtmektedir (sanliurfa.bel.tr, 2017). Bu kervansarayın dört hükümdar (Çar[3] Melik) kardeş tarafından yapıldığı için bu ismi aldığı belirtilmektedir. Bu bilgiler kesin olmamakla beraber söylenti şeklindedir (Gezi-yorum.net, 2023).

Araştırmacılara göre, yöre çevresinde kapsamlı bir araştırma sonucunda yapıya ait kitabelerin ve portal parçalarının bulunabileceği kanısı yönündedir. Öyle ki çeşitli araştırmacılar Selçuklu dönemine tarihlenen bu yapının Güneydoğu Anadolu bölgesinde ve daha çok Suriye gelenekleriyle ilişkilendirilmesiyle özel bir konuma sahip olabileceği yönündedir. Bu kapsamda Çarmelik Han veya Kervansarayının

[3] Çar, Farsça'da "dört" sayısını ifade etmektedir (luggat.com, 2023). Bu kelime aynı zamanda Kürtçe'de de "dört" anlamına gelmektedir.

çevredeki han yapılarının muhtemelen en erken tarihlisi olmasından dolayı titiz bir biçimde korunması gerekmektedir (Durukan, 1999, s. 324).

Böylece Çarmelik Han/ Kervansarayı hem titiz bir şekilde korunarak hem de yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı olma noktasında önemli bir potansiyele sahip olmaktadır. Bu kapsamda Han'ın müzeye dönüştürülmesi önemli bir değer kazanması ve korunmasının yolunu açarken Bozova'nın önemli kültür turizmi noktaları arasında yer almasının da önünü açacaktır.

Fotoğraf 67: Çarmelik Han/ Kervansarayı Dışarıdan Görünümü

Kaynak: (Bozova Belediyesi 2020- 2024 Stratejik Plan, 2023, s. 9).

Fotoğraf 68: Çarmelik Han/ Kervansarayı (1)

Kaynak: (bozovahaber.net, 2020)

Fotoğraf 69: Çarmelik Han/ Kervansarayı (2)

Kaynak: (visiturfa.com, 2023)

Bu kapsamda Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından Çarmelik Han Kervansarayı, restore edilerek tarımsal araç-gereçlerin sergilendiği bir tarım müzesine çevrilmiştir. İçerisinde tarihi tarımsal

aletler, tarım yapılırken kullanılan araç-gereçler ve o dönemde yaşayan halk için önem ifade eden eserler yer almaktadır. Köyde yaşayanlardan elde edilen bilgilere göre Büyükhan Çarmelik Cami, Çarmelik Han Kervansarayı ve Müzesi ziyaretçilerini ağırlamaktadır.

Fotoğraf 70: Tarımsal Araç Gereçler (1)

Fotoğraf 71: Tarımsal Araç Gereçler (2)

Fotoğraf 72: Çarmelik Tarım Müzesi (3)

Fotoğraf 73: Çarmelik Tarım Müzesi (4)

Fotoğraf 74: Çarmelik Tarım Müzesi (5)

Fotoğraf 75: Çarmelik Tarım Müzesi (6)

Fotoğraf 76: Çarmelik Tarım Müzesi (7)

3.4.2.8. Atatürk Barajı Şehitler Anıtı

Şanlıurfa Bozova için enerji ve sulamanın yanında turizm açısından da önem ifade eden baraj, önemli bir turizm potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Her yıl yaklaşık 50-60 bin civarı yerli yabancı turistin ziyaret ettiği bir turizm değerini oluşturmaktadır. İçerisinde hem kafe hem restoran barındırmaktadır. Ayrıca Baraj yapımı sırasında iş kazası ile hayatını kaybedenler için yapılan Şehitler Anıtı bulunmaktadır. Hem fotoğraf çekimi hem de özel günler için organize edilebilecek alanların bulunduğu bilinmektedir. Restoran ve kafeleri ile turistik amaçlı seyahat eden acentelere de hizmet sunulmaktadır. Turizm amaçlı şehirler arası tur yolculuğu sırasında geçiş güzergâhında yer aldığı için insanların mola verdiği bir alanı oluşturmaktadır. Bu açıdan hem ilçe hem de ilin ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Konaklama hizmeti yetersiz olmakla beraber biraz ötesinde DSİ tarafından oluşturulan misafirhaneler bulundurmaktadır.

Fotoğraf 77: Atatürk Barajı Şehitler Anıtı (1)

Fotoğraf 78: Atatürk Barajı Şehitler Anıtı (2)

3.4.3. Eğlence ve Dinlenmeye Yönelik Çekicilikler

3.4.3.1. Atatürk Barajı ve Seyir Tepesi

Atatürk Barajı'nın yapılmasındaki ilk çalışmalar 1960 yılında Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından başlatılmaktadır. 1983 yılında barajın gövde inşaatı başlamıştır. 10 Ocak 1991 tarihinde barajda su tutulma işlemine başlanmış ve 1992 yılında elektrik üretimine geçilmiştir. Atatürk Barajı gövde dolgusu bakımından dünya sıralamasında üçüncü, Türkiye'nin ve Avrupa'nın en büyük barajıdır (visiturfa.com, 2023).

Bozova yöresi içerisinde yer alan Atatürk Barajını merak eden ziyaretçiler için hemen yakınında Atatürk Barajı Seyir Tepesi yer almaktadır. Bu alanda turistlere hizmet verebilecek yemek-içme alanları mevcuttur.

Fotoğraf 79: Atatürk Baraj Gölü

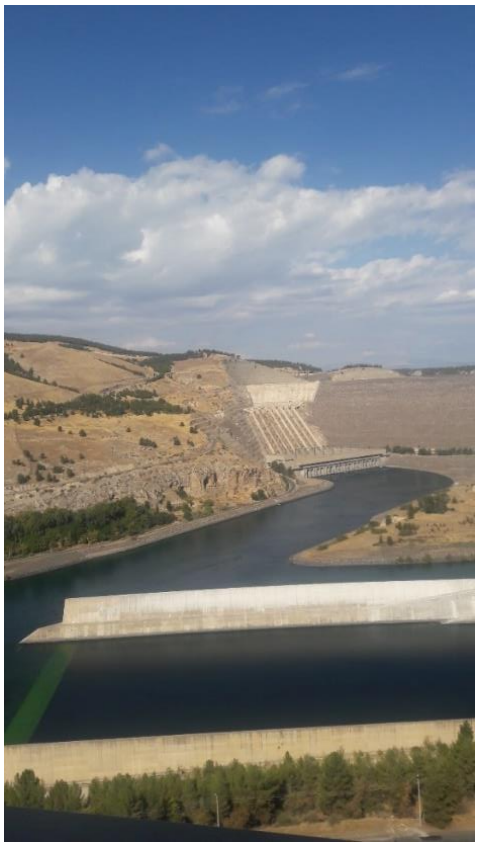

Kaynak: (Bozova Belediyesi 2020- 2024 Stratejik Plan, 2023, s. 8)

Fotoğraf 80: Seyir Tepesinden Farklı Açılar İle Baraj Gölü Manzarası (1)

Fotoğraf 81: Seyir Tepesinden Farklı Açılar İle Baraj Gölü Manzarası (2)

Fotoğraf 82: Atatürk Barajı Seyir Yeri/ Tepesi (1)

Fotoğraf 83: Atatürk Barajı Seyir Yeri/ Tepesi (2)

3.4.3.2. Çatak Sosyal Tesisleri

Açık hava rekreasyonel alanlar genellikle kentsel kısımlardan oluşturulmaya çalışılmış ve insanların yaşadıkları bölgelere yakın alanlar tercih edilmiştir. Bu alanlar insanların çalışmak dışında vakit geçirmek amacıyla yaptıkları tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Genellikle insanların yaşadıkları lokasyona yakın alanlar olmak üzere

kısa süreli dinlenmek, eğlenmek ve iyi vakit geçirmek amacıyla ziyaret ettikleri alanları oluşturmaktadır. İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda bu faaliyetler farklı alanları kapsamakta ve arazi kullanımı da bu arzulara göre şekillenmektedir. Bu faaliyetlerin çeşitlilik göstermesinde ve sayısında artış olmasında sanayileşme ve şehirleşmenin artması etkisi gösterilmektedir. Bu bakımdan rekreasyonel faaliyetlerde coğrafi farklılıklar önem arz etmektedir. Doğal oluşumlar olan şelaleler, ormanlar, mağaralar, kanyon veya plajlar olabildiği gibi şehirde oluşturulmuş açık ve kapalı alanları da insanların talepleri doğrultusunda kapsamaktadır (Özgüç, 2017, s. 4). Bu bakımdan şehirde oluşturulan doğal ve yapay manzaralar rekreasyonel aktivitelerin gerçekleştirildiği, kimi zaman yerel halkın kimi zaman ise yerli ve yabancı ziyaretçilerin tercih ettiği destinasyonlardır.

İlçe merkezine 3 km uzaklıkta yer alan Bozova' ya bağlı Çatak Mahallesinde oluşturulan sosyal yaşam alanı, yaklaşık 600 bin m^2'lik piknik ve mesire alanını oluşturmaktadır. Projenin Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Atatürk Baraj Gölü kıyısında yer alan Çatak mahallesinde turizmi geliştirmeye yönelik ilçe Belediyesi ve Kaymakamlık işbirliği çerçevesinde çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Proje varlığını piknik alanları, spor faaliyet alanları ve çocuk oyun stantları, sosyal yaşam ve yüzme alanları ile son yıllarda eklenen tekne turları ve kano sporu faaliyet alanları şeklinde devam ettirmektedir. Fırat nehrine kıyısı olması bakımından doğal kıyı oluşumları dikkat çekmektedir. Fırat nehri üzerinde kano sporu eğitimleri verilmekte ve bu bakımdan yarışmalara ev sahipliği yapmaktadır. Ek olarak sörf yapılan alanlar ve tekne turları da mevcuttur.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından Bozova ilçesine, Şanlıurfa merkezden başlayıp Bozova Çatak mahallesine kadar olan güzergâhta, sadece hafta sonu belirli saatlerde gidiş-geliş imkânı veren hizmet araçları tahsis edilmiştir. Bu durumla beraber yerel halkın da turizme önem verip katılımını artırarak ekonomideki hareketliliği korumak amaçlanmıştır. Yörede yapılan araştırmalar sonucu elde edilen bilgiler; bu seyahatleri sağlayan ve turizm amacıyla kullanılmak üzere var olan teknelerin kullanımı durdurulmuştur. Sebebi sorulduğunda ise ihale alımlarında yaşanan talep azlığı gösterilmiştir. Hem güvenlik hem ekonomik anlamda atıl bırakıldığı için kullanımı Büyükşehir Belediyesi tarafından durdurulmuştur. Fakat yaz

mevsiminde daha yoğun talep artışı ve buna yönelik faaliyetler olabileceği doğrultusunda yeniden hizmete geçilebileceği bilgisi ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf 84 ve 85'de de görüldüğü üzere Fırat Nehri kıyısında bulunan Çatak sahilleri, kendine has doğa güzellikleri ve mavi yeşilin buluştuğu nokta olan kıyı kumulları ile hem yerli hem yabancı turistlerin tercih ettiği alanlarını oluşturmaktadır. Ulusal ve yerel haber kaynakları ile civarda yaşayan halkla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bilgiler Şanlıurfa'da, Atatürk Baraj Gölü kıyısında yer alan mavi ve yeşilin bir arada canlandığı Çatak sahilleri, Salda Gölü'nü andıran kıyıları nedeniyle *"Güneydoğu'nun Maldivler' i"* olarak nitelendirilmiştir. Yıl içinde yaklaşık 180- 200 bin civarında yerli yabancı turisti ağırlamaktadır. Yakın çevredeki il ve ilçelerin uğrak noktası niteliği göstermektedir. Tesise girişler araç başına alınan ücretler ile Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından belirlenmektedir. İçerisinde konaklama hizmeti sınırlı olup genellikle günübirlik turistik seyahat olarak da adlandırılan piknik amaçlı ziyaret edilen alanları mevcuttur.

Fotoğraf 84: Çatak Sosyal Tesisi

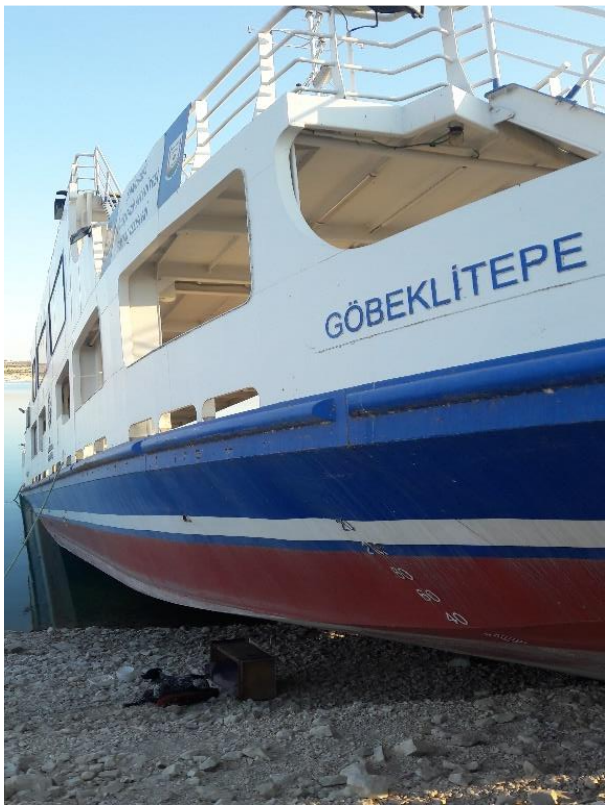
Kaynak: (visiturfa.com, 2023).

Fotoğraf 85: Fırat Nehri Kıyısı Çatak Sahilleri

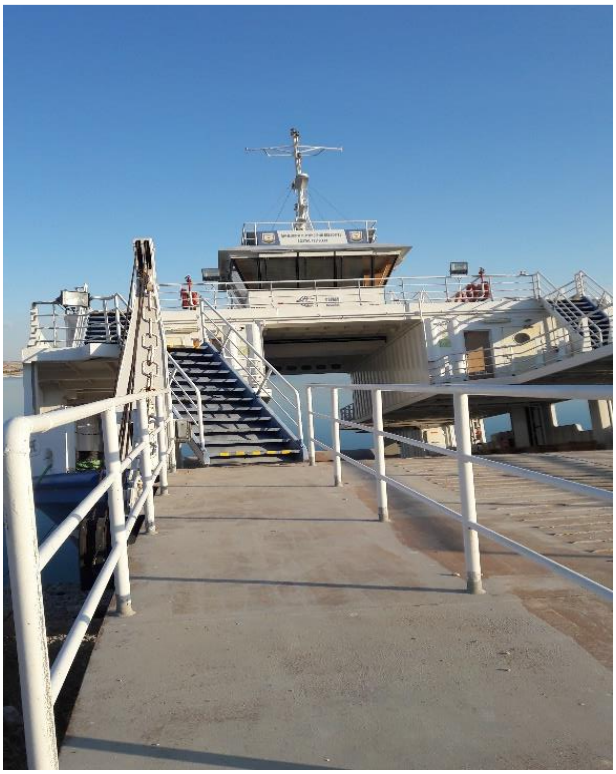

Sosyal Tesis içerisinde piknik alanlarının yanında, yüzme alanları, havuz, sosyal yaşam alanları, tekne turları yer almaktadır. Tekne turları biri özel şirkete bağlı diğeri ise Kaymakamlık bünyesinde oluşturulan turistik faaliyetleri barındırmaktadır. Özel sektöre ait tekne yaklaşık 60-70 kişinin seyahat etmesine imkân verirken Bozova İlçe Kaymakamlığı ve İlçe Belediyesi kontrolünde olan arabalı vapur özelliği de gösteren feribot, yaklaşık 250–300 civarı kişinin turizm faaliyetlerine katılımını sağlanmaktadır (Bozova, 2020). Ulaşım kolaylığı sağlamak açısından avantaj göstermektedir.

Fotoğraf 86: Kullanımı Durdurulmuş Tekneler

Fotoğraf 87: Faaliyete Geçirilmeyi BekleyenTekneler

Fotoğraf 88: Çatak Sosyal Tesisinde Tekne Turları

Fotoğraf 89: Çatak Sosyal Tesisinde Sosyal Faaliyet Alanı (düğün, nişan, kına, nikah vs.)

3.4.3.3. Kano Sporu

Atatürk Baraj Göl'ünde çeşitli su sporları yapılarak Bozova ilçesinin turizm potansiyeli arttırılmaya çalışılmaktadır. Fırat Nehri üzerinde baraj gölünde, yelken, yüzme ve kano gibi birçok su sporu yapılmaktadır (Akbıyık, 2014, s. 62). Aynı zamanda jet ski ve tekne turları yoluyla doğal ve tarihi yerleri gezme fırsatı da sunmaktadır.

Fotoğraf 90: Fırat Nehri Üzerinde Yapılan Kano Sporu

3.5. BOZOVA İLÇESİ'NİN TURİZM ALTYAPISI

Turizm altyapısı, turizm potansiyeli olan tüm bölgeler için destekleyici ve teşvik edici bir özelliği içinde barındırmaktadır. Turizm altyapısı, turizm amacıyla seyahatlerde bulunan ziyaretçilerin gezip görmek için geldikleri alanlardaki birtakım ihtiyaçlarına karşılık vermektedir. Bu bağlamda her ne kadar gezilip görülecek yerler önemli görülse de ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanması için turizm altyapısının oluşması da son derece önem ifade etmektedir. Öyle ki turizm sektörünü beslemek ve kuruluşlarını desteklemek iki tür alt yapı ihtiyacını zorunlu kılar. Bunlardan ilki katı atık, içme suyu, kanalizasyon, yeşil alan ve ulaşım gibi fiziksel altyapıyı oluştururken ikinci ise konaklama, yemek, eğlence, alışveriş, haberleşme, rekreasyon ve sağlık imkanlarını içine alan turizm altyapısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Alaeddinoğlu, 2006, s. 182).

Turizmin doğal, tarihi, kültürel çekicilikleri kadar önemli olan turizm altyapısı, ziyaretçilerin her anlamda ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmalıdır. Bu nedenle hem fiziksel hem de turizm altyapısının en önemli faktörü ulaşım olarak belirlenmektedir. Ulaşım sektörünün turistik faaliyetlerin temelinde ve birçok aşamasında hizmetinin varlığı yadsınamaz. Ulaşım hizmetleri ziyaretçinin kendi hanesinden ayrılmasıyla başlarken hedef ülkeye varıp konaklayacağı yere veya haneye dönüşüne kadar tüm taşımacılık hizmetlerini de kapsamaktadır (Zengin, 2006, s. 34- 35). Turizmin en

önemli altyapı unsurunun ulaştırma olması, turizmi birçok dal ile ilişki kurmaya yöneltmektedir. Bu bağlamda İÇÖZ'ün ele aldığı gibi turizmin birçok sektörle iç içe olduğu gözler önündedir. Öyle ki bunu turizm endüstrisini oluşturan sektörler ve faaliyet dalları olarak sıralama gereği duymaktadır. Bu sıralama Tablo 4'te şu şekilde ele alınmaktadır.

Tablo 4: Turizm Endüstrisini Oluşturan Sektör ve Faaliyet Dalları

Sektör	**Faaliyet Dalları**
Konaklama	Otel, Motel, Tatil Köyü, Pansiyon, Misafirhane, vb.
Ulaştırma ve Sanat Organizasyonu	Hava, Deniz, Kara ve Demir Yolu Ulaşımı
Yeme İçme Hizmetleri	Restoranlar, Barlar, Gazinolar, vb.
Eğlence	Tiyatro, Müze ve Sanat Galerileri, Ulusal Parklar, Eğlence Parkları, Profesyonel Spor Kulüpleri, Marinalar, Hayvanat Bahçeleri, Botanik Bahçeleri
Parakende Ticaret	Hediyelik ve Anı Eşya Satıcıları

Kaynak: Faruk Alaeddinoğlu, *Van İli'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktara Tezi, 2006, s.183.

Turizm altyapısının bu denli önemli oluşu turizm potansiyeline sahip olan tüm yöreler için ayrı bir öneme sahiptir. Bu amaçla Bozova ilçesinin turizm alt yapısı değerlendirildiğinde hangi sektör ve faaliyet dallarının aktif bir rol oynadığını görmek adına bu başlıkta ilçenin ulaşım, konaklama, sağlık ve eğitim gibi alanlarına değinmek anlamlı olacaktır.

3.5.1. Ulaşım

Bir ülke, bölge ya da şehrin turizm kaynakları veya çekicilikleri ancak o alana gelen turistin erişebilirliği ile anlam kazanmaktadır. Ulaşım faktörünün her şeyden önce turizmin gelişmesinde önemli bir etkisi ve tepkisi söz konusudur. Böylelikle ulaşımdaki iyileşmeler turizmi teşvik ederken aynı zamanda turizmin gelişme ve yayılmasına da olanak sunmuştur (Özgüç, 2017, s. 89). Öyle ki yetersiz ulaşım olanakları turizm sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda özellikle turizmin tarihsel geçmişine bakıldığında ulaşımda yaşanan gelişmeler turizmi çok fazla etkilemektedir (Zengin, 2006, s. 35).

Turistlerin gerçekleştirdiği seyahatler mekânsal olarak karşılıklı etkileşimi ve kişinin yaşadığı yerden uzaklaşarak bir yere taşınmasını ifade etmektedir. Bu taşınma

elbette ki ulaşım faktörüyle sağlanırken aynı zamanda ulaşımın turizmin tamamlayıcı unsurları arasında yer almasını olanaklı kılmaktadır. Böylece kitleler halinde taşınan kişilerin varlığı dev yatırımlar ve karmaşık organizasyon şekillerini gerekli kılmaktadır (Özgüç, 2017, s. 89).

Böylelikle ulaşım hizmetlerindeki önem giderek artmakta ve turizm harcamalarına yansımaktadır. Turistlerin gerçekleştirdiği seyahat harcamaları içinde ulaşımın payı yadsınamayacak kadar fazladır. Genellikle turistlere sunulan ulaştırma hizmetleri arasında gemiler, uçaklar, otobüsler, trenler, taksiler, lüks arabalar, tramvaylar, metrolar, faytonlar vb. gibi araçlar kullanılmaktadır. Öyle ki ulaşım hizmetlerinde kullanılan araçlar diğer ülkelere göre fiyat, sürat, güven, kalite ve konfor noktasında daha ileride olmalıdır. Ancak bu şekilde ulaşım ve ulaştırma hizmetlerinin turizm talebine etkileri olumlu bir şekilde cereyan edebilir (Zengin, 2006, s. 35).

Ulaşım hizmetine planlama ışığında bakıldığında çekiciliklerin önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Turizm sektöründe yer alan konaklama ve yiyecek-içecek gibi diğer unsurların yanında katılan ulaşım, bir yöredeki turizm talebinin oluşturulmasında neredeyse birinci koşullar arasında gelmektedir (Alaeddinoğlu, 2006, s. 184).

Bozova ilçesi özelinde ele alındığında ise ulaşım hizmeti çeşitli çekiciliklere erişebilmede önemli unsurlar arasında görülmektedir. Ancak Bozova ilçesinin lokasyonu değerlendirildiğinde ilçeye yalnızca karayolu ile ulaşım sağlanmaktadır. Fırat Nehrine yakın olması her ne kadar göl, akarsu ulaşımı için bir alternatif olarak görülse de akarsuyun düzensiz rejimi henüz bu ulaşım olanaklarına yabancı bakılması, alternatiflerin sınırlılığını öne çıkarmaktadır. Yine de henüz Bozova ilçesinin karayolundan başka ulaşım olanağı oluşunun önüne engel değildir.

3.5.2. Konaklama Hizmeti

Konaklama, turizm çekiciliklerini meydana getiren işletmeler grubu içerisinde yer almaktadır. Bu grup konaklama hizmeti sunan işletmelerin ziyaretçilerin gecelemelerinin yanı sıra yiyecek-içecek ve kısmen de olsa eğlence ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmaktadır. Konaklama işletmeleri içerisinde en önemli grubu elbette ki oteller oluşturmaktadır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 80).

Ancak çalışma alanımız olan Bozova yöresi kapsamında yalnızca bir otel yer alırken bu otel henüz ziyaretçilerin gecelemelerine açılmamıştır. Ay otel veya Ay dinlenme tesisi olarak bilinen tesis hâlihazırda yolculuk yapan kişilerin ve yük taşıyan kamyon ve tır şoförü olanların hizmetine sunulmaktadır. Bir başka konaklama hizmeti ise ilçe merkezinde yer alan İnceler Pansiyon'dur. Pansiyon yanı sıra Atatürk Barajı Lojmanları olarak bilinen Atatürk HES İşletme Müdürlüğü Misafirhanesi bulunmaktadır. Bir başka konaklama hizmeti ise kamp ve kamping alanlarından sağlanmaktadır. Aynı şekilde bir başka işletme ise Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan Bungalov evler üzerinden ziyaretçilere konaklama hizmeti sunmaktadır.

Bu kapsamda belirtilmelidir ki konaklama hizmeti bakımından henüz aktif olmayan bir otel ama bir kısmı tesis olarak kullanılan Ay dinlenme tesisi, bir pansiyon, iki ve geniş bir alanı kaplayan kamp ve kamping alanı, on bir adet ise bungalov ev bulunmaktadır. Elbette ki bu Bozova yöresi için yeterli bir konaklama hizmeti sunmamaktadır.

3.5.2.1. Otel ve Tesisler

Otellerin temelde en önemli fonksiyonları bölge veya yöreye gelen ziyaretçilerin geceleme ihtiyaçlarını karşılamak ve aynı zamanda bu hizmetin yanında yeme-içme, spor, eğlence ihtiyaçları için tamamlayıcı ve yardımcı birimleri içerisinde barındıran tesisleri oluşturmaktadır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 80).

Araştırma alanımızda ilçe genelinde turizme hizmet verecek kadar gerekli donanım ve hizmet kalitesine sahip konaklama işletmesi yeterli sayıda bulunmamaktadır. Daha çok şehir merkezinde bulunan otel, pansiyon ve tesislerin ilçe merkezinde bulunmaması turistler için düşünülmediğinden bugün fiziki olarak neredeyse bir elin dört parmağını geçmeyecek kadar sınırlı olmaktadır. Dolayısıyla modern anlamda turistlerin tam anlamıyla hizmet alabilecekleri tesisler bulunmamaktadır. Ancak son yıllarda Bozova ilçesine bağlı Yaslıca mahallesinde Ay Dinlenme Tesisi (Fotoğraf 91) adında işletme kurulmuştur.

Fotoğraf 91: Yaslıca Mahallesi Ay Dinlenme Tesisi

Bunun dışında ilçeye en yakın konaklama tesisi olarak Yaslıca mahallesinde yer alan, otel niteliği gösteren ve içerisinde çeşitli sosyal faaliyet alanları bulunduran Ay Otel, ilçe merkezine 12 km uzaklıkta yer almaktadır. Restoran ve Kafe özelliğinin yanında insanların özel günlerinde (kına, düğün, vs.) düzenleyebileceği sosyal faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla kurulan düğün salonu yer almaktadır.

Otelin üst katları konaklama için zemin katı iki bölmeye ayrılarak bir tarafı lokanta diğer tarafı ise düğün salonu olarak kullanılmaktadır. Bu otel kamu kurumlarına ait olmayıp özel sektör tarafından işletilmektedir. Otel sahiplerinden alınan diğer bilgilere göre otel şimdilik sadece ulaşım güzergâhını kullanan araç sahiplerini ağırlamaktadır, daha sonra revize edilerek halkın hizmetine sunulacaktır. Yakın çevreden insanların düğün, nişan, sünnet, mevlut vb. özel merasimlerinde kullanılmaktadır.

Tesislerdeki hizmet kalitesi ve donanım, turistler açısında önem ifade etmektedir, konaklama tesisi seçimlerinde etkili olmaktadır fakat bu alan turistlere bu imkânı verememektedir. Bu bilgilere ek olarak Yaylak mahallesinde pasif durumda olan Baziki Otel' in varlığından söz etmek gerekir. Yapılan araştırmalar sonucu bahsedilen alana gidilmiş ve otelin terkedilmiş vaziyette olduğu görülmüştür.

3.5.2.2. Pansiyon ve Lojmanlar

Konaklama hizmeti olarak planlanan ve inşa edilen genellikle yönetimi basit, müşterilerin kendi yemeklerini bizzat hazırlayabilme imkânı sunan ve Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği kapsamında en az beş odalı tesisleri içermektedir (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 84).

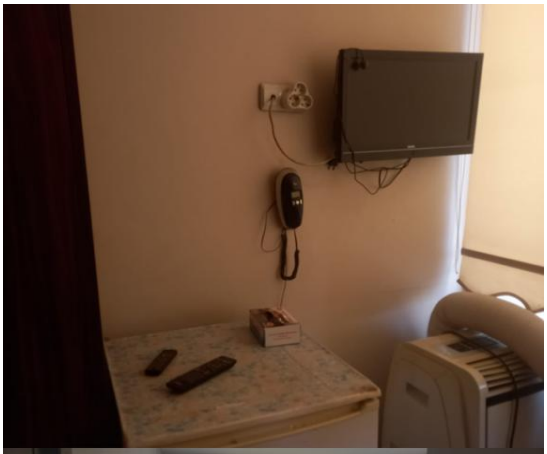
İlçe içerisinde yapılan görüşmeler ve gözlemler neticesinde, İnceler Pansiyon olarak adlandırılan otel niteliği gösteren bir bina bulunmaktadır.

Fotoğraf 92: İnceler Pansiyon (1)

Fotoğraf 93: İnceler Pansiyon (2)

Fotoğraf 94: Atatürk HES İşletme Müdürlüğü Misafirhanesi (Atatürk Barajı Lojmanları) (1)

Fotoğraf 95: Atatürk HES İşletme Müdürlüğü Misafirhanesi (Atatürk Barajı Lojmanları) (2)

Fotoğraf 96: Atatürk HES İşletme Müdürlüğü Misafirhanesi (Atatürk Barajı Lojmanları) (3)

Kaynak: (dsimisafirhanesi.com, 2023)

Bozova ilçesine 26 km uzaklıkta yer alan Atatürk Barajı yapımı inşasında işçilerin barınması amacıyla DSİ tarafından yapılan lojmanların varlığını belirtmek gerekmektedir. Bu alanlar günümüzde misafirhane olarak kullanılmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak Bozova ilçesinde konaklama tesislerinin yetersiz olmasında birçok faktör etkili olmaktadır. Bunlar arasında ilçeye, turizm amacıyla gelenlerin, genellikle günübirlik seyahatler tercih etmesi etkili olmaktadır. Hafta sonunu değerlendirmek amacıyla turizm alanlarını kullanan halk, akşam evine geri dönmektedir. Bu nedenle yapılan turizm faaliyetlerinde konaklamaya talep olmadığından bu hizmete de gerek duyulmamaktadır. Fakat turisti bu alanlarda tutmak için harcanmayan çaba, arz-taleple karşılıklı etkileşim sonucu ilçeye getiri sağlamamaktadır. Dolayısıyla turizm faaliyetlerini kısa tutmakta ve özellikle konaklama tesisi konusunda yetersiz turizm hizmetinden dolayı ekonomik anlamda ilçeyi olumsuz etkilemektedir.

3.5.2.3. Kamplar ve Kamping Alanları

Kamping alanları karayolları güzergâhları ve yakın çevresinde yer alan kent girişlerinde, deniz, dağ, göl gibi doğal güzelliklerin bulunduğu yerlerde kurulan ve çoğu zaman turistlerin kendi imkânlarıyla yeme-içme, geceleme, eğlenme, dinlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılayan aynı zamanda Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği kapsamında en az on üniteli tesisleri kapsamaktadır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2020, s. 84).

Kamp ve kamping alanları ilçe turizmine önemli katkılar sağlayabilmektedir. Özellikle kampların büyük bir kısmı kamu kuruluşlarına aittir. Şayet Kamp ve kamping alanlarının özelleşmesi ve yeniden düzenlenmesi yapılırsa önemli birer konaklama tesisi olarak faaliyet göstererek ön plana çıkabilir. Bozova ilçesinin önemli kamp ve kamping alanları arasında Fırat Nehri Kamp ve Kamping Alanları (Fotoğraf 97) ve Atatürk Barajı Kamp ve Kamping Alanları (Fotoğraf 98) yer almaktadır. Bu alanlarda karavan ve çadır kampı yapılmaktadır.

Fotoğraf 97: Fırat Nehri Kamp ve Kamping Alanları

Kaynak: (kampyeri, 2021)

Fırat Nehri'ne çok yakın alanda bulunan düz bölgeler kamp yapmak için uygun zeminlere sahiptir. Ancak Fırat Nehri kıyısında ulaşımın zorluğu kamp yapılmasını engelleyebilmektedir. Bu nedenle kampseverlerin daha çok mesire alanlarını tercih ettiği bilinmektedir (kampyeri, 2021).

Fotoğraf 98: Atatürk Barajı Kamp ve Kamping Alanı

Kaynak: (Bozova Belediyesi 2020- 2024 Stratejik Plan, 2023, s. 8).

Şanlıurfa- Adıyaman illeri arasında yer alan Atatürk Barajı kıyısı kamp yapmak için uygun alanlara sahiptir. Atatürk Barajı'nın kıyı kesimleri ve barajı gören tepeleri kamp alanları olarak görülmektedir. Doğa ve insan ilişkisinin ön planda olduğu kamp alanları doğa ile iç içe bir kamp imkanı sunmaktadır. Ancak belirtilmelidir ki Atatürk Barajı çevresinde elektrik, yemek, ve bazı ihtiyaçların karşılanması konusunda sıkıntılar da yaşanabilmektedir (kampyeri, 2021).

3.5.2.4. Bungalov Evleri

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Bozova ilçesi Çatak Sosyal Tesisinde bulunan Bungalov Evler, İslam İşbirliği Teşkilatı tarafından "2023 İslam Dünyası Turizm Başkenti" seçilen Şanlıurfa ilinin turizm alanında yaptığı çalışmaların bir örneği olarak görülmektedir. Atatürk Barajı göl kıyısında yer alan Bozova ilçesinde yerli ve yabancı turistlerin konaklama ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan 11 adet Bungalov Ev bulunmaktadır (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022).

Fotoğraf 99: Şanlıurfa Bozova İlçesi Bungalov Evleri [4]

Kaynak: (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022)

[4] Araştırmacı tarafından elde edilen görsellerin internet sitesinden alınmasındaki asıl neden; 6 Şubat 2023 tarihinde Doğu Anadolu Fay Hattında meydana gelen hareketlilikten kaynaklı 10 ili de içine alan 'Büyük Deprem'in yaşanmasından dolayı Bungalov evlerin o tarihten itibaren depremzede vatandaşların hizmetine sunulmasından kaynaklanmaktadır.

Fotoğraf 100: Şanlıurfa Bozova İlçesi Bungalov Evleri

Kaynak: (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Turizmin yeni gözde mekânları arasında sayılan Bozova ilçesinde yapılan Bungalov evlerin yerli ve yabancı turistlere yaz ve kış aylarında hizmet vermesi beklenmektedir. Böylelikle bu konaklama alanlarının turizme önemli derecede katkı sağlaması beklenmektedir. Bozova ilçesinin turizme dayalı olarak ekonomiyi güçlendirme, aynı zamanda ilçeye gelen yerli ve yabancı turistlerin konforlu alanlarda vakit geçirmelerini sağlamak için Bungalov evler hâlihazırda hizmet vermektedir. Bozova ilçesinde yer alan Çatak Sosyal Tesisleri içerisinde bulunan Bungalov evler, 3 bin 400 m² alanda inşa edilmekte olup 11 adet Bungalov ev 27 m²den oluşmaktadır. Bungalov evler içerisinde yatak odası, salon, banyo, wc, veranda ve barbekü alanları yer almaktadır (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022).

Fotoğraf 101: Bungalov Evler Dıştan Görünüm (1)

Kaynak: (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Fotoğraf 102: Bungalov Evler Dıştan Görünüm (2)

Kaynak: (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Fotoğraf 103: Bungalov Evler Gece Görünüm (3)

Kaynak: (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Fotoğraf 104: Bungalov Evler İçten Görünüm (1)

Kaynak: (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Fotoğraf 103: Bungalov Evler İçten Görünüm (2)

Kaynak: (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Yerli ve yabancı turistlerin konaklama ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan bu hizmetin Bozova ilçesinin turizm ekonomisine önemli bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Ancak her ne kadar konaklama hizmetindeki eksiklikler tamamlanmak istenilse de Bungalov Evler yeterli kapasiteye sahip değildir. Hem adet miktarı hem de ulaşım konusunda yaşanabilecek sorunlar turistlerin ziyaretlerini zorlaştırmaktadır.

3.5.3. Sağlık

Türkiye genel sağlık harcamalarının oldukça düşük olduğu Bozova ilçesinde 1 devlet hastanesi (Bozova Mehmet- Enver Yıldırım Devlet Hastanesi), 8 tane Bozova Aile Sağlığı Merkezi (Bozova 1 nolu ASM, Bozova Büyükhan ASM, Bozova Deliler ASM, Bozova Şanlıavşar ASM, Bozova Yaylak ASM, Bozova Sığırcık ASM, Bozova Koçhisar ASM) yer almaktadır (Bozova İlçe Sağlık Müdürlüğü, 2022). Aynı zamanda Bozova Göçmen Sağlığı Merkezi, 1 özel hastane (Özel Osmangazi Vefa Dâhiliye Dal Merkezi) bulunmaktadır.

Fotoğraf 106: Bozova Sağlık Birimleri

Tablo 5: Bozova İlçesinde Yer Alan Kamu ve Özel Hastaneleri

	Kamu	**Özel**
Hastane Adı	Bozova Mehmet- Enver Yıldırım Devlet Hastenesi	Özel Osmangazi Vefa Dahiliye Dal Merkezi
Yatak Sayısı	65	3

Bu birimlerin etki ve kalitesine bakıldığında Bozova'yı ziyarete gelen turistlere hizmet verme konusunda oldukça geridedirler. Bu kanıya varmamızdaki asıl neden diğer çevre ilçelerle kıyaslandığında Bozova yöresinin bu hizmetlerden yeterli oranda faydalanmadığı konusundadır. Öyle ki nitelikli ve etkin bir sağlık hizmeti hem yöre halkı için hem de yöreyi ziyaret eden turistler için oldukça önemlidir.

3.5.4. Eğitim

Bozova halkına uygulanan anket çerçevesinde eğitim oranları hakkında az da olsa bir bilgi sahibi olunduğundan bu başlık altında yörenin eğitim ve öğretim olanakları, okullaşma durumu ve personel durumu hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Çünkü turizmin gelişmesinde ve etkin bir şekilde kullanılmasında turizm meslek liseleri, yüksekokulları, üniversitedeki bölümler kalıcı ve sürdürülebilir turizm bilincinin gelişmesi için gereklidir. Çünkü özellikle Bozova yöresinde halkın turizm bilinci gelişmemiştir. Bu bilinç eğitim seminerleriyle desteklenmediği veya tam anlamıyla bu alanlarda çalışmalar yapılmadığı sürece etkili bir turizm bilincine sahip olunmasında engel teşkil edecektir. Bozova yöresinde turizm gelişiminin seyrinin doğru bir şekilde uygulanması ve anlamlandırılması için eğitim yani okullaşma durumu son derece önem ifade etmektedir.

Bu bağlamda Bozova yöresinde 3 anaokul (Bozova Anaokulu, Mustafa Gül Anaokulu, Yaylak Anaokulu), 51 ilkokul, 25 ortaokul mevcuttur. 8 ortaöğretim (lise) okulu ve 1 tane Bozova Özel Eğitim Anaokulu eğitim faaliyeti yürütmektedir. MEB'e bağlı olarak aynı zamanda Bozova Halk Eğitim Merkezi'nde de eğitim faaliyetleri yürütülmektedir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2023).

Bu okullardaki toplam öğrenci sayısı 6.354 iken derslik sayısı 447'dir. Bu oran gösteriyor ki derslik sayısında beklenenin altında bir sayı bulunmaktadır. Personel durumuna baktığımızda 1099 öğretmen görev yapmaktadır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2023). Açıkçası bu sayı yeterli görünmemektedir. Çünkü kimi okullarda 320 öğrenciye 18 öğretmen eğitim verirken kimi zaman bu rakam 681 öğrenciye 45 öğretmenin düştüğü yönündedir. Bu kapsamda normal bir eğitim sürecinin işleyebilmesi için öğretmen sayısında artışa gidilmelidir. Ancak bu şekilde anaokul, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimde okuyan çocukların eğitim ihtiyaçları karşılanabilir. Bir başka mesele ise çoğu köy okulunun halen odun sobası kullanılarak ısınma ihtiyacını gidermeye çalıştığı yönündedir. Eğitim koşulları olanaklı hale getirilmedikçe genç nesillerden sağlıklı ve makul bireyler gibi davranmalarını beklemek pek de yerinde görünmemektedir. Bilinçli toplumun yegâne unsuru sağlıklı bir eğitim ortamı ve olanağına bağlanmaktadır.

Üniversite düzeyinde ise Harran Üniversitesi' ne bağlı 1 yüksekokul (Bozova Meslek Yüksekokulu) bulunmaktadır. Bu yüksekokul bünyesinde 3'ü pasif 3'ü aktif olmak üzere toplamda 6 önlisans bölümü yer almaktadır. Bu bölümler arasında (pasif olanlar) Su Ürünleri, Bankacılık ve Sigortacılık, Çevre Temizliği ve Denetimi yer alırken (aktif olanlar) Çevre Kirlenme ve Kontrol, Muhasebe, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümleri yer almaktadır (bozova.harran.edu.tr, 2023).

Fotoğraf 107: Harran Üniversitesi Bozova Meslek Yüksekokulu

Kaynak: (bozova.harran.edu.tr, 2023)

Fotoğraf 108: Harran Üniversitesi Bozova Meslek Yüksekokulu

Kaynak: (bozova.harran.edu.tr, 2023)

Bozova ilçesinde ekonomik anlamda gelir kapısından biri olan turizm, balıkçılık sektörüyle ayrı bir anlam kazanmaktaydı. Ancak balıkçılık sektörü tam anlamıyla profesyonel bir şekilde yapılmamaktadır. Su Ürünleri bölümünün pasif hale gelmesiyle birlikte ayrıca bir bilgi eksikliğinin önü açılmış olmaktadır. Bu kapsamda bu alanda sıklıkla rastlanan alabalık türünün profesyoneller elinde değer kazanmasının önüne geçilmiştir. Kalifiye eleman açığı son derece önemli bir sorunun başlığı haline gelmektedir. Bu kapsamda turizme yönelik meslek yüksekokulları bölümü yanında ortaöğretim düzeyinde turizm liselerinin önü açılarak destek sağlanmalıdır. Yöredeki turizm sektörünün olumlu bir şekilde etkilenmesi ve değerlendirilmesi için bu amaçla çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOYUTLARI, ETKİLERİ VE ALGILANMASI BAKIMINDAN BOZOVA TURİZMİ

4.1. BOZOVA İLÇESİ GELEN TURİST SAYISI VE TURİST ÖZELLİKLERİ

Destinasyonun turizmde başarılı veya başarısız olduğunun en temel unsurlarından biri, o turizm yöresini ziyaret eden turist sayısı ile doğru orantılı olmasına bağlanmaktadır (Alaeddinoğlu, 2006, s. 210). Şanlıurfa ili için başarılı bir turizm bölgesi demek oldukça yerinde olacaktır.

Tablo 6: 2007- 2023 Yılları Arası Şanlıurfa İli Geceleme Sayıları ve Gelen Turist Sayısı

2007- 2023 Yılları Arası Şanlıurfa İli Geceleme Sayıları				Gelen Turist Sayısı		
Yılı	Yerli Turist	Yabancı Turist	Toplam	Yerli Turist	Yabancı Turist	Toplam
2007	134.688	11.433	146.121			
2008	329.038	44.868	373.906			
2009	345.317	41.710	387.027			
2010	397.283	31.700	428.983			
2011	420.493	36.646	456.848			
2012	459.493	34.997	494.490			
2013	565.210	62.347	627.557			
2014	736.834	69.302	806.136			
2015	623.638	52.375	676.013			
2016	646.502	44.296	690.798			
2017	760.948	45.417	806.365			
2018	976.694	33.385	1.010.079	559.792	19.559	579.351
2019	1.020.289	39.561	1.059.850	579.017	21.897	600.914
2020	508.234	33.409	541.643	296.812	11.503	308.315
2021	699.005	38.071	737.076	466.989	24.138	491.127
2022	944.839	55.201	1.000.040	578.125	33.863	611.988

2023-Mart Ayı İtibariyle	155.779		161.513	83.010	3.191	86.201

Kaynak: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

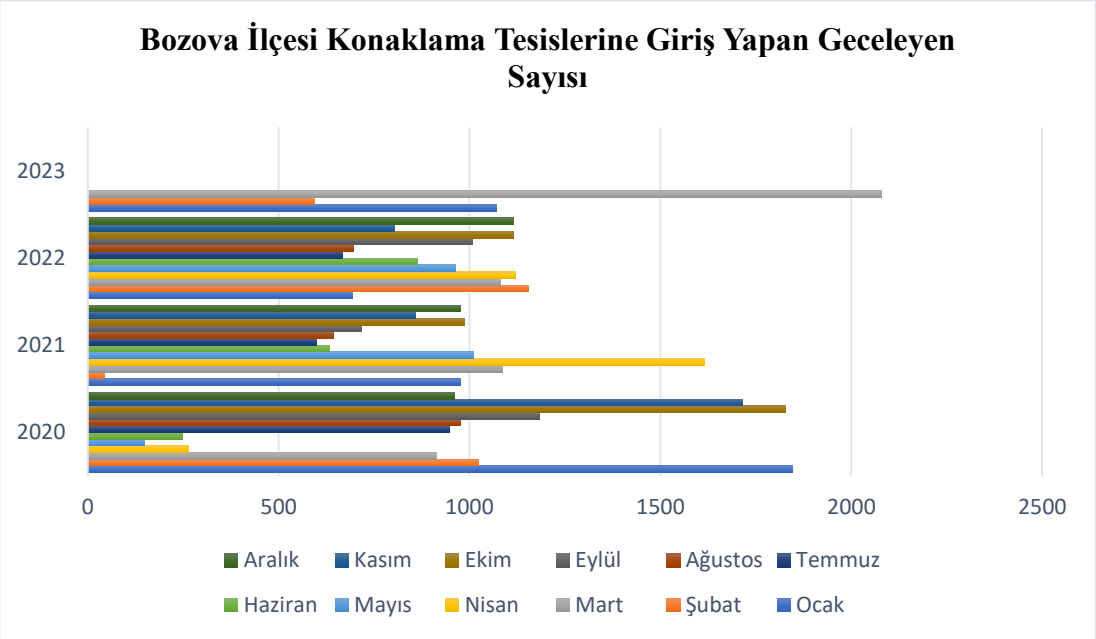
Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından elde edilen veriler ışığında oluşturan tabloda 2007 ve 2023 yılları arasında Şanlıurfa merkez ve ilçelere gelen yerli ve yabancı turistlerin sayıları yer almaktadır. Şanlıurfa merkez ve ilçelere gelen turist sayısında düzenli bir artış görülmektedir. Dönem dönem azalmalar görülmesinde ise birçok sosyal sorunların varlığı etkili olmaktadır. Öyle ki dünya genelinde etki eden Covid-19 küresel salgınının baş göstermesi elbette ki turizm sektörünü de derinden etkilemiştir. Bu bağlamda yaşanan dünya çapındaki küresel salgının yanı sıra güvenlik sorunları, doğal afetlerin varlığı da turist sayısında azalmada etkili olmaktadır. Son yıllarda ise zaman içerisinde yerli ve yabancı turist sayısındaki artış çeşitli turizm odaklı planların ve politikaların varlığının desteklenmesine bağlanmaktadır.

Alan çalışmasını ilgilendiren Bozova ilçesi için başarılı bir turizm bölgesi demek oldukça zordur. Zira bölgede var olan turistik alanların henüz keşfedilmeye kapalı olması turist sayısında ve turizmden elde edilen gelirden payını almasına mani görünmektedir. Oysa mevcut turist pazarına bakıldığında Şanlıurfa ili kapsamında gezilip görülen Harran, Halfeti örnekleri yanında azımsanmayacak kadar doğal ve tarihi özellikleriyle varlığını sürdüren Bozova ilçesinin, turist sayısının bu sayılan ilçelere göre geride kaldığı bilinmektedir.

Yıllara göre Bozova ilçesine gelen turist sayısı incelendiğinde özellikle yabancı turist sayısı neredeyse sıfırdır. Her ne kadar yabancı turist sayısı sıfır olarak kabul edilse de geçmiş yıllar içinde İngiliz bir turist karavanıyla seyahat ederken Fırat Nehri Kamp ve Kamping Alanında kamp deneyimi yaşamıştır. Ancak ilçeye yapılan bu denli girişler ne yazık ki kayıt altında tutulmamaktadır. Bir başka meselede ise Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından sahada elde edilen veriler ışığında, Bozova ilçesine gelen turist sayısı 182 bin civarında olarak tespit edilmektedir. Ancak belirtilmelidir ki bu sayı yalnızca yerli turistler için hesaplanmıştır. Sahadan elde edilen bu turist sayısının ise Çatak Sosyal Tesislerinde araç girişi için kesilen biletlerin hesaplanması ile tahmin edilmektedir. Elbette ki bu sayı hâlihazırda Bozova ilçesi turist sayısının tamamını karşılamamaktadır.

Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından elde edilen veriler ışığında oluşturan grafikte Bozova ilçesine gelen yerli turistlerin sayıları yer almaktadır.

Şekil 2: Bozova İlçesi Konaklama Tesislerine Giriş Yapan Geceleyen Sayısı

Bozova ilçesi turist sayısında yeterli veriye ulaşılamamasındaki diğer nedenlerden biri de elde edilen verilerin araştırmacı tarafından yetkili birimlerce erişilebilirliğinin önüne geçilmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Bozova ilçesi önemli turistik alanlar barındırmasına rağmen bu alanda bir düzenleme eksikliğinden kaynaklı olarak verilerin şeffaf bir şekilde ele alınması engelidir.

4.2. BOZOVA İLÇESİ TURİZMİNİN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ

Bozova'da Turizmin Güçlü Yönleri

- Zengin doğal, tarihi, kültürel değerler ve çeşitli rekreasyon bölgeleri
- Elverişli iklim koşulları
- Binlerce yıllık tarihi geçmişe sahip Şanlıurfa'ya yakınlık
- Haberleşme ve ulaşım olmak üzere alt yapı sistemlerinde görülen iyileşmeler
- Sosyo-kültürel ve insan ilişkileri açısından çeşitliliğe sahip olması
- Konuksever insan dokusu
- Harran Üniversitesi Bozova Meslek Yüksekokulu' nun varlığı ve sağladığı eğitim olanakları

- Bozova Meslek Yüksekokulu bünyesinde balıkçılığın gelişimine destek sağlanması
- Zengin mutfağı
- Yöreye özgü el sanatları, geleneksel kıyafetler
- Henüz doğal ve arkeolojik açıdan keşfedilmemiş alanlarının varlığı
- Kültür turizm başta olmak üzere gelişmekte olan alternatif turizm çeşitliliği

Bozova'da Turizmin Zayıf Yönleri

- Komşu ülkelerdeki savaş ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle yoğun göç ve göçmen nüfusu
- Dini mekân ve tarihi alanların bakımsızlığı ve yıkılmaya terk edilmiş olmaları
- Turizm bilincinin oluşmamış olması
- Özel ve kamu kurum ve kuruluşları arasında turizme yönelik koordinenin olmaması ve beklentilere cevap verecek bir yapılanmanın söz konusu olmaması
- Yöre halkının eğitim seviyesinin düşüklüğü
- Turizme ilişkin eğitilmiş iş gücünün yetersizliği
- Temel altyapı problemleri
- İlçede eğitim ve sağlık gibi hizmet sektörlerindeki eksiklik ve kalite düşüklüğü
- Temel çekiciliklerin başında olan doğal ve tarihi alanların korunmaması
- Özellikle ilçenin doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerinin görmezden gelinmesi
- Turizm değerlerinin tanıtım ve pazarlanmasına yönelik herhangi bir çabanın olmaması
- Turizm değerlerinde yapılanmanın eksikliği
- Turizm işletmelerindeki eksiklik ve kalite düşüklüğü
- Eğlence imkânlarının yetersiz olması hatta sıfıra yakın olması
- Doğal, tarihi ve kültürel envanterin tam olarak çıkarılmamış olması
- İlçe genelinde turizm çekiciliklerinin yerlerini ve ulaşım olanaklarını gösteren ayrıntılı haritaların hazırlanmamış olması
- İlçe geneline gerekli belediyecilik hizmetlerinin sunulmaması şeklinde özetlenebilir.

Bu bağlamda belirtilmelidir ki Şanlıurfa Bozova ilçesinin bugüne ve geleceğine planlı yaklaşmak ve azami ölçüde güçlü yanlarını destekleyerek zayıf yönlerini minimize etmek ilçe turizmi, ekonomisi ve sosyal alanların varlığı için gerekli görülmektedir.

4.3. BOZOVA HALKINA UYGULANAN ANKETİN GEREKÇESİ VE AMACI

Bir destinasyon olarak Bozova'nın turizme ne ölçüde açık ve hazır olduğu konusu şüphesiz ki son derece önemli görülmektedir. Zira turizm, çeşitli etkileri içinde barındıran bir olgudur. Bu etkiler kimi zaman sosyo-kültürel etkileri içinde tutarken kimi zamanda ekonomik ve çevresel etkilere sahip olabilmektedir. Bu çok boyutlu ve dinamik yapı turistlerin yöre halkıyla olan ilişkileriyle de yakından ilişkilidir. Öyle ki turizmin olumlu etkilerini arttırmak ve üst seviyelere çıkarmak, olumsuz etkilerini azaltmak ve sınırlandırmak için yöre halkını turizmi geliştirme planlamasına dâhil etmek, yapılması gereken en önemli durumlar arasında görülmektedir.

Yöre halkının bu sürece dâhil edilmesi, görüş, düşünce ve fikirlerinin alınması turizm gelişmesine yönelik teşviklerin ve yatırımların önemli dayanağını oluşturmaktadır. Turizmin sürdürülebilir bir olgu olarak değerlendirilmesi her açıdan planlama ve gelişme şekli, konumu, ölçeği kapsamlı bir şekilde yöre halkının kabulüne sunulması ve anlam kazanması, turizm alanında yapılabilecek ihtiyaç ve isteklerin doğrudan doğruya amacına uygun bir şekilde işlemesine olanak sağlayacaktır. Bu kapsamda turizme yönelik yapılan araştırma ve çalışmalarda planlama yapılırken yörede yaşayan halkın görüşü son derece önem ifade etmektedir (Alaeddinoğlu, 2006, s. 220).

Bu bağlamda araştırma alanımız olan Bozova ilçesinin çeşitli sosyal değerler çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Bu sosyal değerler kimi zaman yöre halkının eğitim durumu olarak karşımıza çıkarken kimi zaman da yöreye gelen turist davranışlarındaki farklılıklarla çıkabilmektedir. Bu kapsamda Bozova ilçesinin eğitim noktasında yeterince geliştiğini söylemek oldukça güçtür. Bu durum yöre insanının kendinden daha eğitimli olarak görülen yabancı grupların olumsuz davranışlarından etkilenmesine ya da ilçe özelinde bazı sorunların ve etkilerin artmasına neden olacaktır. Özellikle bazı yaş gruplarının özenti yoluyla yabancı gurupların

davranışlarından olumsuz etkilenmeleri veya yöre halkının yabancı gruplar hakkında olumsuz düşüncelere sahip olmasını kaçınılmaz kılarken turizmin sürdürülebilirliğini de sekteye uğratmaktadır.

Yaşanan ve yaşanması muhtemel olumsuzlukların giderilmesi planlı ve organize edilmiş bir turizm planlamasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle bu olumsuz durumların ortadan kalkması veya etkisinin azaltılması için dikkatli bir planlamanın varlığı gereklidir. Yöre halkının turizme ve turiste bakış açısı ya da turistin yöreye bakış açısı arasındaki farklılıklar, planlı bir şekilde ele alınırsa turizm sürdürülebilirlik özelliğini yok olmaktan kurtaracaktır. Bu kapsamda hem yöre halkının hem de turistin ihtiyaç ve istekleri göz ardı edilmemelidir. Araştırma sahamız olan Bozova ilçesinde yapılan anketin gerekçesi ve amacı tam da bu doğrultuda ilerlemiştir. Anket kapsamında hem yöre halkının turizme ve turiste bakışı, yöre halkının turizmin gelişmesine olan ilgisi ve isteği değerlendirilirken aynı zamanda turistlerin başta konaklama olmak üzere çeşitli ihtiyaç ve isteklerinin tespit edilmesi son derece önemli görülmektedir.

Bu çerçevede araştırmacı toplam 300 kişiye anket uygulamıştır. Uygulanan bu anket Bozova merkezde ve mahallelerinde yaşayan insanlarla yapılmıştır. Nitel araştırmalarda kullanılan olasılıklı olmayan örnekleme yöntemleri arasında yer alan "Kartopu örnekleme yöntemi" kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi yapmak için herhangi bir şekilde evrendeki birimlerden birisiyle bağlantı kurulmaktadır. Daha sonra bağlantı kurulan kişinin yardımıyla bir başka kişiye, sonra yine aynı yolla bir başka kişiyle temas kurulmaktadır. Böylelikle örneklem Kartopu etkisiyle zincirleme bir etki olacak şekilde örnek alanı büyütülmektedir (Gürbüz, 2018, s. 9).

Böylelikle anket sorularının çözümünde araştırmacının yakın çevresinden başlayarak ilçede yaşayan çeşitli kişi ve grupların yardımıyla anket sorularının cevaplanması sağlanmıştır. Bu kapsamın belirlenmesinde öncelik, katılımcıların Bozova'da yaşayan insanlardan oluşması, yöre hakkında daha anlamlı sonuçlara varılmasını sağlamaktadır. Böylelikle bu anket çerçevesinde Bozova ilçesinin yöre halkı gözünde turizm potansiyeli olup olmadığı aynı zamanda turizm geliri elde edip etmeyeceği hatta turizm gelirine katkı sunup sunmayacağı ölçülmektedir. Bir başka ölçü ise Bozova yöresinde yaşayan insanların Bozova'daki turizme yönelik algısıdır.

Uygulanan bu anket iki aşamalıdır. İlk aşaması halka uygulanan anket sonucunda ortaya çıkan demografik ve sosyal yapıyı belirlemeye yönelik olmuştur. İkinci aşaması ise Bozova ilçesinin doğal ve tarihi çekicilikleri, tarihsel geçmişi, yöre halkının ihtiyaç ve isteği, turizm alt yapısının yeterli olup olmadığı konusunda çeşitli sorulara verilen yanıtların değerlendirilmesiyle son bulmuştur. Aynı şekilde ankette Bozova halkının turizmin gelişmesine yönelik olumlu görüşleri yer alırken aynı zamanda oluşması muhtemel çevresel ve sosyal olumsuzluklara dair görüşleri de yer almaktadır.

4.3.1. Demografik ve Sosyal Analiz Sonuçları

Araştırma alanı Şanlıurfa ili Bozova ilçesinde yaptığımız ankete katılan toplam 300 kişinin cinsiyet durumuna baktığımızda, katılımcıların %68,3'ünün erkek %31,7'sinin kadınlardan oluştuğunu görmekteyiz. Ankete katılanların yaş durumlarına ilişkin sonuçlar ise 18-29 yaş gurubu %46, 30-39 yaş grubu %30,3, 40-49 yaş grubu %17,3, 50-59 yaş grubu %4,3, 59 ve üzeri yaş gurubu ise %2 şeklindedir. Birçok araştırmacıya göre bir yerde turizmin gelişmesi yönünde yapılacak tüm planlama çalışmalarında cinsiyet ve yaş kadar önemli olan bir başka gösterge ise eğitim durumu ve meslektir (Tablo 6). Bu bağlamda ankete katılan katılımcıların %29,3'lük kısmı memurlardan, %25,3'lük kısmı ise işçilerden oluşmaktadır. Diğer meslek grubuna ait oran %36,3'lük kısmı oluştururken %7,2'si ev hanımı, %2'lik kısmı ise çiftçilerden oluşmaktadır.

Tablo 7: Ankete Katılan Bozova Halkının Cinsiyet, Eğitim Durumu, Meslek ve Bozova İlçesi veya Bozova İlçesi Dışına Göre Dağılımı

Cinsiyet	**S**	**%**		**Meslek**	**S**	**%**
E	205	68,3		İşçi	76	25,3
K	95	31,7		Ev Hanımı	21	7
Toplam	**300**	**100,0**		Memur	88	29,3
				Çiftçi	6	2
Eğitim Durumu	**S**	**%**		Diğer	109	36,3
Okur-yazar	10	3,3		**Toplam**	**300**	**100,0**
İlköğretim	25	8,3				
Lise	91	30,3		**İkamet yeriniz**	**S**	**%**
Ön Lisans	48	16		Bozova ilçesi	247	82,3

Lisans ve üzeri	126	42		Bozova ilçesi dışı	53	17,7
Toplam	**300**	**100,0**		**Toplam**	**300**	**100,0**

S: Sayı

Ankete katılan katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %42 gibi büyük bir çoğunluğunun lisans mezunu olduğu görülürken %30,3'lük kısmını lise mezunları oluşturmaktadır. Ön lisans mezunları %16 iken ilköğretim %8,3, okur-yazar olan kısım ise %3,3 şeklindedir. Bir başka değişken ise Bozova ilçesinde ikamet durumunun belirlenmesine yönelik olmuştur. Ankete katılan katılımcıların %82,3'lük kısmı Bozova ilçesinde ikamet ederken %17,7'lik kısmı Bozova ilçesinin merkezi dışında ya da Şanlıurfa merkez ile köy ve mahallelerinde bulunan kişilerden oluşmaktadır.

Ankete katılan katılımcılara yöneltilen diğer soruların ise daha çok Bozova ilçesinin turizm potansiyeline sahip alanlarının varlığı, ulaşımın kolay olup olmadığı, yerli ve yabancı turistin gelip gelmediği, doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip olup olmadığı, gelen turistlerin konaklama ihtiyaçlarını karşılayabilecek işletmelerin varlığı, doğal çekiciliklerin yöre halkı tarafından önemi ve gerekli ihtiyaçların varlığı, Bozova ilçesinin tanıtım ve pazarlamadaki etkinliği, ilçenin güvenli bir alan olup olmadığı, yöre halkının turiste ve turizme bakışı, doğal ve tarihi çekiciliklerin yeterli derecede öne çıkarılıp çıkarılmadığı gibi bir takım soruların yanıtları aranmıştır.

Aynı zamanda Bozova ilçesinde konaklama ihtiyacını sağlayan tesis, pansiyon ve bungalov evlerin kalite ve konforunun olup olmadığı, Çatak sosyal tesisleri, İnbaşı mağaraları, Atatürk Barajı, Fırat yumuşak kabuklu kaplumbağası, Bozova çoban köpeği (Gureh), Büyük ve küçük göl, Çarmelik han ve kervansarayının -şimdiki haliyle Çarmelik Tarım Müzesi-, höyük, nekropol alanları, tarihi cami ve türbeler gibi doğal, tarihi, kültürel, beşeri ve fiziki tüm çekiciliklerinin yöre halkı tarafından bilinip bilinmemesi veya değerinin ön plana çıkarılıp çıkarılmadığı gibi sorulan sorulara verilen yanıtlar ele alınmıştır. Bu kapsamda sorulan sorular ve yanıtlar şu şekildedir:

Tablo 8: Yöre Halkına Uygulanan Anketin Soru ve Yanıtların Dağılımı

YARGILAR	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Bozova ilçesi şehir merkezine ve ilgili turistik mekanlara erişim -ulaşım kolaylıkla sağlanır.	153	80	19	33	25
Turistik alanlar yerel halk için yürüme mesafesi kadar yakındır.	109	79	26	67	34
Klimatik (İklimsel) faktörler alanın kullanımını olumlu yönde etkilemektedir.	131	101	27	29	20
Bozova ilçesinde uzun dönem verimli değerlendirilemeyen boş arazilerde yapılan Okuma otağı, ders çalışmak ve kitap okumak için oluşturulan alan sayısını artırmıştır.	132	92	29	23	32
İlçede yapılan Park düzenlemesi ve yüzme havuzu yapımı ile bölge prestij kazanmıştır.	140	96	24	20	28
İnbaşı Mağaraları ve alanda çekim potansiyeli oluşturmuştur.	149	99	18	19	21
Kaptaş Mesire Yeri, alanda çekim potansiyeli oluşturmuştur.	161	95	19	11	20
Atatürk Barajı Seyir Tepesi, alanda çekim potansiyeli oluşturmuştur.	180	95	9	9	12
İlçeye yakın mesafede yer alan Ay dinlenme Tesisleri, konaklama amaçlı otel olarak kullanılmaktadır.	121	89	45	26	29
Bozova' da güvenlik sorunları mevcuttur.	127	76	33	37	36
Bozova'daki güvenlik sorunları turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.	121	83	29	31	41

Çatak Sosyal Tesislerinde "suya girmek tehlikeli ve yasaktır" şeklinde uyarıcı levhalar bulunmaktadır.	158	85	25	18	24
Çatak Sosyal Tesislerinde can kurtaran hizmeti verilmektedir.	111	81	41	27	68
Yerel halk anlatılarında bahsedilen deniz canavarı (Hut), efsanesini duydum.	119	76	21	33	57
Bu efsanenin asıl kahramanının, Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası olduğunu biliyorum.	121	80	27	30	47
Bozova Çoban Köpeği, yerel halk dilinde Gureh (Kangal) olarak bilinir.	178	83	20	12	15
Efsanelere göre Bozova Çoban Köpeği (Gureh), Kangalların atası olarak bilinmektedir.	176	73	24	15	17
Bozova ilçesinin piknik alanı ihtiyacını Küçük Göl Mesire Alanı karşılamaktadır.	117	74	27	49	43
Yaylak Ulu Camii' nin eski adının Karasungur Camisi olduğunu biliyorum.	119	70	38	33	46
Yaylak Ulu Camii, restore edilerek turizme kazandırılabilir.	175	77	18	19	13
Kırmızı Pınar Cami' nin tarihi özellikte olduğunu biliyorum.	150	81	28	19	26
Kırmızı Pınar Camiinde yapılan restorasyon çalışmalarını yeterlidir.	114	83	41	26	41
Çarmelik Han Kervansarayı' nın müzeye dönüştürüldüğünü biliyorum.	156	78	31	13	27

Çarmelik Han Camii ve Kervansarayı' na ulaşım kolaydır.	130	70	41	31	38
Bozova' daki Türbelere yeterli önem verilmemektedir.	159	82	30	15	19
Fırat nehri üzerinde yapılan Kano sporu yeterli derecede desteklenmektedir.	133	79	26	26	42

Bozova ilçesine uygulanan ankete verilen yanıtlar çerçevesinde, ilçede yapılan park düzenlemesi ve yüzme havuzu yapımı ile bölgenin prestij kazandığı, İnbaşı Mağaraları, Kaptaş Mesire Yeri ve Atatürk Barajı Seyir Tepesi'nin alanda çekim potansiyeli oluşturduğuna olan inancın sırasıyla 140, 149, 161 ve 180 kişinin "kesinlikle katılıyorum" yanıtıyla anlamlandırıldığı görülmektedir. Tablo 7 incelendiğinde araştırmacı tarafından sahadan elde edilen veriler ışığında yöre halkının ilçe genelinde bir takım istek ve eksikliklerin varlığına ilgisiz kalmadıkları görülmektedir. Bu kapsamda sorulan sorular içerisinde Bozova ilçesinin güvenli bir yer olup olmadığına yönelik olarak olumsuz görüşe sahip 127 kişinin "kesinlikle katılıyorum" yanıtları dikkat çekmektedir.

4.3.2. Bozova Halkının Turiste ve Turizme Bakışı

Bu bölümde yöre halkına uygulanan anket sonucunda elde edilen veriler Tablo 8'de gösterilmektedir. Bu kapsamda yöre halkının turistlere, turizme, ilçenin doğal ve tarihi çekiciliklerine aynı zamanda turizm faaliyetlerinin arttırılmasına yönelik talepleri yer almaktadır. Yöre halkının turizm faaliyetlerinin arttırılmasına yönelik taleplerinin yanında yörede bulunan değerlerin önemine, kalite ve eksikliklerine değinilmektedir.

Turiste ve turizme bakışın birçok değişkeni söz konusudur. Bu değişkenler çoğu zaman demografik özelliğe ve sosyal yapıya göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda farklılıkları ve değişkenleri ortaya koymak il ve ilçede yapılacak turizm planlamasının daha sağlıklı bir şekilde gelişmesine olanak sağlayacak ve sürdürülebilir turizm olmasına katkı sağlanmasının yolu açılacaktır. Bu değişkenlerin etkili olabilmesi adına yöre halkının duygu, düşünce ve fikirleriyle birlikte katkısı göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede yöre halkına uygulanan ankette bir nebze de olsa

fikirlerinin yansımalarını görmek mümkün olacaktır. Yöre halkına uygulanan ankette sorulan sorulara yanıtlar şu şekilde ele alınmaktadır.

Tablo 9: Bozova Halkının Turiste ve Turizme Bakışına göre yanıtların dağılımı

Bozova ilçesi dört mevsim yerli ve yabancı turistlerce kullanılmaktadır.	101	89	31	51	42
Bozova ilçesi yakınında dinlenme ve barınma ihtiyaçlarının karşılanabileceği büyük bir konaklama tesisinin varlığı Bozova ilçesinde turizm faaliyetlerini destekler.	190	73	10	21	22
Bozova ilçesinde turistik faaliyetleri desteklemek ve artırmak için ulaşım olanaklarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır.	212	71	7	8	12
Günübirlik gidilen Çatak Sosyal Tesisleri, sosyal, kültürel yapı ile ekonomik ve sektörel yapı üzerinde olumlu etkiler oluşturmuştur.	154	97	21	12	22
İnbaşı Mağaralarına yapılması gereken yollar ve ışıklandırma çalışmalarına dair planlamalar, turizm içerikli faaliyetlerin kullanımını artırır.	194	83	10	7	13
Bozova İlçesi ve çevresinde turizm etkinlikleri ve konaklama sektörü açısından tanıtım faaliyetleri yeterli değildir.	195	84	11	12	11
Bozova ilçesi konaklama tesisleri kalite ve standart olarak yetersizdir.	200	74	12	12	11
İlçe içerisinde sosyal etkinlik alanları, rekreasyon ve yeşil alanlar yeterli değildir.	187	82	10	16	12

Bozova ilçesindeki yapılaşma ilçenin tarihi, sosyal ve kültürel kimliğini yansıtmaktadır.	121	80	31	33	41
Bozova' ya ticaret-turizm ve eğlence amacıyla yabancı turistlerin gelmesi yerel halkı rahatsız etmektedir.	102	65	24	37	77
Bozova ilçesinde doğal güzellikler yeteri kadar ön plana çıkarılmamıştır.	191	79	8	13	14
Bozova' da turizm açısından tesislerin niceliği ve niteliği yetersizdir.	188	81	9	15	13
Çatak Sosyal Tesislerinde eğitimli çalışan sayısı azdır.	184	83	14	8	16
Çatak Sosyal Tesislerinde ekonomik, sosyal ve fiziksel koşullara yönelik denetim eksikliği vardır.	189	81	13	10	12
Sürdürülebilir turizm çalışmaları ilçenin sosyo-kültürel gelişimini olumlu yönde etkileyebilir.	203	74	9	12	8
Yerel halkın turizm sektöründe aktif yer alması, gerçekleştirilecek turizm çalışmalarının verimini artırır.	208	72	7	10	8
Bozova İlçesinde günübirlik tesis sayıları, kalitesi ve kullanım düzeyi arttırılmalıdır.	207	74	7	8	8
Yerel yönetimlerce bölgenin turizm açısından sürdürülebilirliği için çalışmalar yapılabilir.	210	71	9	8	8

Kültür ve Turizm Bakanlığının turizmi 12 aya yayma ve alternatif turizmi geliştirme politikaları, iç kesimlerdeki turizmi olumlu yönde etkileyebilir.	208	74	5	7	10
Bozova ilçesinde yılın her ayı turizmi canlı tutacak alternatifler üretilebilir. Bozova turizmini destekleyecek yatırımlar yapılabilir.	206	73	7	8	9
Bozova'daki turizm faaliyetleri yerel halkı uzaklaştırıcı nitelikte olup sosyal ve kültürel değişime neden olabilir.	210	71	7	6	9
Turistik alanda yaşayan yerel halk nüfusu azalıp alandan dışarıya göç artabilir.	142	76	18	20	48
Bozova ilçesindeki görsel kirlilik, kalabalıklık, hava ve gürültü kirliliği turistik bölgeyi olumsuz yönde etkileyebilir.	147	80	22	30	25
Bozova'daki turizmden beklentiler sonucunda yerel halkın sosyal yaşamı olumsuz yönde etkilenebilir.	17	68	27	36	56
Bölgedeki tesislerin hizmet kalitesi turistin, turistik alana gelme talebini etkileyebilir.	189	78	15	14	10
Denetim yetersizliği niteliksiz mekan sayısını arttırabilir, bu da ilçenin turistik imajını bozabilir.	176	83	17	15	16
Eğitimsiz personel sayısının çokluğu müşteri memnuniyetini olumsuz yönde etkileyebilir.	173	85	14	15	16

Turizm faaliyetlerinin kıyı bandına alınması Fırat nehri suyunun kirlenmesine sebep olabilir.	138	89	25	25	33
Bozova' da meydana gelen turizm faaliyetleri atıklara neden olup çevresel sorunlar oluşturabilir.	138	77	26	30	36
Fırat nehri ve Atatürk Baraj gölü seyir tepesi alanı turizme açıldığı vakit, çekim etkisi arazi rantlarının yükselmesine neden olabilir.	150	91	24	21	24
Fırat nehri kenarında gerçekleştirilen kamp faaliyetleri için özel bir alan belirlenmelidir.	200	78	9	9	8
Atatürk Baraj Gölü yapımında sular altında kalan evler, batık şehir Halfeti örneğine benzetilip turizm potansiyeli olarak değerlendirilebilir.	200	72	9	16	9

Yöre halkına uygulanan anket kapsamında alınan yanıtlar turizmin en azından yöre halkının beklentisi açısından motive edici boyutta olduğu gözlemlenmektedir. Öyle ki" Bozova ilçesi yakınında dinlenme ve barınma ihtiyaçlarının karşılanabileceği büyük bir konaklama tesisinin varlığı Bozova ilçesinde turizm faaliyetlerini destekler" sorusuna verilen yanıt 190, "Bozova ilçesinde turistik faaliyetleri desteklemek ve artırmak için ulaşım olanaklarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır" sorusuna verilen yanıt 212 olmaktadır. "İnbaşı Mağaralarına yapılması gereken yollar ve ışıklandırma çalışmalarına dair planlamalar, turizm içerikli faaliyetlerin kullanımını artırır" sorusuna 194, "Bozova İlçesi ve çevresinde turizm etkinlikleri ve konaklama sektörü açısından tanıtım faaliyetleri yeterli değildir" sorusuna verilen yanıt 195 kişiden oluşmaktadır.

Aynı zamanda ilçe genelinde eksiklik ve ihtiyaçların varlığına dikkat çekilerek bu alanlarda yapılacak turizm planlama çalışmalarıyla turizm potansiyelinin desteklenmesinin gerekliliği öne çıkarılmıştır. Yöre halkının büyük bir çoğunluğu

turizm sektörüyle Bozova ilçesinin daha yaşanabilir ve turizme katkı sağlayarak ele alınmasını desteklemektedir. Yöre halkı ilçe genelinde turizmin gelişmesi ve desteklenmesini istemektedir. Bu bağlamda "Bozova ilçesi konaklama tesisleri kalite ve standart olarak yetersizdir" sorusuna verilen yanıt 200, "Bozova' da turizm açısından tesislerin niceliği ve niteliği yetersizdir" sorusuna verilen yanıt 188 olmaktadır. "Sürdürülebilir turizm çalışmaları ilçenin sosyo-kültürel gelişimini olumlu yönde etkileyebilir" sorusuna verilen yanıt 203, "Yerel halkın turizm sektöründe aktif yer alması, gerçekleştirilecek turizm çalışmalarının verimini artırır" sorusuna verilen yanıt 208 kişiden oluşmaktadır.

"Bozova İlçesinde günübirlik tesis sayıları, kalitesi ve kullanım düzeyi arttırılmalıdır" sorusuna verilen yanıt 207, "Yerel yönetimlerce bölgenin turizm açısından sürdürülebilirliği için çalışmalar yapılabilir" sorusuna verilen yanıt 210 olmaktadır. "Kültür ve Turizm Bakanlığı' nın turizmi 12 aya yayma ve alternatif turizmi geliştirme politikaları, iç kesimlerdeki turizmi olumlu yönde etkileyebilir" sorusuna verilen yanıt 206, "Bozova ilçesinde yılın her ayı turizmi canlı tutacak alternatifler üretilebilir. Bozova turizmini destekleyecek yatırımlar yapılabilir" sorusuna verilen yanıt 208, "Fırat nehri kenarında gerçekleştirilen kamp faaliyetleri için özel bir alan belirlenmelidir" sorusuna verilen yanıt 200, "Atatürk Baraj Gölü yapımında sular altında kalan evler, batık şehir Halfeti örneğine benzetilip turizm potansiyeli olarak değerlendirilebilir" sorusuna verilen yanıt 200 kişiden oluşmaktadır.

Bir başka meselede ise her ne kadar turizmin gelişmesi ve veriminin arttırılması desteklense de "Bozova'daki turizm faaliyetleri yerel halkı uzaklaştırıcı nitelikte olup sosyal ve kültürel değişime neden olabilir" sorusuna verilen 210 kişinin "kesinlikle katılıyorum" yanıtı dikkat çekmektedir. Aynı zamanda "Turistik alanda yaşayan yerel halk nüfusu azalıp alandan dışarıya göç artabilir" sorusuna verilen yanıt 142, "Bozova ilçesindeki görsel kirlilik, kalabalıklık, hava ve gürültü kirliliği turistik bölgeyi olumsuz yönde etkileyebilir" sorusuna verilen yanıt 147 olmaktadır. "Bozova'da meydana gelen turizm faaliyetleri atıklara neden olup çevresel sorunlar oluşturabilir" sorusuna verilen yanıt 138 kişiden oluşmaktadır. Bu durum yöre halkında turizmin algısının tam olarak algılanış biçimiyle alakalıdır.

Sonuç olarak anket sorularına verilen yanıtlardan ortaya çıkan tablo, Bozova halkının turiste ve turizme son derece pozitif baktıkları şeklindedir. Bu bakış açısı ilçede turizm adına yapılacak birçok faaliyetin yöre halkı tarafından destek göreceği anlamına gelmektedir. Öyle ki anket sonuçlarına göre yöre halkının büyük bir çoğunluğu üzerindeki algılamalarına baktığımızda turizmin daha fazla çalışma imkânı, ekonomik katkı ve büyüme, Bozova ilçesinin gelişmesi ve dışa açılmasını sağlayan ve sosyal yaşamda olumlu etkiler gerçekleştiren önemli bir sektör olduğu algısını görmekteyiz. Ancak yine de doğrudan doğruya turizm gelişmesi desteklense de yöre halkının bir kısmı bu duruma tedirgin yaklaşmaktadır. Hatta bu grubun turizmin insanlar üzerinde olumsuz etkilere neden olacağına olan inançları yüksektir. İnsan ahlakını bozacak, giyim alışkanlıklarını değiştirecek, tüketim alışkanlığını değiştirecek, çevre ve gürültü kirliliğine neden olacağına inanılmaktadır.

Turizmin olumsuz yönlerine olan inanç söz konusu olsa da Bozova halkının turizmin bölgede olumlu şeyler oluşturacağına ve turistlere karşı iyi ilişkiler içinde olunması gerektiğine olan inancı daha fazladır. Zira turizm çalışma olanakları oluşturmada, sosyal ve kültürel etkinliklerle toplumun fikir dünyasında çeşitliliğe sebep olma konusunda etkili bir yaşamsal bütünü oluşturmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

PLANLAMA VE PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

❖ Turizmin çok boyutlu bir sektör olması turizmi önemli bir konumda tutmaktadır. Bu nedenle bu çok boyutlu yapının çeşitli sektörlerde de gelişmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Planlı bir yaklaşım işte tam bu noktada diğer tüm durumların önüne geçmektedir. Turizm çeşitleri ve turizme yönelik sorunların doğrudan doğruya amacına uygun bir şekilde planlanması gerekmektedir. Dikkatli ve özenli bir turizm planlaması araştırma süreci içinde üzerinde çokça durduğumuz yöre halkı ve onların turizme bakış açısıyla yakından ilişkilidir. Çünkü yöre halkının turizmi ve turisti benimsemesi, turizmin gelişmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle turizm planlamasının başarılı olması için yöre halkının planlama sürecine etkin katılımı önem ifade etmektedir. Bu bağlamda araştırmacının yürüttüğü anket sonuçlarına göre Bozova halkının turizm ve turiste bakış açısı olumlu yöndedir. Bu olumlu durumun sürdürülebilir, yeterli ve bilinçli bir şekilde yapılması için başta turizmle ilgilenen işletmeciler olmak üzere turizmden etkilenen ve etkilenmesi muhtemel gruplara Harran Üniversitesi aracılığıyla seminerler yoluyla turizm bilinci kazandırılmalıdır.

❖ Harran Üniversitesi Bozova Meslek Yüksekokulu'na bağlı bölümler arasında Çevre Koruma ve Kontrol Programının etkinliği artırılmalıdır. Program son yıllarda artan çevre sorunları için gerekli olan ara eleman ihtiyacını karşılamak, aynı zamanda çevre esasları, su kalite kontrolü, katı atık kontrolü, hava kirliliği, gürültü kontrolü, suların arıtılması, atık suların arıtılması dersleri yer almaktadır. Aynı zamanda bu bölüm, kullanılmış suların uzaklaştırılması ve çevre yönetmelikleri dersleriyle turizm alt yapısındaki önemli unsurların gelişmesi için öncülük edebilme konusunda umut vaat etmektedir. Bozova Meslek Yüksekokulu'ndaki bu bölümün çeşitli seminerle yöre halkının sağlıklı ve sürdürülebilir çevre bilinci kazanmasının yolunu açmalıdır. Düzenli periyodlarla düzenlenen seminerler, Bozova ilçesinin sahip olduğu doğal çevre özelliklerine düzenlenen geziler, yöre halkının çevre farkındalığının oluşmasına katkı sağlayacaktır. Ancak bu bilinçlenme ile beraber yapılması gereken diğer bir nokta ise turizmin geliştirilmesi konusunda örgütsel yapının oluşmasına yöneliktir. Turizm planlaması bu nedenle turizmin gelişmesinde alternatif hareket yönleri

arasında seçim yapmayı gerektirmektedir. Böylece planlamanın asıl varoluş sebebi değişimlerin özünü kavramak ve değişim ve dönüşümden faydalanmak için gerçekçi stratejiler geliştirme cesaretini gösterme durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle turizm planlaması beraberinde turizm yönetimini ve örgütlenmesini sağlayacaktır. Öyle ki bir bölge veya yöredeki turizm yönetimi faaliyeti başta turizm planlaması ile olanaklı hale gelecektir (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 79). Ülkemizde bu alanda yapılan çeşitli planların çevre ve sosyal yönü oldukça zayıftır. Şüphesiz bu duruma çeşitli faktörler etki etmektedir. Bunlar arasında; yeterli araştırma yapılmaması, halkın ihtiyaç ve isteklerinin önceliklerinin belirlenmemiş olması, karar verme mercilerinin uygulamada gecikmesi, planlama çalışmalarının yetersizliği, kamu ve özel sektör arasında etkin işbirliğinin sağlanmaması gibi eksiklikler etkili olmaktadır. Bu nedenle bu eksikliklerin ve yetersizliklerin giderilmesi noktası, Bozova'da öncelikli olarak tüm araştırma sahasını kapsayacak turizm yönetimi için gerekli koşulların sağlanması ve düzenlemelerin yapılması gerektiği yönündedir. Aynı zamanda sayılan bu durumların altyapısının hazırlanmasına yöneliktir. Bozova ilçesi özelinde yapılan bu araştırma kapsamında kamu, yerel, özel ve sivil tüm kurum ve kuruluşların birlikteliğinin sağlanması adına çeşitli birimlerden etkin kişilerden oluşan bir kurul oluşturulmalıdır. Bu etkin birim "Bozova Kültür Turizm Kurulu" veya "Bozova Doğal ve Beşeri Turizm Konseyi" ya da "Çatak Sosyal Yaşam Alanı Platformu" şeklindeki kurullardan oluşabilir. Bu kurul araştırma sahasındaki turizm ile alakalı konuların ele alınması ve uygulanması konusunda etkin bir rol oynayacak sorumluluğa sahip olmalıdır.

❖ Araştırma sahamız önemli sayılabilecek ölçüde rekreatif alanı içinde barındırmaktadır. Ancak belirtilmelidir ki bu alanlar tamamıyla gelişigüzel bir şekilde kullanılmaktadır. Oysa kaynak ve pazar ilişkisinin doğru kurulması bu alanların etkili rekreasyon alanı olarak kullanımının önünü açacaktır. Bu alanda başta Çatak Sosyal Tesisleri, Fırat Nehri kıyısı olmak üzere göllerin, ormanlık alanların, bazı tarihi saha ve doğal çevre güzelliklerinin rekreatif amaçlı gelen turistlerin başta konaklama ihtiyacı olmak üzere çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hizmet birimleri oluşturulmalıdır. Bu alanlardan özellikle İnbaşı Mağaraları ve Küçük Göl çevresi, Bozova halkının en çok ilgi duyduğu alanlardan

biridir. Çünkü bu alanlar hem ilçeye yakın olması hem doğal güzellikleri açısından görsel bir şölen sunan önemli alanlardan sayılmaktadır.

❖ Bozova ilçesinin geleceğe dönük turizm yapılanmasında ağırlıklı olan atraksiyonlardan biri de hiç şüphesiz Çarmelik Han, Çarmelik Kervansarayı şimdiki haliyle Çarmelik Tarım Müzesidir. Müzeden aktif bir şekilde faydalanılması için ilçe merkezinden Büyükhan Köyü'ne düzenli geziler yapılarak bu alanın işlevselliği arttırılmalıdır. Böylelikle hem genç nesillerin hem de yerli yabancı turistlerin gezmeleri için önemli bir alanın etkin bir şekilde kullanılması sağlanacak ve böylelikle yeni turistik alanlar artacaktır. Çarmelik Tarım Müzesi içerisinde geçmiş yıllardan kalma araç ve gereçler sergilenmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi çeşitli kültürel değerlere sahip birçok eser bulunmaktadır. Dolayısıyla bu müzenin ilçe merkezindeki etkinliği arttırılarak ilk, orta, lise ve hatta meslek yüksekokullarındaki öğrencilere tanıtılması ve gezilerle desteklenmesi gerekmektedir. Böylelikle genç nesillere müze gezisi bilinci de aktarılmış olacaktır.

❖ Araştırma sahamızın çeşitli sorunları söz konusudur. Bu sorunların önemli bir bölümü temelde ülkemizdeki sorunlarla paralellik göstermektedir. Çünkü Bozova'da genel bir kanı olarak turizm bilincinin eksikliği daha da özelde yokluğu, ahlaki açıdan davranış şekillerindeki olumsuz tutumlar etkili olmaktadır. Gelen yerli turistlere küçük esnaflar tarafından mal ve hizmetin gerçek fiyatının üzerinde satılması veya yöre halkı tarafından olumsuz davranışlarda bulunulmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda yerli ve yabancı turiste insani değer odaklı yaklaşım geliştirilmelidir.

❖ Bozova ilçesi turizm potansiyeline sahip olmasına karşın ne bir Bodrum ne de bir Ürgüp'tür. Bu kapsamda bu ilçelerde geliştirilen turizm, hem yerel halkta hem de uluslararası alanda etkin bir role sahiptir. Bozova ilçesinin bir nebze de olsa bu ilçelere benzetilebilmesi için Bozova ilçesinin hem mimarisi hem de ekonomisinin etkin bir şekilde ele alınması gerekmektedir. İlçe genelinde evlerin çeşitli renklere boyanması, İstanbul'un Balat semtine özgülenerek görsel bir şölenin yaşanmasının yolunu açmaktadır. Böylece öncelik yöre halkının bu bölgenin turistik bir alan olduğuna ikna edilmesiyle başlanmalıdır. Ekonomik yönden ise çeşitli ürünlerin sergilenmesi, yöresel ürünlerin pazarının kurulması,

geleneksel kıyafetlerin gösterilmesi ya da butik kafe ve restoranlarla desteklenmesi sağlanarak yöre halkının ekonomik kalkınmasına yardımcı olunarak hem yerel hem de ulusal anlamda gelişimin önü açılmalıdır.

❖ Bozova'da turizmin çekicilikleri olan doğal, kültürel ve tarihi değerler, ekonomik kalkınmaya katkı sağlama noktasında korunmalı ve tanıtılmalıdır. Aynı şekilde yerel halkın turizm ve tüm turizme özgü argümanlarla bilinçlendirme girişimleri turizmin tabanda yayılmasına olanak sağlayacaktır. Elbette ki tüm bu süreçler planlama çerçevesinde öncelik sırasına göre yapılmalıdır. Bu kapsamda Bozova ilçesinde bulunan tarihsel ve arkeolojik alanlar önem derecelerine göre ve amacına uygun bir şekilde çevre düzenlemeleriyle restore edilmelidir. Aynı zamanda henüz keşfedilmeyi bekleyen arkeolojik alanlar üzerinde araştırmacıların çalışmaları desteklenmelidir. Tarihsel geçmişe sahip hiçbir uygarlığın medeniyetlerine ait eserleri, hikâyeleri, tarihi, halı altına süpürülmeden gün ışığıyla buluşmalıdır. Aynı şekilde gün yüzüne çıkmış restorasyona muhtaç alanların doğal değerlerin ulaşım olanakları geliştirilmeli, gezi yolları tabelalarla dikkatli ve özenli bir şekilde yerleştirilmeli ve etkin bir tanıtım yapılmalıdır. Gezi haritalarıyla turistlerin ziyaret alanlarını gezmeleri kolaylaştırılmalıdır.

❖ Araştırma alanındaki konaklama tesisleri yetersizdir. Aynı zamanda personel azlığı, deneyimsizliğinden kaynaklı kalitesiz bir hizmet söz konusudur. Bu kalitesiz hizmet anlayışı çoğu zaman temizlik anlayışının zayıflığıyla karşımıza çıkmaktadır. Yöresel kültürden öğelerin azlığı da dikkat çekmektedir. Bu nedenle Harran Üniversitesi bünyesinde Bozova ilçesinde turizm meslek yüksekokulu ve bu bölümler aracılığıyla eğitimli personel sağlanabilir. Turizm ve otel işletmeciliği bölümleriyle desteklenerek Bozova yöresindeki otel, pansiyon, bungalov ev gibi konaklama ihtiyacını karşılamak amaçlı kurulan alanların niteliği arttırılabilir.

❖ Dinlenme, konaklama amaçlı meskenlerin günümüzde önemi giderek artmaktadır. Bozova yöresinin otel, pansiyon, bungalov evler yanı sıra sayfiye[5] denilen yerleşmelerle desteklenmesi ve Atatürk Baraj Gölü çevresinde bu evlerin yapılmasıyla yerli ve yabancı turistlerin konaklama ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu

[5] Sayfiye, Arapça bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaz mevsimine özgü mesken, yazlık ikametgâh, yalı, köşk gibi anlamlara gelmektedir (Güzel, 2005, s. 98).

evler bağ evi niteliği taşımamaktadır daha çok tatil amaçlı kullanılan evlerden oluşmaktadır.

❖ Bozova ilçesinde yer alan tüm doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin ve eğlence, konaklama, altyapı hizmetlerinin listesi hazırlanmalıdır. Böylelikle sahada olan tüm çekicilikler yerli yabancı turistlerin ulaşabileceği erişimsellikte olmalıdır. Bu kapsamda Bozova ilçesine yönelik bulgular başlığında ilçenin doğal ve beşeri çevre özellikleri, çekicilikleri listelenmiş ve görsellerle desteklenmiştir. Bozova ilçesine gelen turistlerin hangi alanları gezebileceği, hangi noktalarda konaklayacağı yer alırken aynı zamanda ilçenin doğal ve tarihi çekiciliklerine ulaşmada hangi yolları kullanacakları yer almaktadır. Böylelikle bu doğal ve beşeri çekiciliklerin geliştirilebilir olup olmadığı konusunda fikir ve düşüncelerin oluşmasına olanak sağlanmaktadır.

❖ Bozova gibi turizmi henüz çok fazla gelişmemiş veya turizme yeni yeni açılan yörelerde etkili ve uygulanabilir bir turizm planlaması önemli görülmektedir. Bozova'daki turizm planlaması birden çok süreci kendi içerisinde barındırmaktadır. Bunlar kimi zaman fiziksel ve çevresel planlama kimi zaman da sosyo-kültürel planlama sürecini kapsamaktadır. Bu planlama süreci etkin bir şekilde yürütülmelidir. Her ne kadar Bozova belediyesi tarafından planlanan projeler (Bozova otogar projesi, Bozova öğretmenevi projesi, imar ve toki projesi, 88 mahalleye çocuk parkları projesi, küçük sanayi sitesi projesi, gençlik merkezi projesi, sosyal market ve gıda bankası projesi, hal pazarı projesi, sosyal tesis ve marina projesi, Bozova çatak sahil yürüyüş ve bisiklet yolu projesi, mesire alanları projesi, yüzme havuzu projesi, mezbaha ve kesimhane projesi, kitap otağı projesi) olsa da bu projelerin hayata geçirilmesi için kamu yönetim ilkelerine uygun bir şekilde şeffaf ve liyakate dayalı etkin bir yerel yönetim anlayışı geliştirilmelidir. Bu kapsamda öncelik yöre halkının temel istek ve ihtiyaçlarına karşılık verilmelidir. Bozova ilçesi, Şanlıurfa ilçeleri arasında Halfeti'den sonra en önemli kültür turizm alanlarına sahip olsa da diğer ilçelere göre oldukça geride kalmıştır. Gerekli ve yeterli belediyecilik hizmetinden yoksun bırakılmıştır.

❖ Günümüz dünyası internet çağı olarak anılmaktadır. İnternet, sosyal medya aracılığıyla çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Öyle ki insanlar gezip gördükleri yöreleri, mekânları, konakladıkları yerleri, yediklerini, hissettiklerini

sosyal medya üzerinden sınırsızca paylaşmakta ve milyonlarca insanla etkileşim kurma halindedir. İşte bu nedenle ki internet ve sosyal medya tanıtımları turizm potansiyeli olan kaynakların doğrudan doğruya yansıtılmasını sağlamaktadır. Bozova ilçesi için de bu tarz çalışmaların yapılması gerekmektedir. Gerek internet sitesi aracılığıyla gerekse sosyal medya platformları aracılığıyla çeşitli tanıtımlar yapılmalıdır. Birçok kültürel, doğal ve tarihi mekâna sahip olan Bozova yöresi için gerekli internet altyapısı oluşturulmalı ve bu kapsamda sosyal medya platformları aracılığıyla gezilip görülmeye değer çekiciliklerin tanıtılması gereklidir. Öyle ki yerel yönetim merkezli "Turistik Mekân Çekimi Fotoğraf Yarışması" gibi etkinliklerle profesyonel fotoğrafçıların ve yöre halkının bu etkinliklerde aktif rol alması sağlanmalı ve bu yarışmalarla yöre kendi ismini duyurmalıdır.

❖ Konaklama hizmeti bakımından ele alındığında Bozova yöresinde henüz aktif olmayan bir otel ama bir kısmı tesis olarak kullanılan Ay dinlenme tesisi, bir pansiyon, iki ve geniş bir alanı kaplayan kamp ve kamping alanı, on bir adet ise bungalov ev bulunmaktadır. Elbette ki bu Bozova yöresi için yeterli bir konaklama hizmeti sunmamaktadır. Bu nedenle öncelikle yöre merkezine butik otel işletmeleri yapılabilir. Böylelikle yöre halkının da turizm gelişimine destek vermesi sağlanırken aynı zamanda turizm gelirinden pay almalarının önü de açılmış olacaktır.

❖ Bozova ilçesi yalnızca turizm değil aynı zamanda diğer sektörlerde de geride kalmıştır. Kimi zaman iyileşme süreci yaşarken kimi zaman kötüleşme yaşanmaktadır. Her anlamda ve sektörde sürdürülebilirlik son derece önemlidir. Bu nedenle gerek turizm gerekse diğer sektörler olsun çeşitli alanlarda sürdürülebilirlik desteklenmelidir. Yerel, ulusal ve uluslararası anlamda tüm bu noktalar yeni alanların ve sektörlerin açılmasına da öncülük edecektir. Çok boyutlu bir olguya sahip olan turizm, çeşitli bilim dallarından etkilenmektedir. Bu nedenle bu bilim dallarından da yardım alarak dikkatli ve özenli bir turizm planlaması yapılmalıdır. Aynı şekilde kamu ve özel sektörden de bu alanda destek alınmalıdır. Bu alanda uzman kişilerden gerekli bilgi eksiklikleri giderilmelidir. Yapılan bu planlama çalışmasında araştırmacının olması gerektiğini düşündüğü turizm kaynaklarının etkin ve planlamaya özgü argümanları, Bozova ilçesindeki yerel idareciler, turizm alanında etkin olan işletme sahipleri ve esnaflar, hem yerel-ulusal

hem de kamu-özel sektör ile koordineli bir şekilde iş birliği içerisinde yürütmeleridir. Turizm planlaması ile Bozova ilçesinde altyapı yetersizliği, hizmet aksaklığı, çevre bozulması gibi eksiklikler değişen ve dönüşen koşullara ve olaylara göre planlanmalı ve planlama süreci esnek bir şekilde mevcut kalitenin üzerine çıkarılmalıdır. Etkin ve kalıcı bir planlamanın yapılmasındaki asıl unsur yöre halkını turizm planlamasında aktif bir şekilde rol almasını sağlamaktır. Ancak bu şekilde aktif bir katılımla sürdürülebilir turizmden ve turizm planlanmasının etkinliğinden bahsedilebilir. Bilindiği üzere turizm sektörü maliyetli bir sektördür. Bu nedenle zaman ve para kaybının yaşanmaması adına etkin planlama gereklidir. Yapılan her plansız hamle hem doğal ve beşeri çekiciliklerin yok olmasına hem de mal ve hizmet üretiminde sorunlar yaşanmasına neden olacaktır. En önemlisi de zaman ve maliyet açısından açığa neden olabilecektir. Bu bağlamda turizmin ülke, bölge, yöre, il ve ilçe bazında gelişmesi ve ekonomik katkı sunulması, yapılan çalışmaların desteklenmesi son derece önemli görülmektedir. Bu durumlar kapsayıcı bütüncül bir turizm planlamasının yapılmasının zorunluluğu ile anlam kazanmaktadır.

Turizm planlaması olmadan bir bölge veya yörenin turizm gelişimi tam anlamıyla gerçekleşmemektedir. Turizm planlaması ile amaç ve hedeflere ulaşmak kolaylaşarak turizme yönelik kaynak ve faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı ortaya çıkarılarak değerlendirilmektedir. Turizm planlaması ile sadece bir işin gerçekleşip gerçekleşmediği değil aynı zamanda maliyetleri, gerekli araçları, zamanı ve en önemlisi de denetimi uygun zaman ve ölçülerde yapma ve düzenleme yapma yetkisi vermektedir (İçöz, Var, & İlhan, 2019, s. 80).

SONUÇ

Araştırma sahamız olan Bozova, kültür turizmi açısından önemli bir potansiyel olarak görülmektedir. Böylelikle Bozova yöresinin turizm planlaması yapılarak turizmin geliştirilmesine alternatif bir unsur olarak değerlendirilmesinin önü açılmak istenmiştir. Bozova yöresi iklim, yeryüzü şekilleri, göller, mağaralar gibi doğal, camiler, türbeler, müze, geleneksel ev ve kıyafetler, yöresel el sanatları, gastronomi gibi kültürel değerlere sahip, oldukça zengin bir turizm çekiciliğinin içerisindedir. Gerek Roma döneminden kalma mağaralar, nekropol alanları gerekse höyükleriyle tarihin izlerini taşımaktadır.

Her ne kadar doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri içinde barındırsa da tam anlamıyla hak ettiği değeri görememiştir. Var olan çekiciliklere rağmen doğrudan doğruya turizme yönelik değerlendirmelerden yoksun kalmıştır. Şüphesiz ki buna birçok faktör etki etmektedir. Bu faktörlerin başında Bozova yöresinin yerel yönetim konusunda gerekli desteği alamaması gelmektedir. Altyapı hizmetlerinden tutun da turistik alan ve mekânların koruma ve değerlendirilmesinde oldukça geride kalmaktadır. Belediyecilik hizmetlerinde yaşanan bu eksiklikler yöre sakinleri tarafından da "alışmaya mahkûm bırakılma" durumunu yansıtmaktadır. Öyle ki yöre sakinleri de Bozova'nın turizm potansiyeline sahip zenginliklerini ve çekiciliklerini görmezden gelerek bu anlamda olumlu bir tutum sergilememektedir. Bu kimi zaman çevreyi kirletme ile kendini gösterirken kimi zaman da turistik mekânların tahrip edilip hak ettiği değerin verilmemesi olarak da görülmektedir.

Bir başka faktör ise bu etkilere neden olan yöre halkının turizm bilincine sahip olmamasıdır. Turizmin altyapısının yerleşmemiş olması yöre halkının turizm bilincinin tam anlamıyla gelişmemiş olmasına yol açmaktadır. Bir başka etkili olan faktör ise Bozova yöresinin tanıtım ve pazarlama olanaklarına sahip olmamasıdır. Tüm bu faktörler yanı sıra savaş ve siyasi istikrarsızlık yaşayan ülkelerden gelen mülteci göçü, güvenlik sorunu, bağımlılık oluşturabilecek zararlı madde satışı ve kullanımı, Bozova yöresini yalnızca turizm sektörü anlamında değil diğer sektörlerin etkilenmesi ve yöre halkının çoğunun yurtiçi veya yurtdışı şehirlerine göç etmesine neden olmaktadır.

Ancak belirtilmelidir ki bu olumsuz etkilerin en aza indirilmesi veya ortadan kaldırılması için tüm yönleriyle etkin, dikkatli ve özenli bir turizm planlamasının gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Çünkü Bozova yöresinin gelecekte ekonomik kalkınma ve güvenli, sağlıklı bir ilçe olmasında turizm sektörü önemli bir paya sahip olacaktır. Bu bağlamda ele alındığında, Bozova ilçesinin her yönden gelişimi özellikle turizm sektörüyle birlikte olacaktır. Turizm sektöründeki bu canlanma ile hem ekonomik, sanayi hem de tarım ve ticaret gibi sektörlerde az da olsa bir hareketlenme söz konusu olacaktır. Yapılacak olan tüm turizm harcamaları sadece bir sektörün değil aynı zamanda birden çok sektörün olumlu etkilenmesine yol açacaktır. Öyle ki turizm bilinci kazanan yöre halkı, Bozova'yı turizm işletmeleriyle destekleyerek hem yöreye hem de ülke ekonomisine önemli katkıların sağlanmasının önünü açacaktır.

Doğal ve beşeri çekicilikleri içerisinde bulunduran ve kültürel turizm değeri olan Bozova yöresi, yeni turizm anlayışına pozitif bir örnek teşkil etmektedir. Unutulmamalıdır ki bir yörenin turizm potansiyeli olması sadece doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerle değil aynı zamanda konaklama, yeme-içme, eğlenme, dinlenme, ulaşım, eğitim, sağlık gibi altyapı hizmetlerinin desteklenmesiyle anlamlı hale gelmektedir. Turizm altyapısının sağlanması turizm gelişmesine olumlu katkılar sunmaktadır. Araştırma sahamızda gözlemlediğimiz mekânlar çerçevesinde bazı köylere ulaşım neredeyse sıfırdır. Bu alanlar ve tarihi mekânların ulaşımı ve restorasyonları göz ardı edilmektedir. Bu nedenle turizm altyapısı tüm yönleriyle (konaklama, yeme-içme, ulaşım) önemli bir meseleyi oluşturmaktadır.

Bozova yöresinde bulunan höyükler, nekropoller ve arkeolojik sit alanları gerekli değeri görmemektedir. Turizm sadece deniz, kum, sahil, güneş ile sınırlandırılmamalıdır. Kültür turizminde yer alan inanç turizmi, tarihsel turizm ile kültürel değerler ön plana çıkarılmalıdır. Özellikle bu alanların önemli tarihsel değerlere sahip olduğu tabelalarla belirtilmeli ve arkeolojik kazı yapılmayan höyüklerin gizemleri keşfedilmelidir. Çünkü Bozova yöresi birçok medeniyetin uğrak noktası olmasından kaynaklı var olan tarihsel değerlerini su yüzeyine çıkarmalıdır. Yörede bulunan hem doğal güzellikler hem de kültürel özellikler Bozova yöresinin turizm potansiyelinin arttırılmasına olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak, bir destinasyon olarak Bozova'da turizmin hangi ölçekte geliştirileceği, hangi turist tiplerinin hedefleneceği, kimlerin etkileneceği ve etkilerinin ne boyutta olacağı, yöre veya turistik alanın doğal ve beşeri çekiciliklerinin, başta ekonomisi olmak üzere turizmi ne şekilde destekleyeceği, toplum, kültür ve çevresine turizmin etkilerinin ne olacağı sorularına açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Araştırma sahamızda bu sorulara doğru yanıtların alınması doğal, tarihi ve kültürel çekicilikler açısından zengin olan Bozova yöresinin, doğru ve sürdürülebilir bir plan çerçevesinde bu değerlerini kullanabilmesine ve dolayısıyla turizm kapasitesini önemli ölçüde arttırmasına katkıda bulanacaktır.

KAYNAKÇA

Akbıyık, M. (2014). *Şanlıurfa İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktara Tezi.

Akengin, H., & Dölek, İ. (2015). *Türkiye Fiziki Coğrafyası .* Ankara: Pegem Akademi.

Akın, A. (2018). *Turizm Coğrafyası (Rakip Akdeniz Ülklerinden Destinasyonar).* Bursa: Ekin Yayınevi.

Aklanoğlu, F. (2010). Geleneksel Yerleşmelerde Kültür Turizmi: Beypazarı Örneği. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi 10 (2),* 125- 136.

Alaeddinoğlu, F. (2006). *Van İli'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktara Tezi.

Aslan, V. (2023). Bozova Groundwater Quality Modeling and Evaluation Using Fuzzy AHP Metod Based on GIS Technique. *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences 8 (1),* 16-27 .

Aydın, Ç., & Haberal, H. (2022). Araç İlçesi Turizm Potansiyelinin Destinasyon Planlaması Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 10 (1),* 95- 110.

Bozova.(2020,Mart7).ŞanlıurfaBelediyesi:https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/1017/45/bozova adresinden alındı

Bozova Belediyesi 2020- 2024 Stratejik Plan. (2023, Mayıs 3). Şanlıurfa, Bozova, Türkiye: Bozova Belediye Başkanlığı.

Bozova İlçesi Coğrafi Bilgileri. (2022). Bozova Belediyesi: https://www.bozova.bel.tr/icerik/51/190/bozova-cografi-bilgileri adresinden alındı

bozovahaber.net.(2020,Ocak31).ÇarmelikMahallesi:https://www.bozovahaber.net/2020/01/buyukhanmahallesi.html adresinden alındı

Buğu, M. (2019). *Titriş Höyük (Bahçeli/Karaköprü/Şanlıurfa) ve Yakın Çevresinde Arkeocoğrafya Araştırmaları.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F., & Kılıç, E. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları.* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Çelik, A. (1997). *Şanlıurfa-Bozova İlçesinde Bulunan Bir Paleosol Toprağın Bazı Fiziksel, Kimyasal ve Mineralojik Özellikleri.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Doğanay, H. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Doğanay, H., & Zaman, S. (2013). *Türkiye Turizm Coğrafyası.* Ankara: Pegem Yayınevi.

Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası.* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Doğaner, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi.* İstanbul: Doğu Kitabevi.

dsimisafirhanesi.com. (2023, Haziran 2). DSİ Misafirhanesi: https://dsimisafirhanesi.com/sanliurfa-bozova-dsi-misafirhanesi/ adresinden alındı

Durukan, A. (1999). *Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rumkale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları.* Ankara: Dizgi- Baskı: Afşaroğlu Matbaası.

Ege, G. (2019). Kültürel Miras Olarak Geleneksel Müzik Kültürlerinin Anlaşılması ve Korunması, "Geleneksel Türk Sanat Müziği" ve "Geleneksel Kore Müziği". *EJMD (14),* 230-238.

etnikçe. (2020, Eylül 26). etnikce.com: https://www.etnikce.com/bozovanin-etnik-yapisi-h405.html#:~:text=%C5%9Eanl%C4%B1urfa'ya%20ba%C4%9Fl%C4%B1%20bir%20il%C3%A7e%20olan%20Bozova%20etnik%20a%C3%A7%C4%B1dan%20%C3%A7e%C5%9Fitlilik,olu%C5%9Fturan%20gruplar%20T%C3%BCrkmen%20ve%20K%C3%BCrtlerdir. adresinden alındı

Gezi-yorum.net. (2023, Mayıs 1). Çarmelik Camii: https://www.gezi-yorum.net/etiket/carmelik-camii/ adresinden alındı

Görücü, M. Z. (2003). *Bozova (Urfa) Yöresinin Seimenter Özellikleri ve Bölgenin Jeoloji Evrimi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Günal, V. (2013). Mardin İli'ndeki Kültürel Turizm Potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi (11),* 91-122.

Gürbüz, B. (2018, Haziran 2). *acikders.ankara.edu.tr.* İstatistik Evren ve Örneklem: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/105487/mod_resource/content/1/ders%209%20evren%20ve%20orneklem%202.pdf adresinden alındı

Gürdal, M. (2014). *Türkiye Coğrafyası Profesyonel Turist Rehberi ve Gezi Kılavuzu.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Güzel, A. (2005). Şanlıurfa'da Sayfiye Yerleşmeleri (Country Houses In Şanlıurfa). *Marmara Coğrafya Dergisi (11),* 98-104.

Hacıkamiloğlu, Ö. (1997). *Bozova Sulu Koşullarında İkinci Ürün Olarak Üç Farklı Ekim Sıklığında Yetiştirilen Bazı Mısır (Zea mays.I.) Çeşitlerinde Yeşil Ot ve Tane Verimi ile Bazı Tarımsal Karakterlerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

İçöz, O., Var, T., & İlhan, İ. (2019). *Turizm Planlaması ve Politikası.* Ankara: Detay Yayıncılık.

İlhan, B. (2003). *Bozova (Urfa) Çevresinde Sulfid Mineral Oluşumlarının İncelenmesi.* Elazığ: Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

İzgördü, Z. (2020). *Şanlıurfa-Bozova Arasında Kalan Bölgenin Yol Kenarı Bitkilerinin Floristik Açıdan Araştırılması.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Kanemir, S. (1997). *Şanlıurfa İli Bozova İlçesi Yaslıca Köyü Doğal Meranın Ot Verimi, Kalitesi ve Botanik Kompozisyonu Üzerine Bir Araştırma.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Karaca, B. (2021). *Şanlıurfa Bozova Büyük ve Küçük Göllerin Su Kalitesinin Zamanla Değişiminin Değerlendirilmesi.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Kartal, T. (1994). *Bozova Sulama Projesi Alanının Potansiyel Arazi Kullanım Planlaması.* Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Kılıç, Ö. S. (1997). *Bozova 1 (Büyükgöl) ve Bozova 2 (Küçükgöl) Göletlerindeki Fauna ve Florabıb Sistemlerinin Yapılması.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Kozak, N., Kozak, A. M., & Kozak, M. (2020). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

luggat.com. (2023, Haziran 2). Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük: https://www.luggat.com/%C3%A7ar/1/1 adresinden alındı

Oymael, S. (1990). *Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) İçinde Şanlıurfa- Bozova'da Yapısal Tasarım Önerileri.* Elazığ: Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Oymak, E. (2018). *Bozova(Şanlıurfa) Halkının Doğal Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Özbek, M. A. (2023, Haziran 2). *turkishmusicportal.org*. Turkish Music Portal Turkish Cultural Foundation: http://www.turkishmusicportal.org/tr/makaleler/turk-halk-edebiyati-ve-muziginde-hoyrat#:~:text=Hoyrat%20T%C3%BCrk%20Halk%20M%C3%BCzi%C4%9Fi%20b%C3%BCnyesinde,daha%20kuvvetli%20bir%20%C5%9Fekilde%20okunur. adresinden alındı

Özgen, N., & Karadoğan, S. (2016). *Fiziki Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Özgüç, N. (2017). *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler.* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özgültekin, P. (2019). *Toplulaştırma Sonrası Arazi Kullanım Değişimlerinin Uzaktan Algılama ve CBS Tekniği ile Belirlenmesi: Şanlıurfa Bozova Sulucakaçar Örneği.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Özkan, M. (2021, Eylül 29). *turktarim.gov.tr*. Türk Tarım ve Orman Dergisi: http://www.turktarim.gov.tr/Haber/680/firat-ve-diclenin-endemik-turu-firat-kaplumbagasi-#:~:text=Nil%20kaplumba%C4%9Fas%C4%B1%20(Trionyx%20triunguis)%20ile,Parmak%20aralar%C4%B1nda%20y%C3%BCzme%20zar%C4%B1%20vard%C4%B1r. adresinden alındı

Perouse, J.-F. (2017). Nekropol (Ölüler Kenti) ve Metropol (Anakent) Arasındaki Diyalektik Hakkında Bir Tespit. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi 1 (15),* 154- 159.

Rızvanoğlu, M. S., Cenak, D., & Yıldız, S. (2017). *Şanlıurfa Kültür ve Turizm Rehberi.* Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları (5).

Sanlı, M. E. (1988). *Bozova Büyükgöl'de yakalanan Gambusia Affinis (Baird ve Gerard, 1853)'lerin Akvaryuma Adaptasyonu Üzerine Bir Çalışma.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

sanliurfa.bel.tr. (2017, Mayıs 14). Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi: https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/4198/21/carmelik-kervansarayi-cazibe-merkezi-oluyor adresinden alındı

Şen, Ç. (2010). *Şanlıurfa Bozova- Yaylak Sulama Alanında Sulama Öncesi ve Sonrası Çiftçi Düzeyinde Tarım Makinelerinde Ortak Makine Kullanım Eğilimleri Araştırılması.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Şenol, F. (2016). *Türkiye Turizm Coğrafyası ve Dünya Kültürel Mirası.* Ankara: Detay Yayıncılık.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017, Nisan 4). Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu: https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2017/05/20170504-4-1.pdf adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı. (2023, Mayıs 1). Camilerimiz: https://camiler.diyanet.gov.tr/ adresinden alındı

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı. (2023, Mayıs 1). Saplı Meşe: https://www.anitagaclar.gov.tr/detail/sapli-mese-quercus-robur/169 adresinden alındı

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023, Mayıs 1). İran Palmut Meşesi: https://www.anitagaclar.gov.tr/detail/iran-palamut-mesesi-quercus-brantii/255 adresinden alındı

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017, Nisan 19). Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu: https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/51375,sanliurfa-bozova-buyukhancarmelik-mah-bulunan-ider-ark-.pdf?0 adresinden alındı

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017, Nisan 19). Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu: https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/51371,sanliurfa-bozova-golbasi-mahallesinde-bulunan-iderece-a-.pdf?0 adresinden alındı

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019, Mart 27). Şanlıurfa Kültr Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu: http://www.korumakurullari.gov.tr/Eklenti/62781,sanliurfa-bozova-dutluca-mahallesi-492-parselde-bulunan-.pdf?0 adresinden alındı

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2023, Mayıs 1). Şanlıurfa Bozova İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü: https://bozova.meb.gov.tr/ adresinden alındı

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2023, Mayıs 1). https://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=63&ILCEKODU=4 adresinden alındı

(2021). *Tarımda Kalite Antepfıstığı Raporu.* Şanlıurfa: Şanlıurfa Ticaret Borsası.

Taşkavak, E. (2002). *Yaban Hayatı Projesi Fırat Yumuşak Kabuklu Kamlumbağası (Rafetus Euphraticus) Dünü, Bugünü ve Yarını.* T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

Timur, G. (1988). *Bozova Sulu Koşullarında İkinci Ürün Olarak Yetiştirilen Silaj Mısır, Silaj Sorgum ve Sorgum-Sudanotu Melez Çeşitlerinde Hasat Zamanının Verim, Verim Unsurları ve Silaj Özelliklerine Etkisi Üzerine Araştırmalar.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Tonga, M. M. (2011). *Uncertainty Evalaluation Through Raking of Simulation Models for Bozova Oil Field.* Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitsü Yüksek Lisans Tezi.

TÜİK. (2023, Şubat 6). Türkiye İstatistik Kurumu : https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685 adresinden alındı

visiturfa.com.(2023,Haziran,2).ÇarmelikKervansarayı:https://visiturfa.com/carmelik-kervansarayi/ adresinden alındı

Yertürk, M., & Bozkaya, F. (2012). Bozova Köpeklerinin (Gureh) Bazı Morfolojik Özellikleri. *Harran Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi 1 (1)*, 35- 38.

Yeter, S. (2017). *Bozova(Şanlıurfa) İlçesinde Zeytin Yetiştirilebilir Alanların Belirlenmesi.* Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Bilimsel Aralтırmalarda Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yücedağ, M. (2021). *Bazı Nohut (Cicer arietinum L.) Çeşitlerinin Şanlıurfa-Bozova Koşullarında Verim ve Bazı Verim Öğelerinin Belirlenmesi.* Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Zengin, B. (2006). *Turizm Coğrafyası Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası.* İstanbul: Değişim Yayınları.

2001, Eylül 4). Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-TAY Projesi: http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=2661&html=masterdetail.html&layout=web adresinden alındı

(2021, Eylül 14). kampyeri: https://www.kampyerleri.org/sanliurfa-kamp-alanlari/#Bozova_Kamp_Alani adresinden alındı

(2022,Eylül,27).ŞanlıurfaBüyükşehirBelediyesi:https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/14399/21/bungalov-evler-acilisa-hazir adresinden alındı

(2022,Ağustos,16).BozovaİlçeSağlıkMüdürlüğü:https://sanliurfaism.saglik.gov.tr/TR-51986/bozova-ilce-saglik-mudurlugu.html adresinden alındı

(2023,Ocak,20).wikiwand:https://www.wikiwand.com/tr/%C5%9Eanl%C4%B1urfa_(merkez) adresinden alındı

(2023, Mayıs 1). bozova.harran.edu.tr: http://bozova.harran.edu.tr/tr/programlar/ adresinden alındı

(2023,Mayıs,3).sanliurfa.ktb.gov.tr:https://sanliurfa.ktb.gov.tr/Eklenti/21944,bozova.pdf?0 adresinden alındı

(2023, Mayıs 1). visiturfa.com: https://visiturfa.com/catak-mesire-alani/ adresinden alındı

(2023, Mayıs 1). visiturfa.com: https://visiturfa.com/inbasi-magarasi-ve-su-degirmeni/ adresinden alındı

(2023, Mayıs 1). visiturfa.com: https://visiturfa.com/ataturk-baraji/ adresinden alındı

aa.com.tr.(2017,Kasım,7).AnadoluAjansı: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/carmelik-kervansarayi-turizme-kazandirilacak/958586 adresinden alındı

EKLER

Ek 1: Gönüllü Katılım Formu ve Anket Soruları

Bu anket formu Harran Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde yürütülmekte olan "Bozova (Şanlıurfa) İlçesi'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler" başlıklı yüksek lisans tez çalışması için geliştirilmiştir. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Katkılarınız bizim için önem arz etmektedir. Bu sebeple anket sorularını içtenlikle cevaplamanız beklenmektedir. Şimdiden çok değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Tansu KARAÇİZMELİ Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKBIYIK

1. BÖLÜM:

1. Cinsiyetiniz.

□ Kadın □ Erkek

2. Yaşınız

18-29 □ 30-39 □ 40-49 □ 50 ve 59□
59 ve üzeri □

3. Eğitim durumunuz

Okur- Yazar □ İlköğretim □ Lise □ Ön Lisans □
Lisans □

4. Mesleğiniz

İşçi □ Ev Hanımı □ Memur □ Çiftçi □
Diğer □

5. İkamet yeriniz

Bozova İlçesi □ Bozova İlçesi Dışı □

2. BÖLÜM

Aşağıdaki tabloda bulunduğunuz ilçeye ilişkin sorular aşamalandırılarak ifade edilmiştir. Lütfen bu ifadeleri benimseme derecelerinizi ifade ediniz.

YARGILAR	**Kesinlikle Katılıyorum**	**Katılıyorum**	**Kararsızım**	**Katılmıyorum**	**Kesinlikle Katılmıyorum**
Bozova ilçesi şehir merkezine ve ilgili turistik mekanlara erişim -ulaşım kolaylıkla sağlanır.					
Turistik alanlar yerel halk için yürüme mesafesi kadar yakındır.					
Bozova ilçesi dört mevsim yerli ve yabancı turistlerce kullanılmaktadır.					
Klimatik (İklimsel) faktörler alanın kullanımını olumlu yönde etkilemektedir.					
Bozova ilçesi yakınında dinlenme ve barınma ihtiyaçlarının karşılanabileceği büyük bir konaklama tesisinin varlığı Bozova ilçesinde turizm faaliyetlerini destekler.					
Bozova ilçesinde turistik faaliyetleri desteklemek ve artırmak için ulaşım olanaklarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır.					
Bozova ilçesinde uzun dönem verimli değerlendirilemeyen boş arazilerde yapılan Okuma otağı, ders çalışmak ve kitap okumak için oluşturulan alan sayısını artırmıştır					
İlçede yapılan Park düzenlemesi ve yüzme havuzu yapımı ile bölge prestij kazanmıştır.					

Günübirlik gidilen Çatak Sosyal Tesisleri, sosyal, kültürel yapı ile ekonomik ve sektörel yapı üzerinde olumlu etkiler oluşturmuştur.					
İnbaşı Mağaraları ve alanda çekim potansiyeli oluşturmuştur.					
İnbaşı Mağaralarına yapılması gereken yollar ve ışıklandırma çalışmalarına dair planlamalar, turizm içerikli faaliyetlerin kullanımını artırır.					
Kaptaş Mesire Yeri, alanda çekim potansiyeli oluşturmuştur.					
Atatürk Barajı Seyir Tepesi, alanda çekim potansiyeli oluşturmuştur.					
İlçeye yakın mesafede yer alan Ay dinlenme Tesisleri, konaklama amaçlı otel olarak kullanılmaktadır.					
Bozova İlçesi ve çevresinde turizm etkinlikleri ve konaklama sektörü açısından tanıtım faaliyetleri yeterli değildir.					
Bozova ilçesi konaklama tesisleri kalite ve standart olarak yetersizdir.					
İlçe içerisinde sosyal etkinlik alanları, rekreasyon ve yeşil alanlar yeterli değildir.					
Bozova ilçesindeki yapılaşma ilçenin tarihi, sosyal ve kültürel kimliğini yansıtmaktadır.					
Bozova' da güvenlik sorunları mevcuttur.					

Bozova'daki güvenlik sorunları turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.					
Bozova' ya ticaret-turizm ve eğlence amacıyla yabancı turistlerin gelmesi yerel halkı rahatsız etmektedir.					
Bozova ilçesinde doğal güzellikler yeteri kadar ön plana çıkarılmamıştır.					
Bozova' da turizm açısından tesislerin niceliği ve niteliği yetersizdir.					
Çatak Sosyal Tesislerinde eğitimli çalışan sayısı azdır.					
Çatak Sosyal Tesislerinde ekonomik, sosyal ve fiziksel koşullara yönelik denetim eksikliği vardır.					
Çatak Sosyal Tesislerinde "suya girmek tehlikeli ve yasaktır" şeklinde uyarıcı levhalar bulunmaktadır.					
Çatak Sosyal Tesislerinde can kurtaran hizmeti verilmektedir.					
Yerel halk anlatılarında bahsedilen deniz canavarı (Hut), efsanesini duydum.					
Bu efsanenin asıl kahramanının, Fırat Yumuşak Kabuklu Kaplumbağası olduğunu biliyorum.					
Bozova Çoban Köpeği, yerel halk dilinde Gureh (Kangal) olarak bilinir.					

Efsanelere göre Bozova Çoban Köpeği (Gureh), Kangalların atası olarak bilinmektedir.					
Sürdürülebilir turizm çalışmaları ilçenin sosyo-kültürel gelişimini olumlu yönde etkileyebilir.					
Yerel halkın turizm sektöründe aktif yer alması, gerçekleştirilecek turizm çalışmalarının verimini artırır.					
Bozova İlçesinde günübirlik tesis sayıları, kalitesi ve kullanım düzeyi arttırılmalıdır.					
Yerel yönetimlerce bölgenin turizm açısından sürdürülebilirliği için çalışmalar yapılabilir.					
Kültür ve Turizm Bakanlığının turizmi 12 aya yayma ve alternatif turizmi geliştirme politikaları, iç kesimlerdeki turizmi olumlu yönde etkileyebilir.					
Bozova ilçesinde yılın her ayı turizmi canlı tutacak alternatifler üretilebilir. Bozova turizmini destekleyecek yatırımlar yapılabilir.					
Bozova'daki turizm faaliyetleri yerel halkı uzaklaştırıcı nitelikte olup sosyal ve kültürel değişime neden olabilir.					
Turistik alanda yaşayan yerel halk nüfusu azalıp alandan dışarıya göç artabilir.					

Bozova ilçesindeki görsel kirlilik, kalabalıklık, hava ve gürültü kirliliği turistik bölgeyi olumsuz yönde etkileyebilir.					
Bozova'daki turizmden beklentiler sonucunda yerel halkın sosyal yaşamı olumsuz yönde etkilenebilir.					
Bölgedeki tesislerin hizmet kalitesi turistin, turistik alana gelme talebini etkileyebilir.					
Denetim yetersizliği niteliksiz mekan sayısını arttırabilir, bu da ilçenin turistik imajını bozabilir.					
Eğitimsiz personel sayısının çokluğu müşteri memnuniyetini olumsuz yönde etkileyebilir.					
Turizm faaliyetlerinin kıyı bandına alınması Fırat nehri suyunun kirlenmesine sebep olabilir.					
Bozova' da meydana gelen turizm faaliyetleri atıklara neden olup çevresel sorunlar oluşturabilir.					
Fırat nehri ve Atatürk Baraj gölü seyir tepesi alanı turizme açıldığı vakit, çekim etkisi arazi rantlarının yükselmesine neden olabilir.					
Bozova ilçesinin piknik alanı ihtiyacını Küçük Göl Mesire Alanı karşılamaktadır.					
Yaylak Ulu Camii' nin eski adının Karasungur Camisi olduğunu biliyorum.					

Yaylak Ulu Camii, restore edilerek turizme kazandırılabilir.					
Kırmızı Pınar Cami' nin tarihi özellikte olduğunu biliyorum.					
Kırmızı Pınar Camiinde yapılan restorasyon çalışmalarını yeterlidir.					
Çarmelik Han Kervansarayı' nın müzeye dönüştürüldüğünü biliyorum.					
Çarmelik Han Camii ve Kervansarayı' na ulaşım kolaydır.					
Bozova' daki Türbelere yeterli önem verilmemektedir.					
Fırat nehri kenarında gerçekleştirilen kamp faaliyetleri için özel bir alan belirlenmelidir.					
Fırat nehri üzerinde yapılan Kano sporu yeterli derecede desteklenmektedir.					
Atatürk Baraj Gölü yapımında sular altında kalan evler, batık şehir Halfeti örneğine benzetilip turizm potansiyeli olarak değerlendirilebilir.					

Ek 2: Etik Kurul Başvuru Değerlendirme Sonucu

Evrak Tarih ve Sayısı: 16.03.2023-212906

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Sayı : E-76244175-050.01.04-212906 16.03.2023
Konu : Etik Kurul Kararı

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKBIYIK
Öğretim Üyesi

Kurulumuzun 13.01.2023 tarihli oturumunda **"Bozova(Şanlıurfa) İlçesinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler"** konulu yüksek lisans teziniz ile ilgili alınan 2023/17 numaralı kurul kararı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Doç. Dr. Ahmet İLYAS
Kurul Başkanı

Ek:Kurur Kararı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu :*BS4KVPE4JE* Pin Kodu :77572 Belge Takip Adresi : https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?eD=BS4KVPE4JE&eS=212906
Adres:Harran Üniversitesi Rektörlüğü Yenişehir Yerleşkesi 63300 Haliliye/Şanlıurfa Bilgi için: Nursel ÇARMA
Telefon:0414 318 3000 Faks:0414 318 3190 Unvanı: Sekreter
Web:http://www.harran.edu.tr/
Kep Adresi:harranuniversitesi@hs01.kep.tr

Ek 3: Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 16.03.2023-212906

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

Tarih: 13.01.2023
Saat: 09.30
Sayı: 2023/17
Konu: Tansu KARAÇİZMELİ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun yaptığı toplantı sonucunda Harran Üniversitesi öğrencisi, **Tansu KARAÇİZMELİ'** nin yürütücü olduğu **Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKBIYIK'** ın danışman olduğu, **"Bozova(Şanlıurfa) İlçesinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler"** konulu yüksek lisans tezi projesi oy birliğiyle uygun bulunmuş ve **13.01.2023** tarihinden geçerli olmak üzere onaylanmıştır.

e-imzalıdır
Doç. Dr. Ahmet İLYAS
Başkan

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Emine YÖNEY
Başkan Yardımcısı

e-imzalıdır
Prof. Dr. Ayşe Dilek ATASOY

Doç. Dr. Dursun ÇADIRCI
(katılmadı)

Doç. Dr. Ömer SABUNCU
(katılmadı)

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Derya EVRAN

e-imzalıdır
Doç. Dr. Yasin TAŞ